

ACT SOCIAL

Guidebook for institutional framework of Social Enterprises' operation and types of Social Enterprises in Greece and Bulgaria

ACT SOCIAL
Εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Κοιν.Σ.Επ. και τα είδη των Κοιν.Σ.Επ. στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία

Actions for the Support and enhancement of Social entrepreneurship at local level

*WP 4 Guidance on the pre-start – up and scaling up development of SE's
Del.4.1.2 Development analytical courses – Legal Framework
January 2019*

MUNICIPALITY OF THERMI

<i>Deliverable Number</i>	4.1.2
<i>Project Title</i>	<i>Actions for the Support and enhancement of Social entrepreneurship at local level</i>
<i>Project Acronym</i>	ACT SOCIAL
<i>Project Duration</i>	03.10.2017 – 02.10.2019
<i>Project Partners</i>	LB (PB1) Municipality of Thermi (GR) PB2 Association of South Western Municipalities (BG) PB3 Sdruzhenie Yuni Partners (BG)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ /TABLE OF CONTENTS

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η νομική οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη	4
1.1 Ορισμός Κοινωνικής Οικονομίας	4
1.2. Ορισμός της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Το θεσμικό πλαίσιο και οι μορφές άσκησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα	9
2.1 Ιστορική αναδρομή του θεσμικού πλαισίου της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	9
2.2 Ο Νόμος 2716/1999	11
2.3 Ο Νόμος 4019/2011	15
2.4 Ο Νόμος 4430/2016	17
2.5 Τροποποίηση του πλαισίου των ΚοιΣΠΕ.....	22
2.6 Η σύσταση των Κοιν.Σ.Επ. στην Ελλάδα.....	23
2.7 Η θεσμική υποστήριξη των φορέων της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Το νομικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στη Βουλγαρία	29
3.1 Παραδοσιακές νομικές μορφές οργανισμών κοινωνικής οικονομίας.....	31
3.1.1 Συνεταιρισμοί (Πράξη του 1999)	31
3.1.2 Νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Πράξη του 2002).....	33
3.1.3. Συνεταιρισμοί και Εξειδικευμένες Επιχειρήσεις για άτομα με αναπηρίες (Πράξη 81/2004)	36
3.2 Η διαφορετική νομοθεσία για τις εμπορικές επιχειρήσεις	41
3.3 Ο Νόμος 240/2018 για τις Κοινωνικές και Αλληλέγγυες Επιχειρήσεις.....	43
3.3.1. Βασικές αρχές και ορισμοί	44
3.3.2. Κατηγορίες Κοινωνικών Επιχειρήσεων	46
3.3.3. Διοικητικές ρυθμίσεις για τις κοινωνικές επιχειρήσεις	47
3.4 Δημόσιες υποστηρικτικές πολιτικές για οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας	49

1. Introduction	52
CHAPTER 1. The Legal Definition of Social Economy and Social Entrepreneurship in Europe	53
1.1 Definition of Social Economy.....	53
1.2. Definition of Social Entrepreneurship	55
CHAPTER 2. The institutional framework and forms of social entrepreneurship in Greece..	57
2.1 Historical review of the institutional framework of Social Entrepreneurship	57
2.2 The Law 2716/1999	59
2.3 The Law 4019/2011	62
2.4 The Law 4430/2016	64
2.5 Amendment of the Social Cooperatives of Limited Liability framework	68
2.6 Establishment of Social Enterprises in Greece	69
2.7 Constitutional support of Social entrepreneurship Bodies	71
CHAPTER 3. The Bulgarian legal framework on Social Economy and Social Enterprises	74
3.1. Traditional legal forms of social economy organizations	76
3.1.1 The Cooperatives (Act of 1999)	76
3.1.2 The Not-profit Legal Entities (Act of 2002).....	77
3.1.3 Cooperatives and specialized enterprises for people with disabilities (Act 81/2004)	80
3.2 The different regulation of commercial companies.....	84
3.3 The Law 240/2018 on Social Enterprises.....	86
3.3.1 Key principles and definitions	87
3.3.2 Types of Social Enterprises	89
3.3.3. Administrative arrangements for Social Enterprises.....	90
3.4 Public supportive policies for social economy organizations.....	92
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / BIBLIOGRAPHY	94

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ανά χείρας κείμενο είναι ο πρώτος Εκπαιδευτικός Οδηγός της Δραστηριότητας «Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού – Θεσμικό Πλαίσιο. Παραγωγή και Εκτύπωση Οδηγού» που υλοποιείται στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασίας 4 «Καθοδήγηση κατά τη φάση πριν τη σύσταση επιχειρήσεων και ανάπτυξη των Κοιν.Σ.Επ.» του έργου “ACTions for the SuppOrt and enhancement of SociAl entrepreneurship at Local level” («Δράσεις για την υποστήριξη και ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο») με ακρωνύμιο ACT SOCIAL. Το έργο, διάρκειας 24 μηνών, υλοποιεί εταιρικό σχήμα, το οποίο αποτελείται από τον Δήμο Θέρμης (lead beneficiary) και την Association of South Western Municipalities και το Sdruzhenie Yuni Partners, ενώ χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας «INTERREG V-A Ελλάδα - Βουλγαρία 2014-2020» (Άξονα προτεραιότητας 4: A Socially Inclusive Cross-Border Area, Θεματικός Στόχος 09 - Promoting social inclusion, combating poverty and any discrimination, Επενδυτική προτεραιότητα: 9c. Providing support for social enterprises).

Η Δραστηριότητα «Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού – Θεσμικό Πλαίσιο. Παραγωγή και Εκτύπωση Οδηγού» αφορά στην ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού για μαθήματα σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Κοιν.Σ.Επ. και τα είδη των Κοιν.Σ.Επ. στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η νομική οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη

1.1 Ορισμός Κοινωνικής Οικονομίας

Η οριοθέτηση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελεί μία ιδιαίτερα σύνθετη πρόκληση, καθώς πρόκειται για έναν όρο που δεν χρησιμοποιείται με ενιαίο τρόπο σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, αλλά διαφοροποιείται εννοιολογικά ανάλογα με την εθνική παράδοση και κουλτούρα. Σύμφωνα με τα πλέον αποδεκτά κριτήρια διεπιστημονικής ανάλυσης, ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας προσεγγίζεται γενικά ως το **πλέγμα οργανωμένων δραστηριοτήτων φορέων που καλύπτουν τον χώρο ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα της οικονομίας**, χαρακτηρίζοντας ένα ιδιαίτερα σύνθετο πεδίο δραστηριοποίησης οργανισμών ιδιωτικού δικαίου.

Οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας

- Οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις
- Τα σωματεία
- Τα ιδρύματα
- Οι αλληλασφαλιστικές εταιρίες
- Οι συνεταιρισμοί
- Οι κοινωνικές επιχειρήσεις που δεν έχουν μορφή συνεταιρισμού (μορφώματα εμπορικής επιχείρησης, που δεν διανέμουν κέρδη ή περιορίζουν σημαντικά τη δυνατότητα διανομής κερδών και επανεπενδύουν το σύνολο ή το σημαντικότερο μέρος των κερδών τους για την επίτευξη ενός κοινωνικού στόχου).

Τα πεδία δραστηριοποίησης των οργανισμών αυτών καλύπτουν όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, όπως οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, η ιδιωτική ασφάλιση, η γεωργία, οι κατασκευές, η βιοτεχνία, το εμπόριο, οι υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής φροντίδας, η στέγαση, το περιβάλλον, ο αθλητισμός, οι πολιτιστικές υπηρεσίες κλπ. Οι πρωτοβουλίες κοινωνικής οικονομίας αφορούν επομένως τις δράσεις οργανισμών που δεν ανήκουν στον παραδοσιακό ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα

(αλλά ούτε και στον δημόσιο τομέα της οικονομίας) και διέπονται από αλληλέγγυο επιχειρηματικό πνεύμα για την προώθηση κοινωνικών σκοπών και στόχων.

Σε διακρατικό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει υιοθετήσει στο πλαίσιο της **Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020** έναν ευρύ ορισμό της κοινωνικής οικονομίας, που περιλαμβάνει «... **τις οντότητες με ειδικό νομικό καθεστώς (συνεταιρισμοί, ιδρύματα, ενώσεις,**

αλληλασφαλιστικές εταιρείες) ...και τις κοινωνικές επιχειρήσεις υπό μορφή ιδιωτικών εταιρειών ή παραδοσιακά ανώνυμων εταιρειών...»¹.

Κύριος στόχος των σχετικών παρεμβάσεων είναι συνήθως η ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών μέσω της άσκησης οικονομικής δραστηριότητας, καλύπτοντας συγκεκριμένες κοινωνικές ανάγκες.

Η στόχευση της Κοινωνικής Οικονομίας

Συγκριτικά με την ιδιωτική οικονομία (όπου ο κυρίαρχος στόχος είναι η παραγωγικότητα και η επίτευξη κέρδους) και τον δημόσιο τομέα (όπου ο κυρίαρχος στόχος παραμένει η εξυπηρέτηση προτεραιοτήτων δημοσίου συμφέροντος), ο κυρίαρχος στόχος των πρωτοβουλιών του πεδίου της κοινωνικής οικονομίας είναι η **ανάπτυξη του συλλογικού κοινωνικού κεφαλαίου** για την εξυπηρέτηση **στόχων γενικού συμφέροντος** μέσω:

- της ενδυνάμωσης των δικτύων κοινωνικών σχέσεων
- της συλλογικής δράσης με κανόνες εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο όρος «Κοινωνική Οικονομία» δεν είχε τεθεί στο επίκεντρο της συζήτησης περί των κοινωνικών διαστάσεων της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας. Πιο συνηθισμένη ήταν η χρήση άλλων όρων, όπως «**Τρίτος Τομέας**» και «**Εναλλακτική Οικονομία**», οι οποίοι εντάσσονταν στο πλαίσιο μιας συστηματικής καταγραφής δραστηριοτήτων που αποσκοπούσαν στην παροχή ιδίως κοινωνικών υπηρεσιών προς ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού και τοποθετούνταν στα όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, με βάση κυρίως τα θεωρητικά υποδείγματα του «**Προνοιακού Πλουραλισμού**»² και της «**Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας**»³.

¹ Βλ. σχετικά την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «*Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα – Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας*», COM (2011)682/25.10.2011.

² Σύμφωνα με την ατομοκεντρική θεωρία του «Προνοιακού Πλουραλισμού» (*welfare pluralism*), ένα νέο καθεστώς συσχετισμών είναι απαραίτητο για τη ρύθμιση της λειτουργίας του δημόσιου κοινωνικού τομέα με βασικά χαρακτηριστικά τον πλουραλισμό των φορέων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, τη διεύρυνση της δυνατότητας λήψης εξατομικευμένης φροντίδας ανάλογα με τις ανάγκες συγκεκριμένων ατόμων ή ομάδων, την ενδυνάμωση των χρηστών μέσω της ενημέρωσης και της δυνατότητας να επιλέγουν τις υπηρεσίες που τους εξυπηρετούν καλύτερα και τον σταδιακό περιορισμό της συμμετοχής του κράτους στη διαδικασία παραγωγής των υπηρεσιών.

³ Σύμφωνα με τη συλλογική θεωρία της «Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας» (*social and solidarity economy*) οι δημόσιες πολιτικές και οι ιδιωτικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες συμπληρώνονται από παρεμβάσεις ιδιωτικών οργανισμών που στοχεύουν στην ικανοποίηση μίας ανάγκης των μελών τους ή του κοινωνικού συνόλου μέσω της από κοινού αξιοποίησης των γνώσεων, της εμπειρίας και της δράσης των μελών τους. Βλ. σχετικά J. - L. Laville, *What is the third sector? From the non-profit sector to the social and solidarity economy – Theoretical debate and European reality*, 2011.

Η οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας

Οι όροι «**Τρίτος Τομέας**» (*Third Sector*) και «**Μη Κερδοσκοπικός Τομέας**» (*Nonprofit Sector*) συχνά χρησιμοποιούνται ως συνώνυμα της «**Κοινωνικής Οικονομίας**», χωρίς να είναι απόλυτα ταυτόσημοι με αυτήν, καθώς καλύπτουν μόνο τις εθελοντικές οργανώσεις και τα αλληλοβοηθητικά σωματεία. Επομένως, η Κοινωνική Οικονομία αποτελεί δογματικά *μία ευρύτερη έννοια, καθώς, εκτός από τις οργανώσεις του Τρίτου Τομέα, περιλαμβάνει και τους συνεταιρισμούς και τις κοινωνικές επιχειρήσεις.*

Εάν και δεν έχει εξασφαλισθεί ακόμα ευρεία συναίνεση ως προς τον επιχειρησιακό ορισμό της κοινωνικής οικονομίας, η επιστημονική συζήτηση φαίνεται ότι υιοθετεί - σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση - μία γνήσια **συστημική προσέγγιση**, που υποστηρίζει ότι «*η Κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από επιχειρήσεις και οργανισμούς, κυρίως συνεταιρισμούς, κοινωνίες αλληλοβοήθειας και σωματεία (ενώσεις)*»⁴.

Υπό το πρίσμα αυτό, έχουν οριοθετηθεί και οι **βασικές αρχές** της λειτουργίας των φορέων της κοινωνικής οικονομίας:

Βασικές αρχές της Κοινωνικής Οικονομίας

1. Παροχή υπηρεσιών / αγαθών χωρίς την αποκλειστική επιδίωξη του κέρδους
2. Ανεξάρτητη διοίκηση
3. Δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων
4. Προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου κατά τη διανομή του εισοδήματος

1. Παροχή υπηρεσιών συλλογικού ενδιαφέροντος: επιβάλλει τον προσανατολισμό των δραστηριοτήτων τους στην παροχή υπηρεσιών προς τα μέλη τους ή την ευρύτερη κοινότητα, περιορίζοντας την ανάπτυξη τεχνικών επίτευξης οικονομικής απόδοσης στο κεφάλαιο επένδυσης. Η ενδεχόμενη δημιουργία πλεονάσματος μπορεί να αποτελέσει μέσο για την αποτελεσματική παραγωγή των υπηρεσιών, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να είναι το κυρίαρχο κίνητρο της δραστηριότητας του φορέα.

2. Ανεξαρτησία στη διοίκηση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας: αποτελεί κριτήριο διάκρισης της κοινωνικής οικονομίας από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών του δημόσιου τομέα. Οι οικονομικές δραστηριότητες του δημόσιου τομέα, σε γενικές γραμμές,

⁴ Βλ. σχετικά J. Defourny, “From third sector to social enterprise”, σελ. 1-28, σε C. Borzaga and J. Defourny (eds.), *The emergence of social enterprise*, 2001.

δεν χαρακτηρίζονται από μια ευρύτερη ανεξαρτησία, η οποία και προσδίδει την απαραίτητη ώθηση στις εθελοντικές πρωτοβουλίες.

3. Δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων: παραπέμπει στη συλλογική δυναμική που αποτελεί τη βάση της Κοινωνικής Οικονομίας. Ειδικότερες εκφράσεις της συγκεκριμένης αρχής είναι η εφαρμογή της τεχνικής "ένα άτομο – μια ψήφος" (και όχι "μια εταιρική μερίδα - μια ψήφος") ή τουλάχιστον της εφαρμογής ενός αυστηρού περιορισμού του αριθμού των ψήφων κατά άτομο στα όργανα λήψης αποφάσεων, καθώς και η συμμετοχή στη διοίκηση των συγκεκριμένων οργανισμών εκπροσώπων των εργαζομένων, των χρηστών, των εθελοντών, των χορηγών κλπ. (*multi stakeholder ownership*).

4. Προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου: καλύπτει ένα ευρύ φάσμα πρακτικών που εφαρμόζουν οι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας:

- ⇒ περιορισμένη αποδοτικότητα του κεφαλαίου
- ⇒ διανομή του πλεονάσματος μεταξύ των εργαζομένων ή μελών/χρηστών υπό τη μορφή δώρου ("*bonus*")
- ⇒ δημιουργία αποθεματικού για την ανάπτυξη της επιχείρησης
- ⇒ άμεση χρήση του πλεονάσματος για εξυπηρέτηση κοινωνικών σκοπών.

1.2. Ορισμός της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Η πρακτική της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο, καθώς τα πρώτα κοινωνικο-επιχειρηματικά μορφώματα στην Ευρώπη εντοπίζονται στις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης.

Η ειδοποιός **διαφορά της κοινωνικής επιχειρηματικότητας από την συμβατική (κλασσική) επιχειρηματικότητα** είναι ότι η πρώτη δεν έχει ως πρωταρχικό σκοπό της την απόδοση της υπεραξίας (κέρδους) στους ιδιοκτήτες του κεφαλαίου (εταίρους, μέλη, μετόχους), αλλά την επίτευξη ενός θετικού κοινωνικού αντίκτυπου (συμβολή στην επίλυση προβλημάτων ή στην κάλυψη αναγκών του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου).

Υπό αυτό το πρίσμα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν δύο κρίσιμα **ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα**:

1. ικανότητα να βρίσκουν *καινοτόμες και δυναμικές λύσεις* σε σύνθετα προβλήματα ή σύνθετες ανάγκες του κοινωνικού συνόλου
2. συμβολή στην *προώθηση των κοινωνικών διαστάσεων* της οικονομικής ανάπτυξης με τρόπο που ενισχύει την κοινωνική συνοχή.

Στην πράξη, η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα νέο υπόδειγμα άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας, το οποίο μπορεί να λάβει **διάφορες νομικές μορφές** (συνεταιρισμός, ένωση, εμπορική εταιρία οποιασδήποτε μορφής, ίδρυμα κλπ.). Υπό αυτή την έννοια, η κοινωνική επιχείρηση είναι **έννοια είδους προς γένος** και **αυτοτελές τμήμα** του συνθετότερου και πολυπλοκότερου χώρου της κοινωνικής οικονομίας. Με άλλα λόγια, ο

όρος Κοινωνική Επιχείρηση χαρακτηρίζει εν γένει τις δραστηριότητες συγκεκριμένων οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας.

Ενόψει των έντονων εθνικών διαφοροποιήσεων, η ακριβής οριοθέτηση της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας παρουσιάζει τις ίδιες δυσχέρειες με την οριοθέτηση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας. Από τους πολλούς ακαδημαϊκούς ορισμούς που έχουν πλέον διατυπωθεί ως προς την έννοια της κοινωνικής επιχείρησης, αυξημένες διαστάσεις «επιστημολογικής εγκυρότητας» παρουσιάζει η προσέγγιση του **Ευρωπαϊκού Δικτύου Έρευνας για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα** (*European Social Enterprise Research Network - EMES*)⁵, που υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι:

«Ιδιωτικοί μη κερδοσκοπικοί φορείς που παρέχουν αγαθά ή υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με τον δεδηλωμένο τους σκοπό να εξυπηρετήσουν το **κοινωνικό όφελος**», οι οποίοι «**βασίζονται σε συλλογικές δυναμικές, εμπλέκοντας διάφορες ομάδες συμμετεχόντων στα όργανα διοίκησής τους, αποδίδουν μεγάλη σημασία στην αυτονομία τους και αναλαμβάνουν οικονομικούς κινδύνους που συνδέονται με τη δραστηριότητά τους**»⁶.

⁵ Πρόκειται για διακρατικό Δίκτυο με σκοπό την προώθηση της συγκριτικής έρευνας στο πεδίο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Οι δραστηριότητες του υποστηρίζονται από τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δημόσιους και ακαδημαϊκούς φορείς.

⁶ Βλ. J. Defourny and M. Nyssens, *Social Enterprise in Europe - Recent Trends and Developments*, 2008, σ. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Το θεσμικό πλαίσιο και οι μορφές άσκησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

2.1 Ιστορική αναδρομή του θεσμικού πλαισίου της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Οι τυπικές μορφές των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα είναι:

- οι **Συνεταιρισμοί** (συμπεριλαμβανομένων των ΚοιΣΠΕ και των Κοιν.Σ.Επ.),
- τα **Σωματεία** (συμπεριλαμβανομένων των Αλληλοβοηθητικών και των Φιλανθρωπικών),
- τα **Ιδρύματα**
- οι **Αστικές Εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα**.

Σε αντίθεση με άλλα Κράτη Μέλη της ΕΕ, μόλις το 2016 υιοθετήθηκε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο που εξειδικεύει τα νομικά μορφώματα της κοινωνικής οικονομίας⁷.

Οι πηγές του θεσμικού πλαισίου της Κοινωνικής Οικονομίας

Άρθρο 12 του **Συντάγματος του 1975** Προβλέπει τη θεσμική κατοχύρωση των συνεταιρισμών και την διαφοροποίησή τους από τις ενώσεις προσώπων και τις εταιρίες.

N. 602/1915 Ενθαρρύνει τη δημιουργία συνεταιρισμών, ενώ ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα στους συνεταιριστικούς φορείς που λειτουργούν υπό άλλη νομική μορφή να αποκτήσουν τη νομική μορφή του συνεταιρισμού.

N. 921/1979 Προβλέπει τη δημιουργία των πρώτων γυναικείων συνεταιρισμών, που προωθούν την τοπική ανάπτυξη και τον πολιτισμό.

N. 2076/1992 Προβλέπει τη δημιουργία των συνεταιριστικών τραπεζών στην Ελλάδα.

N. 2716/1999 (άρθρο 12) Προβλέπει την αποϊδρυματοποίηση των ψυχικά ασθενών μέσω κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης (**ΚοιΣΠΕ**).

Άρθρο 741 **Αστικού Κώδικα** Προβλέπει ότι οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες συνιστούν μία σύμβαση μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών, που έχουν αμοιβαίως υποχρέωση να επιδιώκουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό.

N. 4019/2011 Προβλέπει τη θέσπιση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης ως νέου είδους επιχείρησης (**Κοιν.Σ.Επ.**).

N. 4430/2016 Προβλέπει ένα νέο πλαίσιο για διαφορετικά είδη μη κερδοσκοπικών φορέων και επιχειρήσεων (Κ.Α.Λ.Ο.) που εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων και έχουν έναν ξεκάθαρο συλλογικό και κοινωνικό αντίκτυπο, ενώ παράλληλα καλύπτουν μια κοινωνική ανάγκη προσφέροντας μία εναλλακτική λύση στην αγορά.

⁷ Πρόκειται για τον Νόμο 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», που αντικατάστησε τον Νόμο 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις».

Οι πηγές του θεσμικού πλαισίου της Κοινωνικής Οικονομίας (συνέχεια)

Ν. 4542/2018 (άρθρο 12) Τροποποιεί το θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο των **ΚοιΣΠΕ**

Άρθρα 78 - 106 Αστικού Κώδικα Προβλέπουν ότι τα σωματεία δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα

Άρθρο 108 Αστικού Κώδικα Ορίζει τα ιδρύματα ως οντότητες που χρησιμοποιούν τους πόρους τους για την εξυπηρέτηση ειδικού σκοπού.

Κάνοντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή, για πρώτη φορά στην Ελλάδα με το **Ν. 2716/1999** κατοχυρώθηκε θεσμικά ένας νομικός τύπος προορισμένος για την άσκηση κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Πρόκειται για τους **Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης** (ΚοιΣΠΕ), που αποτελούν ειδικό τύπο αστικού συνεταιρισμού με σκοπό τη φροντίδα και την εργασιακή ένταξη ατόμων με ψυχικές παθήσεις.

Δύο χρόνια αργότερα, ο Νόμος **4019/2011** «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις» εισήγαγε για πρώτη φορά στην Ελλάδα την έννοια της κοινωνικής οικονομίας, χωρίς όμως να τυποποιήσει - με περιοριστικά ή έστω ενδεικτικά κριτήρια - τις θεσμικές μορφές κοινωνικής οικονομίας. Έθεσε σχετικές αόριστες διατάξεις, που προέβλεπαν ότι φορείς κοινωνικής οικονομίας μπορεί να θεωρηθούν:

- α) νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων (χωρίς αυτοτελή νομική προσωπικότητα)
- β) των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους⁸ και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων
- γ) όταν προωθούν συγκεκριμένο πλέγμα οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Η πρώτη θεσμική οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα (άρθρο 1 Ν. 4019/2011)

«Κοινωνική Οικονομία» είναι το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων.

Το 2016 με στόχο τη βελτίωση της προγενέστερης νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένου του Νόμου 4019/2011, που δεν ισχύει πλέον, ψηφίστηκε ο **Νόμος 4430/2016** «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», ο οποίος

⁸ Η παρ. 2 του άρθρου 1 του Νόμου 4019/2011 προβλέπει ότι «Συλλογικός Σκοπός» είναι η προώθηση των δράσεων συλλογικότητας και η προστασία των συλλογικών αγαθών μέσω αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών τοπικού, περιφερειακού ή ευρύτερου χαρακτήρα. Ως τέτοιες δράσεις νοούνται ιδίως οι πολιτιστικές, οι περιβαλλοντικές, οι οικολογικές δραστηριότητες, η αξιοποίηση και ανάδειξη τοπικών προϊόντων, η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

εισήγαγε ένα νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για διαφορετικούς τύπους φορέων ή επιχειρήσεων με ξεκάθαρο συλλογικό και κοινωνικό αντίκτυπο (φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας – Κ.Α.Λ.Ο.), οι οποίοι παράλληλα ανταποκρίνονται σε μια κοινωνική ανάγκη.

Η υφιστάμενη θεσμική οριοθέτηση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα (άρθρο 2 Ν. 4430/2016)

Ως «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία» ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον.

Οι παραπάνω νόμοι παρατίθενται αναλυτικά στη συνέχεια.

2.2 Ο Νόμος 2716/1999

Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) συνιστούν μια αυτοτελή μορφή κοινωνικής επιχείρησης που θεσπίσθηκε στην Ελλάδα το 1999, με το άρθρο 12 του Ν. 2716/1999 «Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας».

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο, οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας διαρθρώνονται, οργανώνονται, αναπτύσσονται και λειτουργούν με βάση τις αρχές της τομεοποίησης και της κοινοτικής ψυχιατρικής, της προτεραιότητας της πρωτοβάθμιας φροντίδας, της εξωνοσοκομειακής περίθαλψης, της αποϊδρυματοποίησης, της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής επανένταξης, της συνέχειας της ψυχιατρικής φροντίδας, καθώς και της πληροφόρησης και εθελοντικής αρωγής της κοινότητας στην προαγωγή της ψυχικής υγείας.

Εντάσσονται επομένως σε μια νέα προσέγγιση των παρεμβάσεων στον τομέα της ψυχικής υγείας που αναμφισβήτητα συμβάλλει στον περιορισμό της ιδρυματοποίησης και στην ενίσχυση των κοινωνικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων.

Σκοπός των ΚοιΣΠΕ «κοινωνικο-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα ώστε να συμβάλλουν στη θεραπεία τους και στην κατά το δυνατόν οικονομική τους αυτάρκεια».

Τα κύρια χαρακτηριστικά των ΚοιΣΠΕ είναι τα εξής:

- Είναι **νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη** των μελών τους.
- Έχουν **εμπορική ιδιότητα** και είναι **ταυτόχρονα μονάδες ψυχικής υγείας** που ανήκουν στον τομέα της ψυχικής υγείας (και όχι της κοινωνικής πρόνοιας), επειδή ακριβώς η θεωρητική τους σύλληψη πληροί τους όρους της αποκατάστασης, καθώς και της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης.
- Αναπτύσσουν **οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα** και μπορούν ταυτόχρονα να είναι παραγωγικοί, προμηθευτικοί, καταναλωτικοί και γενικά να παρέχουν υπηρεσίες και αγαθά.

Ο νόμος προβλέπει, μάλιστα, τη δυνατότητα δημιουργίας δικτύων και ενώσεων ΚοιΣΠΕ, που μπορούν να συστήνουν την *Πανελλήνια Ομοσπονδία ΚοιΣΠΕ*⁹.

Για τη σύσταση του ΚοιΣΠΕ απαιτείται, κατά το πρότυπο των συνεταιρισμών, καταστατικό και καταχώρισή του στο Μητρώο συνεταιρισμών του ειρηνοδικείου, στην περιφέρεια του οποίου εδρεύει ο συνεταιρισμός, καθώς και προηγούμενη *άδεια σκοπιμότητας* από τον Υπουργό Υγείας. Η απόφαση για τη σκοπιμότητα εκδίδεται μετά από γνώμη της αρμόδιας Τομεακής Επιτροπής Ψυχικής Υγείας (ΤΕΨΥ). Η έκδοση άδειας σκοπιμότητας λαμβάνει υπόψη την πλήρωση ορισμένων προϋποθέσεων. Ο Ν. 2716/1999 υιοθετεί τη σωματειακή υφή *αρχή της ανοικτής πόρτας*, κατά την οποία η εγγραφή νέων μελών και η έξοδος είναι πάντοτε ελεύθερη. Έχει έδρα τον Δήμο στη χωρική έκταση του οποίου ανήκει, ενώ προβλέπεται να συστήνεται ένας ΚοιΣΠΕ κατά Τομέα Ψυχικής Υγείας (ΤοΨΥ). Περιορισμός που δικαιολογείται μεν από τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που ισχύουν για αυτούς και από το γεγονός ότι αποτελεί μονάδα ψυχικής υγείας του ΤοΨΥ, αλλά δεν παύει να αποτελεί μια ρύθμιση περιοριστική που θέτει εμπόδια στην ελεύθερη ανάπτυξή τους και δημιουργεί σχέσεις συγγένειας με τους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς.

Ένας ΚοιΣΠΕ απαρτίζεται από *τρεις κατηγορίες μελών που συμμετέχουν με ποσόστωση επί του συνόλου των εταίρων, μεταξύ των οποίων ένα ποσοστό τουλάχιστον 35% ανήκει σε*

⁹ Η Ομοσπονδία ιδρύθηκε το 2012 και εξυπηρετεί τους ακόλουθους καταστατικούς σκοπούς:

- «Η κοινή και ισότιμη εκπροσώπηση όλων των μελών - ΚοιΣΠΕ έναντι της Ελληνικής Πολιτείας και σε κάθε είδους συλλογικά, εθνικά, ευρωπαϊκά και διεθνή όργανα
- η τήρηση ενός κώδικα δεοντολογίας που θα διαπνέει όλους τους ΚοιΣΠΕ η στήριξη των μελών - ΚοιΣΠΕ αλλά και των ομάδων πρωτοβουλίας δημιουργίας νέων ΚοιΣΠΕ από θεσμική, οικονομική και κοινωνική άποψη
- η διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας και ειδικότερα των μελών Α' κατηγορίας των ΚοιΣΠΕ
- η προστασία του δικαιώματος των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας, στην εργασία τόσο ως προς την εξασφάλιση θέσεων εργασίας και τις αμοιβές τους όσο και ως προς την ποιότητα της εργασίας τους
- η φωνή των μελών Α' κατηγορίας να ακούγεται με κάθε δυνατό τρόπο μέσω των εκπροσώπων τους στην Ομοσπονδία».

ψυχικά ασθενείς που έχουν ανάγκη αποκατάστασης (άρθρο 12 παρ. 1-19) και επανένταξης. Πέρα των παραπάνω, ο ΚοιΣΠΕ μπορεί να αποδίδει και οικονομικό όφελος στα μέλη του¹⁰.

Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο είναι η εκ του νόμου δομή συγκρότησης του ΚοιΣΠΕ, καθώς λόγω της θεσμικής του ιδιομορφίας επιχειρεί να συνδυάσει τον θεραπευτικό σκοπό με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κοινωνικής επιχείρησης (κοινωνική ωφέλεια, πολυεταιρικήτητα, ετερογένεια των εταίρων, επ' αμοιβή απασχόληση των μελών του ψυχικά ασθενών κ.α.). Εκ προοιμίου και για την κατηγοριοποίηση των μελών του, επινοεί τη λογική της ποσόστωσης των φυσικών ή νομικών προσώπων που τον συναποτελούν ως εξής: η πρώτη κατηγορία: 35%, η δεύτερη κατηγορία: 45% και η τρίτη κατηγορία: 20%.

Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των μελών του ΚοιΣΠΕ είναι:

- 1. Φυσικά πρόσωπα, ενήλικες ή ανήλικοι που έχουν συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας τους και έχουν ανάγκη αποκατάστασης**, ανεξάρτητα από τη διαγνωστική κατηγορία, το στάδιο της νόσου και τη διαμονή (εντός οποιασδήποτε ψυχιατρικής μονάδας ή ιδιωτικά) και κατ' εξαίρεση, χωρίς να διαθέτουν την ικανότητα για δικαιοπραξία. Ως προς τη συγκεκριμένη εξαίρεση, ο νομοθέτης αξιοποίησε μια διάταξη που υπήρχε στο θεσμικό πλαίσιο περί αστικών συνεταιρισμών (π.χ. ο Ν. 1667/1986) και τη σύσταση πολυάριθμων αστικών συνεταιρισμών ειδικού σκοπού, που αποτέλεσαν τον πρόδρομο των ΚοιΣΠΕ. Τα μέλη αυτής της κατηγορίας κατέχουν ποσοστό 35% του συνόλου των μελών.
- 2. Φυσικά πρόσωπα ενήλικες που εργάζονται στο χώρο της ψυχικής υγείας** (επιτρέπεται ακόμα και η συμμετοχή δημοσίων υπαλλήλων ή ειδικοτήτων κλάδου ΕΣΥ). Ο νομοθέτης επιχείρησε αφενός να γίνουν μέλη του ΚοιΣΠΕ εργαζόμενοι από το χώρο της ψυχικής υγείας, που ενεπλάκησαν στο έργο της “ψυχιατρικής μεταρρύθμισης” και αφετέρου συμμετέχοντας εθελοντικά σε μια κοινή επιχείρηση, θα μπορούσαν να αποκτήσουν κάποιο συμπληρωματικό εισόδημα. Τα μέλη αυτής της κατηγορίας κατέχουν ποσοστό 45% του συνόλου των μελών.
- 3. Δήμοι, Κοινότητες και άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου**, καθώς και άλλα φυσικά πρόσωπα. Τα μέλη αυτής της κατηγορίας δεν μπορούν να ξεπερνούν

¹⁰ Συγκεκριμένα με το Ν. 2716/1999 (άρθρο 9) ορίζονται *Μονάδες και Προγράμματα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης* για ψυχικά ασθενείς. Οι παραπάνω υπηρεσίες παρέχουν στέγη, διαβίωση, ψυχιατρική παρακολούθηση και υποστήριξη τόσο σε παιδιά και εφήβους, όσο και ενηλίκους. Οι Μονάδες και Προγράμματα Αποκατάστασης παίρνουν τη μορφή: α) Οικοτροφείων β) Ξενώνων, γ) Προστατευμένων Διαμερισμάτων και δ) Φιλοξενουσών Οικογενειών. Επίσης, προβλέπεται η σύσταση ενός συνόλου υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση της επανένταξης: α) *Ειδικά Κέντρα Κοινωνικής Επανένταξης* (άρθρο 10 παρ. 1 Ν. 2716/1999) και β) *Ειδικές Μονάδες Αποκατάστασης και Επαγγελματικής Επανένταξης* (άρθρο 10 παρ. 2 Ν. 2716/1999) και γ) καθορίζεται η νομική υπόσταση ενός τύπου *κοινωνικής επιχείρησης* για την κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των ψυχικά ασθενών, ο *Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης* (άρθρο 12 Ν. 2716/1999). Ειδικότερα στα Ειδικά Κέντρα Κοινωνικής Επανένταξης, καθώς και στις Ειδικές Μονάδες Αποκατάστασης και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης παρέχονται υπηρεσίες με σκοπό την απόκτηση λειτουργικών, μαθησιακών και επαγγελματικών δεξιοτήτων στα άτομα με χρόνιες ψυχικές διαταραχές και σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, από διευρυμένη ιατρο-κοινωνική ομάδα για τη «θεραπεία» και επανένταξη στην προστατευμένη ή ελεύθερη αγορά εργασίας, καθώς και στη συμμετοχή τους σε ΚοιΣΠΕ ή άλλες μορφές κοινωνικών ή δημοτικών επιχειρήσεων.

το 20% του συνόλου των μελών. Προκειμένου για τα μέλη νομικά πρόσωπα, ο νομοθέτης έχοντας ως στόχο να εξασφαλίσει μία περιορισμένη έστω οικονομική βιωσιμότητα στους ΚοιΣΠΕ, έδωσε τη δυνατότητα έμπρακτης έκφρασης των αρχών της κοινωνικής αλληλεγγύης, καθώς και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, κυρίως για τα νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού τομέα. Πράγματι, η απόκτηση μεριδίων, που μπορούν να επανεπενδύονται στον ΚοιΣΠΕ, χάριν της κοινωνικής ωφέλειας αλλά και στη βάση σεβασμού της δημοκρατικής αρχής «ένα πρόσωπο, μία ψήφος», πραγματώνει την αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης. Σε σχέση με τα φυσικά πρόσωπα, αυτά μπορεί να προέρχονται από την *τοπική κοινωνία*, να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση λόγω *ανεργίας, μετανάστευσης, χρήσης ουσιών*, κ.λ.π.. Πάντως, δεν απαιτείται να έχουν σοβαρά ψυχιατρικά προβλήματα. Αντίθετα, καλεί σε συμμετοχή πρόσωπα που εντάσσονται στις ομάδες υψηλού κινδύνου κοινωνικού αποκλεισμού. Γενικά, τα μέλη του ΚοιΣΠΕ διαθέτουν μια υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας προβλέπεται στο καταστατικό και είναι ίση για όλα τα μέλη. Το καταστατικό επιτρέπει την απόκτηση από κάθε μέλος έως πέντε προαιρετικών μεριδίων και μπορεί να προβλέπει χωρίς περιορισμό την απόκτηση προαιρετικών μεριδίων από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Ειδική πρόβλεψη υπάρχει ως προς την **αμοιβή για την παροχή εργασίας στους ΚοιΣΠΕ**, ακόμη και από μέλη. Αυτή είναι ανάλογη της παραγωγικότητάς τους και του χρόνου εργασίας τους. Επίσης, οι ΚοιΣΠΕ μπορούν να προσλαμβάνουν *εργαζόμενους μη μέλη*, οι οποίοι δεν έχουν δικαίωμα ψήφου, αλλά δικαιούνται να παρίστανται και να εκφέρουν τη γνώμη τους στη Γ.Σ., εφόσον προβλέπεται στο καταστατικό.

Τα απασχολούμενα μέλη της πρώτης κατηγορίας (ψυχικά ασθενείς με σοβαρά ψυχιατρικά προβλήματα), εάν λαμβάνουν σύνταξη γήρατος ή αναπηρίας, επίδομα πρόνοιας ή επανένταξης, καθώς και οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή συνεχίζουν να εισπράττουν αυτές τις παροχές ταυτόχρονα και αθροιστικά με την αμοιβή τους. Αυτή η ρύθμιση επιχειρεί να παρέχει ασφάλεια σε πρόσωπα που η κατάσταση της υγείας τους δεν σταθεροποιείται πάντα, αλλά εμφανίζει συχνά διακυμάνσεις και υποτροπές. Σε περίπτωση που τα απασχολούμενα μέλη είναι ανασφάλιστοι και δεν καλύπτονται από τις κείμενες διατάξεις ασφαλιζονται από τους ΚοιΣΠΕ στους αντίστοιχους ασφαλιστικούς οργανισμούς.

Σύμφωνα με τον Ν. 2716/1999, τα μέλη της δεύτερης κατηγορίας μπορεί να παρέχουν πλήρη ή μερική απασχόληση στους ΚοιΣΠΕ. Όμως, δεν αμείβονται από τους ΚοιΣΠΕ, αλλά από τον υγειονομικό φορέα προέλευσής τους. Οι ΚοιΣΠΕ καταβάλλουν σε αυτά τις δαπάνες που υποβλήθηκαν κατά την εργασία τους σε αυτούς.

Τα όργανα διοίκησης και ελέγχου εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση. Το **Διοικητικό Συμβούλιο** είναι επταμελές και αποτελείται από πέντε μέλη της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας και δύο μέλη της πρώτης κατηγορίας, εφόσον δεν βρίσκονται σε πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση. Τον έλεγχο ασκεί τριμελές εποπτικό συμβούλιο. Κάθε μέλος ψηφίζει αυτοπροσώπως στη Γενική Συνέλευση και έχει δικαίωμα μιας ψήφου, ανεξάρτητα από τις προαιρετικές μερίδες που κατέχει. Όμως, μπορεί να εκπροσωπήσει άλλο ένα μέλος, εφόσον το προβλέπει το καταστατικό.

Οι **πόροι** των ΚοιΣΠΕ προέρχονται από τις συνεταιριστικές μερίδες, από κρατικές και ευρωπαϊκές επιχορηγήσεις, από χρηματοδοτήσεις, από δωρεές, κληρονομίες και κληροδοτήματα, καθώς και από τα έσοδα του ΚοιΣΠΕ. Προβλέπονται για αυτούς διάφορες φοροαπαλλαγές και διευκολύνσεις, ενώ μπορούν να συμβάλλονται με το δημόσιο, τους ΟΤΑ κ.α.

Το **κεφάλαιο** τους απαρτίζεται από τις συνεταιριστικές μερίδες και τα παντός είδους προβλεπόμενα αποθεματικά. Η διανομή των κερδών μεταξύ των μελών γίνεται μετά την αφαίρεση των αποθεματικών. Εάν το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά, τα μισά κέρδη μοιράζονται ανάλογα με τις συνεταιριστικές μερίδες και τα άλλα μισά ανάλογα με την ποσοστιαία συμμετοχή στις εργασίες του συνεταιρισμού.

2.3 Ο Νόμος 4019/2011

Ο Ν. 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις» υιοθετήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2011 και εισήγαγε ένα αυτοτελές πλαίσιο ρύθμισης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, θεμελιώνοντας ως νέο θεσμικό μόρφωμα τις **Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις** (Κοιν.Σ.Επ.). Από το σύνολο των πλέον αντιπροσωπευτικών νομικών μορφωμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, επιλέχθηκε η μορφή της συνεταιριστικής κοινωνικής επιχείρησης, καθώς κρίθηκε ότι η συγκεκριμένη εταιρική μορφή μπορεί να ενισχύσει τη σταδιακή ανάπτυξη μίας Εθνικής Στρατηγικής αντιμετώπισης των προβλημάτων απασχόλησης, ανεργίας, φτώχειας, διακρίσεων, κοινωνικού αποκλεισμού και συνοχής, παρακινώντας δημιουργικά κυρίως σε τοπικό επίπεδο τα άτομα σε καινοτόμες δραστηριότητες.

Το ειδικό θεσμικό πλαίσιο των Κοιν.Σ.Επ.

Άρθρα 1-17 **N. 4019/2011** «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις»

Άρθρο 138 **N. 4052/2012** «Νόμος αρμοδιότητας Υπουργείων Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης για εφαρμογή του νόμου «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας» και άλλες διατάξεις»

Άρθρο 10 **N. 4110/2013** «Ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών και λοιπές διατάξεις»

Η Κοιν.Σ.Επ. στηρίζεται στη νομική μορφή του αστικού συνεταιρισμού περιορισμένης ευθύνης και είναι έμπορος εκ του νόμου¹¹.

Οι **βασικές αρχές που διέπουν τις Κοιν.Σ.Επ.** είναι:

- Η ελεύθερη συμμετοχή των εταίρων
- Η δημοκρατική λειτουργία στη λήψη των αποφάσεων (κάθε εταίρος, μια ψήφος, ανεξαρτήτως μερίδων)
- Η αλληλεγγύη μεταξύ των εταίρων
- Η περιορισμένη και δίκαιη διανομή του πλεονάσματος
- Το προβάδισμα του ατόμου έναντι του κεφαλαίου
- Η ανεξαρτησία απέναντι στο κράτος.

Οι **Κοιν.Σ.Επ. διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες** ανάλογα με τον καταστατικό τους σκοπό:

1. Οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης έχουν σκοπό την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που υπάγονται στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού:

- ⇒ άτομα με σωματική αναπηρία
- ⇒ άτομα με αισθητηριακή αναπηρία
- ⇒ άτομα με ψυχική αναπηρία
- ⇒ άτομα με νοητική αναπηρία
- ⇒ άτομα εξαρτημένα ή απεξαρτημένα από ουσίες
- ⇒ άτομα οροθετικά
- ⇒ φυλακισμένοι ή αποφυλακισμένοι
- ⇒ ανήλικοι παραβάτες.

Στις Κοιν.Σ.Επ. ένταξης το 40% κατ' ελάχιστον των εργαζομένων προέρχεται από τις συγκεκριμένες ομάδες. Επίσης οι ΚοιΣΠΕ είναι αυτοδικαίως Κοιν.Σ.Επ. και διέπονται βασικά από τον Ν. 2716/1999 και συμπληρωματικά από τον Ν. 4019/2011.

2. Οι Κοιν.Σ.Επ. κοινωνικής φροντίδας αποβλέπουν στην παραγωγή και παροχή αγαθών και υπηρεσιών υγείας / πρόνοιας σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες ενδεικτικά αναφέρονται στον Νόμο:

- ⇒ οι ηλικιωμένοι
- ⇒ τα βρέφη
- ⇒ τα παιδιά
- ⇒ τα άτομα με αναπηρία
- ⇒ τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.

3. Οι Κοιν.Σ.Επ. συλλογικού και παραγωγικού σκοπού αποβλέπουν στην παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών χάριν της ικανοποίησης αναγκών της συλλογικότητας, αναπτύσσοντας ενδεικτικά δράσεις στους ακόλουθους οικονομικούς τομείς:

- ⇒ ο πολιτισμός
- ⇒ το περιβάλλον
- ⇒ η οικολογία
- ⇒ η εκπαίδευση

¹¹ Βλ. το άρθρο 2 του Ν. 4019/2011.

- ⇒ οι παροχές κοινής ωφέλειας
- ⇒ η αξιοποίηση τοπικών προϊόντων
- ⇒ η διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων.

Οι Κοιν.Σ.Επ. εκπληρώνουν τον συλλογικό τους σκοπό μέσω αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών επιχειρηματικότητας, κυρίως σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, χωρίς να αποκλείονται δράσεις σε εθνικό επίπεδο. Ταυτόχρονα προάγουν την απασχόληση, ενισχύουν τις τοπικές κοινωνίες και ενδυναμώνουν την κοινωνική συνοχή.

2.4 Ο Νόμος 4430/2016

Ο Νόμος 4430/2016 εξειδικεύει με τη μορφή ορισμών το πλέγμα των πλέον κρίσιμων εννοιών στους τομείς της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, εξασφαλίζοντας την πρόσβαση των ενδιαφερομένων στο αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο. Ειδικότερα, το άρθρο 2 προβλέπει: «Για την εφαρμογή του παρόντος νόμου ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

1. «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία»: ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον.

2. «Συλλογική ωφέλεια»: ορίζεται η από κοινού εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, μέσα από τη διαμόρφωση ισότιμων σχέσεων παραγωγής, τη δημιουργία θέσεων σταθερής και αξιοπρεπούς εργασίας, τη συμφιλίωση προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.

3. «Κοινωνική ωφέλεια»: ορίζεται η εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα με την αξιοποίηση της κοινωνικής καινοτομίας, μέσα από δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης» ή παροχής «κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος» ή κοινωνικής ένταξης.

4. «Κοινωνική καινοτομία»: ορίζεται η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών, οι οποίες αποσκοπούν στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών, τη συμφιλίωση παραγωγής και κατανάλωσης, την εναρμόνιση προσφοράς και ζήτησης και τη διαμόρφωση νέου τύπου κοινωνικών σχέσεων βασιζομένων στη συλλογικότητα και στην ιστιμμία και όχι στον ανταγωνισμό.

5. «Βιώσιμη ανάπτυξη»: ορίζονται οι οικονομικές δραστηριότητες, εμπορικές ή ανταλλακτικές, που προωθούν την αειφορία του περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική ισότητα, καθώς και την ισότητα των φύλων, προστατεύουν και αναπτύσσουν τα κοινά αγαθά και προωθούν τη διαγενεακή και πολυπολιτισμική συμφιλίωση, δίνοντας έμφαση στις ιδιαιτερότητες των τοπικών κοινωνιών. Ενδεικτικά, η βιώσιμη ανάπτυξη περιλαμβάνει τις εξής δραστηριότητες:

✚ Την προστασία και αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας.

- ✚ Την αειφόρο γεωργία και κτηνοτροφία, η οποία δίνει έμφαση στη διατήρηση και διάδοση απειλούμενων τοπικών παραδοσιακών ποικιλιών ή «φυλών» και στην αποτροπή διεύθυνσης γενετικά τροποποιημένων οργανισμών.
- ✚ Την τοπικά και περιφερειακά υποστηριζόμενη γεωργία ή κτηνοτροφία, που συμβάλλει στην ανάπτυξη απευθείας εμπορικών σχέσεων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών και ενισχύει την προσβασιμότητα σε είδη πρώτης ανάγκης, ιδίως των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων του πληθυσμού, μέσα από την απευθείας διάθεσή τους.
- ✚ Το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο. Ως δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο ορίζεται η βασισμένη στο διάλογο, τη διαφάνεια και τον αλληλοσεβασμό εμπορική σύμπραξη, που επιδιώκει μεγαλύτερη ισοτιμία στο διεθνές και εγχώριο εμπόριο. Συνεισφέρει στη βιώσιμη ανάπτυξη, προσφέροντας καλύτερους όρους εμπορίας των προϊόντων και διασφαλίζοντας τα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων παραγωγών και εργαζομένων.
- ✚ Την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές σε μικρή κλίμακα και την ανάπτυξη τεχνολογίας που μειώνει την κατανάλωση ενέργειας.
- ✚ Τη μείωση της παραγωγής αποβλήτων και απορριμμάτων σε τοπικό επίπεδο, με συμμετοχή των πολιτών, μέσα από την επαναχρησιμοποίηση, αξιοποίηση, ανακύκλωση των αποβλήτων ή μέσα από τον επανασχεδιασμό του τρόπου παραγωγής και διανομής των προϊόντων.
- ✚ Την κατασκευή και συντήρηση υποδομών και ενέργειας σε δημοκρατική συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες.
- ✚ Την ανάπτυξη δεξιοτήτων και μεταφορά τεχνογνωσίας.
- ✚ Τον εναλλακτικό, θεματικό και ήπιο τουρισμό.
- ✚ Τον σχεδιασμό και τη διάθεση καινοτόμων και ελεύθερων ψηφιακών προϊόντων και υπηρεσιών ή κάθε μορφή τεχνολογίας που προωθεί την ομότιμη και βασισμένη στα κοινά παραγωγή.
- ✚ Την παραγωγή, τη μεταποίηση, την προώθηση ή τη διατήρηση της παραγωγικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου.
- ✚ Την παραγωγή και προώθηση της ανεξάρτητης πολιτισμικής δημιουργίας.
- ✚ Την περιβαλλοντική αναβάθμιση των οικισμών και του κτιριακού αποθέματος.
- ✚ Τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας με κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια.

6. «Κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος»: ορίζονται οι υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες σε όλους, προάγουν την ποιότητα ζωής και παρέχουν κοινωνική προστασία σε ομάδες όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις και περιλαμβάνουν την εκπαίδευση, την υγεία, την κοινωνική στέγαση, την κοινωνική σίτιση, την παιδική φροντίδα, τη μακροχρόνια φροντίδα και τις υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής, χωρίς, ωστόσο, να υποκαθιστούν τις γενικές υποχρεώσεις του κράτους στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής.

7. «Κοινωνική ένταξη»: ορίζεται η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες και τις ειδικές ομάδες.

8α. «Ευάλωτες ομάδες πληθυσμού»: ορίζονται εκείνες που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν:

- τα άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε μορφής (σωματική, ψυχική, νοητική, αισθητηριακή),
- τα άτομα με προβλήματα εξάρτησης από ουσίες ή τα απεξαρτημένα άτομα,
- οι ανήλικοι με παραβατική συμπεριφορά, οι φυλακισμένοι/ες και αποφυλακισμένοι/ες.

8β. «Ειδικές ομάδες πληθυσμού»: ορίζονται εκείνες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν:

- τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας,
- τα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας αν ανθρώπων,
- οι άστεγοι,
- τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας,
- οι οικονομικοί μετανάστες,
- οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, για όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματος χορήγησης ασύλου,
- οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών,
- τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες,
- οι μακροχρόνια άνεργοι έως είκοσι πέντε ετών και άνω των πενήντα ετών.

9. «Κοινωνικός αντίκτυπος»: ορίζεται η παραγόμενη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια που κομίζει η δραστηριότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, όπως ορίζεται στο άρθρο 3, σε οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό επίπεδο στις τοπικές κοινωνίες.

10. «Εργαλείο Μέτρησης Κοινωνικού Αντικτύπου»: ορίζεται το μοντέλο παρακολούθησης του κοινωνικού αντικτύπου, που ο κάθε φορέας δύναται να συμπληρώνει με σκοπό τη βελτίωση των διαδικασιών λειτουργίας του και την ενδυνάμωση των δραστηριοτήτων του. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης καθορίζονται τα τεχνικά ζητήματα και οι λεπτομέρειες εφαρμογής του».

Οι φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (άρθρο 3 Ν. 4430/2016)

- 1)** οι **Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις** του άρθρου 14,
- 2)** οι **Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης** (ΚοιΣΠΕ) που διέπονται από το άρθρο 12 του Ν. 2716/1999, συμπληρωματικά από τις διατάξεις του Ν. 1667/1986, του άρθρου 12 του Ν. 3842/ 2010 και του παρόντος νόμου,
- 3)** οι **Συνεταιρισμοί Εργαζομένων**, που συστήνονται με το άρθρο 24,
- 4)** **οποιοδήποτε άλλο μη μονοπρόσωπο νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα**, όπως ιδίως αγροτικοί συνεταιρισμοί του Ν. 4384/2016, αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, Αστικές Εταιρίες των άρθρων 741 επ. του Α.Κ., εφόσον σωρευτικά συντρέχουν οι εξής **προϋποθέσεις**:
 - ✓ Αναπτύσσει δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, όπως ορίζονται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 2.

Οι φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (άρθρο 3 Ν. 4430/2016) (συνέχεια)

- ✓ Μεριμνά για την πληροφόρηση και τη συμμετοχή των μελών του και εφαρμόζει δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με την αρχή ένα μέλος μία ψήφος, ανεξάρτητα από τη συνεισφορά κάθε μέλους.
- ✓ Το καταστατικό του προβλέπει περιορισμούς στη διανομή του ως εξής:
 - i. ποσοστό τουλάχιστον 5% διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού,
 - ii. ποσοστό έως 35% αποδίδεται στους εργαζόμενους του Φορέα, εκτός κι αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου iii,
 - iii. το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.
- ✓ Εφαρμόζει σύστημα σύγκλισης στην αμοιβή της εργασίας, κατά το οποίο ο ανώτατος καθαρός μισθός δεν μπορεί να υπερβαίνει περισσότερο από τρεις φορές τον κατώτατο, εκτός και αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν διαφορετικά. Η υποχρέωση του προηγούμενου εδαφίου ισχύει και σε οποιαδήποτε μορφή σύμπραξης δύο ή περισσότερων Φορέων ΚΑΛΟ.
- ✓ Αποβλέπει στην ενδυνάμωση των οικονομικών δραστηριοτήτων του και τη μεγιστοποίηση της παραγόμενης κοινωνικής ωφέλειας μέσω της οριζόντιας και ισότιμης δικτύωσης με άλλους φορείς ΚΑΛΟ.
- ✓ Δεν έχει ιδρυθεί και δεν διοικείται άμεσα ή έμμεσα από Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α. α' ή β' βαθμού ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 4430/2016, οι φορείς της Κ.Α.Λ.Ο. δεν καθορίζονται πια από τη νομική τους μορφή, αλλά από το νομικό τους καθεστώς (π.χ. οποιαδήποτε νομική μορφή μπορεί να γίνει δεκτή για να χαρακτηριστεί μια οργάνωση φορέας της ΚΑΛΟ, εφόσον πληροί τα κριτήρια που θέτει ο νόμος). Εν συντομία, αυτά τα κριτήρια αφορούν:

- την επιχειρηματική δραστηριότητα στην ιδιωτική αγορά (τα έσοδα από δημόσιους φορείς δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν το 65% του συνολικού κύκλου εργασιών/τζίρου εντός μιας τριετίας),
- το δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων (σύμφωνα με την αρχή ένα μέλος μία ψήφος),
- έναν καλά καθορισμένο κοινωνικό σκοπό, με κέρδη που διανέμονται υπέρ της συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας (μέχρι 95% του ετήσιου κέρδους).

Ο Νόμος 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» εισήγαγε ένα νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για τις Κοιν.Σ.Επ. (το οποίο

ουσιαστικά **αντικαθιστά τις προηγούμενες ρυθμίσεις του Νόμου 4019/2011, που δεν ισχύει πλέον**¹², προβλέποντας στο άρθρο 14 ότι:

«Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ. Επ.) είναι οι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια, όπως ορίζονται στις παραγρ. 3 & 4 του άρθ.2 και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα».

Ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό τους, οι **Κοιν.Σ.Επ. διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:**

1) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, οι οποίες διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες:

1α. Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων, οι οποίες επιδιώκουν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή, των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες. Ποσοστό 30% κατ' ελάχιστον των μελών και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά σε αυτές τις κατηγορίες. Η συμμετοχή σε αυτές των φυσικών προσώπων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και προσμετρώνται στο παραπάνω ποσοστό πρέπει να διενεργείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προσδιορίζεται στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ανωτέρω ποσοστό, ο Φορέας πρέπει εντός τριών (3) μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων. Άλλως μετατρέπεται σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας.

¹² Το άρθρο 35 του Ν. 4430/2016 προβλέπει χαρακτηριστικά:

«1. Από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, καταργούνται τα άρθρα 1 μέχρι και 17 του Ν. 4019/2011 (Α' 16).

2. Με την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου οι υφιστάμενες Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού ή Φροντίδας δύνανται να μετατραπούν σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας ή σε Συνεταιρισμούς Εργαζομένων, ύστερα από απόφαση των Γενικών τους Συνελεύσεων και τροποποίηση του καταστατικού τους, η οποία αποστέλλεται στο Τμήμα Μητρώου εντός εξήντα (60) ημερών από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου».

Όμως, η σχετική διάταξη τροποποιήθηκε από το άρθρο 17 του Ν. 4447/2016, που ορίζει ότι:

«Η παρ. 2 του άρθρου 35 του ν. 4430/2016 τροποποιείται ως εξής:

«2.α) Οι υφιστάμενες κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μετατρέπονται σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων ή σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων και οι Κοιν.Σ.Επ.. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού και οι Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας μετατρέπονται σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας ή σε Συνεταιρισμό Εργαζομένων με αντίστοιχη τροποποίηση του καταστατικού τους και μετά την υποβολή αίτησης, η οποία κατατίθεται στο «Τμήμα Μητρώου» μέχρι 30.6.2017. Διαφορετικά, διαγράφονται αυτοδίκαια από το Γενικό Μητρώο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

β) Οι υφιστάμενοι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) του ν. 2716/1999 (Α' 96) εγγράφονται αυτοδίκαια στο Γενικό Μητρώο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, ως Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, χωρίς αίτησή τους.

γ) Οι Φορείς που έχουν εγγραφεί στο Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας του άρθρου 14 του ν. 4019/2011, εφόσον επιθυμούν να συνεχίσουν να φέρουν την ιδιότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας υποχρεούνται μέχρι 31.3.2017, να υποβάλουν αίτηση εγγραφής στο Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, διαφορετικά διαγράφονται αυτοδίκαια από αυτά.

Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ρυθμίζεται ο τύπος της αίτησης, τα απαραίτητα δικαιολογητικά και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής».

16. Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων, οι οποίες επιδιώκουν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού. Ποσοστό 50% κατ' ελάχιστον των μελών και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά σε αυτές τις κατηγορίες. Η συμμετοχή σε αυτές των φυσικών προσώπων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού και προσμετρώνται στο παραπάνω ποσοστό πρέπει να διενεργείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προσδιορίζεται στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ανωτέρω ποσοστό, ο Φορέας πρέπει εντός τριών (3) μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων.

1γ. Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999, οι οποίες θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.

2) Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας, οι οποίες αναπτύσσουν δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης», ή και παρέχουν «κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος».

Άλλες ρυθμίσεις του Ν.4430/2016

Τα μέλη ενός φορέα της Κ.Α.Λ.Ο. που δεν είναι εργαζόμενοι δεν έχουν δικαίωμα στη διανομή των κερδών. Εξαιρούνται τα μέλη των Αστικών Συνεταιρισμών του Ν. 1667/1986 (Α' 196), που έχουν αποκτήσει την ιδιότητα του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, για τα κέρδη που προκύπτουν από τις συναλλαγές μεταξύ των μελών με το συνεταιρισμό, τα οποία και καλούνται πλεόνασμα. Για τον σχηματισμό του πλεονάσματος τηρείται διακριτός λογαριασμός.

Παράλληλα, ο φορέας της Κ.Α.Λ.Ο. υποχρεούται, από τη δεύτερη χρήση λειτουργίας του, να παρουσιάζει ετήσια δαπάνη μισθοδοσίας τουλάχιστον ίση με το 25% του κύκλου εργασιών της προηγούμενης χρήσης του. Η υποχρέωση αυτή αφορά τους Φορείς με κύκλο εργασιών και έσοδα επιχορηγήσεων της προηγούμενης ετήσιας χρήσης μεγαλύτερα από το 300% του ετήσιου κόστους μισθοδοτικής δαπάνης ενός υπαλλήλου πλήρους απασχόλησης, με βάση τον κατώτατο νομοθετημένο μισθό χωρίς επιδόματα.

2.5 Τροποποίηση του πλαισίου των ΚοιΣΠΕ

Το θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο των ΚοιΣΠΕ τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 του **Ν. 4542/2018**, που προβλέπει ότι:

(1) Οι ΚοιΣΠΕ αποβλέπουν στην κοινωνικο-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα και συμβάλλουν στη θεραπεία τους και στην κατά το δυνατόν οικονομική τους αυτάρκεια. Οι ΚοιΣΠΕ είναι **νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου** με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους, έχουν **εμπορική ιδιότητα και αποτελούν Μονάδες Ψυχικής Υγείας**, οι οποίες εντάσσονται στους Τομείς Ψυχικής Υγείας. Η μέριμνα για την ανάπτυξή τους και η εποπτεία τους ανήκουν στον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας και ασκούνται μέσω της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας.

(2) Οι ΚοιΣΠΕ μπορούν να είναι ταυτόχρονα **παραγωγικές, καταναλωτικές, εμπορικές, προμηθευτικές, μεταφορικές, τουριστικές, οικοδομικές, πιστωτικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές μονάδες** και να αναπτύσσουν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα (αγροτική, κτηνοτροφική, μελισσοκομική, αλιευτική, δασική, βιομηχανική, βιοτεχνική, ξενοδοχειακή, εμπορική, παροχής υπηρεσιών, κοινωνικής ανάπτυξης). Οι ΚοιΣΠΕ μπορεί:

- ⇒ Να ιδρύουν και να διατηρούν **καταστήματα πώλησης και υποκαταστήματα οπουδήποτε.**
- ⇒ Να **συμμετέχουν σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας** εφόσον η συμμετοχή αυτή επιτρέπεται από τις ειδικές κατά περίπτωση διατάξεις. Ειδικότερα, μπορεί να συμμετέχουν σε Ευρωπαϊκούς Ομίλους Οικονομικού Σκοπού (Ε.Ο.Ο.Σ.), Κοινοπραξίες, Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.), Ανώνυμες Εταιρείες (Α.Ε.) και Δημοτικές Επιχειρήσεις.
- ⇒ Να **συμμετέχουν σε αναπτυξιακά προγράμματα** ή να συμμετέχουν με άλλες επιχειρήσεις ή εταιρείες στην πραγματοποίησή τους και να συνεργάζονται μέσω κοινοπραξιών ή προγραμματικών συμβάσεων με άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, εταιρείες ή άλλες ενώσεις κάθε τύπου, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο την ανάπτυξη δραστηριοτήτων από αυτές που προβλέπονται στον Νόμο.
- ⇒ Οι ΚοιΣΠΕ **έχουν έδρα τους τον Δήμο στον οποίο εδρεύει η διοίκησή τους.** Η επωνυμία τους¹³ περιλαμβάνει υποχρεωτικά τον όρο Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης και την έδρα. Μπορεί να περιλαμβάνει και διακριτικό τίτλο. Σε κάθε Τομέα Ψυχικής Υγείας (Το.Ψ.Υ.) Αττικής και Θεσσαλονίκης συστήνεται και λειτουργεί αποκλειστικά ένας ΚοιΣΠΕ Στους Το.Ψ.Υ. που περιλαμβάνουν περισσότερες από μία Περιφερειακές Ενότητες του άρθρου 3 του ν. 3852/2010 μπορεί να συστήνεται και να λειτουργεί ένας ΚοιΣΠΕ ανά Περιφερειακή Ενότητα.

2.6 Η σύσταση των Κοιν.Σ.Επ. στην Ελλάδα

Η σύσταση Κοιν.Σ.Επ. και η υπαγωγή της στις διατάξεις του Ν. 4430/2016 συντελείται με την εγγραφή της στο Μητρώο, οπότε αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα.

Για τη σύσταση Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας απαιτείται η συμμετοχή σε αυτήν τουλάχιστον πέντε προσώπων, φυσικών ή νομικών και τουλάχιστον επτά προσώπων, αν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης.

Το καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. πρέπει να περιέχει:

- την επωνυμία, την έδρα και το σκοπό της Κοιν.Σ.Επ.. Ως έδρα ορίζεται ο δήμος, στην περιφέρεια του οποίου έχει την έδρα του ο φορέας. Η επωνυμία της Κοιν.Σ.Επ. ορίζεται από τον σκοπό της και το είδος της Κοιν.Σ.Επ.,
- για τα φυσικά πρόσωπα: τα ονοματεπώνυμα, τις διευθύνσεις κατοικίας, τους Α.Φ.Μ. των ιδρυτικών μελών και αντίστοιχα για τα νομικά πρόσωπα: την επωνυμία, την έδρα, τον Α.Φ.Μ. και τον αριθμό Γ.Ε.Μ.Η.,

¹³ Στην επωνυμία δεν επιτρέπεται να περιλαμβάνονται ονόματα φυσικών προσώπων ή επωνυμίες άλλων νομικών προσώπων.

- τους όρους εξόδου και εισόδου των μελών και τους λόγους αποβολής ενός μέλους,
- την έκταση της ευθύνης των μελών,
- το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας,
- τον ορισμό της προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής που θα μεριμνήσει για την έγκρισή του καταστατικού και τη σύγκληση της πρώτης γενικής συνέλευσης για ανάδειξη των οργάνων διοίκησης της Κοιν.Σ.Επ..

Η διαδικασία ίδρυσης περιγράφεται αναλυτικά στην Υ.Α 61621/δ5/2643/30-12-2016 (ΦΕΚ 56/Β/2017) και περιλαμβάνει τα εξής στάδια:

Στάδιο 1ο: Υποβολή αιτήματος εγγραφής

Η υποψήφια Κοιν.Σ.Επ. υποβάλλει στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας¹⁴:

- Το καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. υπογεγραμμένο από τα ιδρυτικά μέλη
- Αίτηση εγγραφής συμπληρωμένη
- Υπεύθυνη δήλωση, υπογεγραμμένη ξεχωριστά από κάθε ιδρυτικό μέλος, περί συμμετοχής ή μη σε άλλη Κοιν.Σ.Επ.
- Μόνο οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης: Υπεύθυνη δήλωση περί τήρησης του κριτηρίου απασχόλησης ατόμων από ευάλωτες ομάδες πληθυσμού σε ποσοστό τουλάχιστον 40%.
- Άλλα σχετικά δικαιολογητικά (όπου απαιτείται).

Το Τμήμα Μητρώου ελέγχει τα υποβληθέντα στοιχεία και προβαίνει σε:

- ✓ εγγραφή της Κοιν.Σ.Επ. στο Μητρώο
- ✓ έκδοση Βεβαίωσης Εγγραφής η οποία ισχύει μόνο για έναρξη δραστηριότητας στη Δ.Ο.Υ.
- ✓ σήμανση του καταστατικού και αποστολή του στην Κοιν.Σ.Επ.

Στάδιο 2ο: Έναρξη εργασιών στην αρμόδια Δ.Ο.Υ.

Τα απαραίτητα έγγραφα που κατατίθενται στη Δ.Ο.Υ. είναι:

- Έναρξη/Μεταβολής εργασιών Μη φυσικού Προσώπου Μ3
- Δήλωση στοιχείων φορολογουμένου Μ7
- Δήλωση μελών μη φυσικού προσώπου Μ8 (σε περίπτωση που συμμετέχουν στην Κοιν.Σ.Επ. νομικά πρόσωπα)
- Πρακτικό σύστασης της πρώτης Διοικούσας επιτροπής
- Έγκυρο και θεωρημένο καταστατικό
- Βεβαίωση εγγραφής του Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας
- Μισθωτήριο παραχώρησης του χώρου της έδρας της επιχείρησης (αν απαιτείται)

¹⁴ Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Στάδιο 3ο: Υποβολή πρόσθετων στοιχείων στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας

Η Κοιν.Σ.Επ. υποβάλλει:

- Αίτηση καταχώρισης πρόσθετων στοιχείων (ακριβή διεύθυνση της έδρας της, τη Δ.Ο.Υ στην οποία υπάγεται, Α.Φ.Μ. και Κ.Α.Δ., το ετήσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων και τη σύνθεση της Διοικούσας Επιτροπής)
- Τα τρία βιβλία προς θεώρηση που περιγράφονται εντός του καταστατικού
- Βεβαίωση Έναρξης Δραστηριότητας στη Δ.Ο.Υ.
- Το πρακτικό της πρώτης Γενικής Συνέλευσης
- Πρακτικό συγκρότησης σε σώμα της Διοικούσας Επιτροπής

Το Τμήμα Μητρώου ελέγχει τα υποβληθέντα στοιχεία και προβαίνει σε:

- ✓ έγκριση του αιτήματος καταχώρισης πρόσθετων στοιχείων,
- ✓ έκδοση Βεβαίωσης Εγγραφής (ισχύει έως την υποβολή του πρώτου Ετήσιου Προγράμματος Δραστηριοτήτων και Απολογισμού, οπότε αντικαθίσταται από το Πιστοποιητικό Μέλους του Μητρώου),
- ✓ πρακτικό συγκρότησης σε σώμα της Διοικούσας Επιτροπής.

Με την ολοκλήρωση του δεύτερου σταδίου στη διαδικασία εγγραφής της Κοιν.Σ.Επ. στο Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας (έγκριση του αιτήματος καταχώρισης πρόσθετων στοιχείων και έκδοση βεβαίωσης Εγγραφής), ολοκληρώνεται η σύσταση της επιχείρησης.

Αν τα δικαιολογητικά είναι ελλιπή ή λανθασμένα, το Τμήμα Μητρώου ζητά συμπληρωματικά στοιχεία ή διορθώσεις τα οποία θα πρέπει να προσκομίσει η Κοιν.Σ.Επ. εντός συγκεκριμένης προθεσμίας. Αν δεν υποβληθούν τα ζητούμενα δικαιολογητικά εμπρόθεσμα, προβλέπεται η απόρριψη του αιτήματος εγγραφής ή, σε μεταγενέστερο στάδιο, ακόμη και η διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ. από το Μητρώο.

2.7 Η θεσμική υποστήριξη των φορέων της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο προβλέπει ένα σύνθετο πλέγμα υποστηρικτικών μέτρων για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

i) Ειδικά χρηματοδοτικά εργαλεία

Οι Κοιν.Σ.Επ. έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, σύμφωνα με την περίπτωση γ' της παρ. 1 του άρθρου 4 του Κεφαλαίου Α' του Ν. 3912/2011 και μπορεί να υπάγονται στις διατάξεις του Ν. 3908/2011 (άρθρο 5 παρ. 1 Ν. 4430/2016). Παράλληλα, μπορεί να εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και σε προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) για τη στήριξη της εργασίας (άρθρο 5 παρ. 2 Ν. 4430/2016).

ii) Πόροι του ΕΣΠΑ 2014-2020

Σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του εγκεκριμένου Ελληνικού **Εταιρικού Συμφώνου για το**

Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ 2014-2020)¹⁵, η παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών για την ανάπτυξη των Κοιν.Σ.Επ. αποτελεί εμπροσθοβαρή δράση, που μπορεί να υποστηριχθεί μέσω τριών επιλογών:

- ❑ από το Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (στο πλαίσιο του Άξονα Προτεραιότητας 2 «Βελτίωση προοπτικών απασχόλησης και ανάπτυξης δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού» - Ειδικός Στόχος 9.5 (i) «Δημιουργία Νέων Θέσεων Εργασίας μέσω της ενίσχυσης της σύστασης και λειτουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων»)
- ❑ από το Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (στο πλαίσιο των δράσεων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας)
- ❑ από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και στο πλαίσιο υλοποίησης δράσεων της εκάστοτε **Περιφερειακής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης¹⁶** με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού με βάση τις αρχές της Εθνικής Στρατηγικής και διεθνείς καλές πρακτικές, αξιοποιώντας κυρίως τους πόρους του **Θεματικού Στόχου 9 «Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε διάκρισης»**.

iii) Αξιοποίηση της δημόσιας κινητής και ακίνητης περιουσίας

Οι ΟΤΑ α' και β' βαθμού, τα Ν.Π.Δ.Δ. και τα Ν.Π.Ι.Δ. - φορείς της Γενικής Κυβέρνησης μπορεί να παραχωρούν με απόφαση του διοικητικού τους οργάνου τη χρήση κινητής και ακίνητης περιουσίας τους σε Κοιν.Σ.Επ. για την ενίσχυση δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας (άρθρο 5 παρ. 3 Ν. 4430/2016)¹⁷ καθώς και να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις για την εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας.

iv) Σύναψη προγραμματικών συμβάσεων με δημόσιους φορείς

Οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις για τη μελέτη και εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς τους με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

¹⁵ Εγκρίθηκε με την απόφαση της Επιτροπής C(2014) 7801 της 29.10.2014 και ο συνολικός προϋπολογισμός του ανέρχεται σε περίπου 19,89 δισ. ευρώ Ενωσιακής Συνδρομής ή 24,79 δισ. ευρώ εκτιμώμενης συνολικής δημόσιας δαπάνης.

¹⁶ Οι Περιφερειακές Στρατηγικές αποτελούν ουσιαστικά ένα νέο εργαλείο κοινωνικού σχεδιασμού και προγραμματισμού των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε περιφερειακό επίπεδο, που υλοποιείται από όλες τις Περιφέρειες με βάση τις αρχές της Εθνικής Στρατηγικής και διεθνείς καλές πρακτικές, στο πλαίσιο των 13 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΣΕΣ 2014-2020. Βλ. σχετικά Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*, Δεκέμβριος 2014, σ. 121.

¹⁷ Τα αντικειμενικά κριτήρια και η διαφανής διαδικασία παραχώρησης χρήσης κινητής ή ακίνητης περιουσίας των νομικών προσώπων του προηγούμενου εδαφίου ρυθμίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού. Με την ως άνω απόφαση καθορίζονται η διάρκεια της παραχώρησης της χρήσης, οι υποχρεώσεις του φορέα προς τον οποίο γίνεται η παραχώρηση, το τυχόν αντάλλαγμα, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα. Οι εργασίες διαμόρφωσης, συντήρησης, λειτουργίας, έκδοσης πολεοδομικών ή άλλων αδειών βαρύνουν το φορέα προς τον οποίο γίνεται η παραχώρηση.

v) Φορολογικά κίνητρα

(α) Δεν προβλέπεται κάποιο γενικό ευνοϊκό σύστημα φορολογίας εισοδήματος για το ποσοστό των κερδών της Κοιν.Σ.Επ., καθώς η παρ. 3 του άρθρου 10 Ν. 4019/2011 που πρόβλεψε ευνοϊκό σύστημα φορολογίας εισοδήματος για το ποσοστό των κερδών της Κοιν.Σ.Επ. όχι μόνο δεν εφαρμόστηκε αλλά καταργήθηκε ρητώς με την παρ. 2 του άρθρου 10 Ν. 4110/2013.

(β) Ως ακαθάριστο εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις θεωρείται το ποσοστό έως 35% των κερδών προ φόρων, το οποίο καταβάλλεται από τις Κοιν.Σ.Επ. στους εργαζομένους τους (άρθρο 72 Ν. 4430/2016).

(γ) Στον προσδιορισμό του κέρδους από επιχειρηματική δραστηριότητα των Κοιν.Σ.Επ. δεν περιλαμβάνεται ποσοστό έως 35% των κερδών προ φόρων, εφόσον αυτό καταβάλλεται στους εργαζομένους τους (άρθρο 72 Ν. 4430/2016).

(δ) Οι Κοιν.Σ.Επ. υποχρεούνται σε καταβολή ετήσιου τέλους επιτηδεύματος, το οποίο ορίζεται σε πεντακόσια ευρώ (άρθρο 73 παρ. 1 Ν. 4430/2016). Εξαιρούνται από τις υποχρεώσεις καταβολής του τέλους οι Κοιν.Σ.Επ. εφόσον δεν έχουν παρέλθει πέντε έτη από την πρώτη έναρξη εργασιών τους (άρθρο 73 παρ. 2 Ν. 4430/2016).

vi) Πρόσβαση στις δημόσιες προμήθειες

Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο προβλέπει ένα σύνθετο πλέγμα διατάξεων για την πρόσβαση των φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας στις δημόσιες προμήθειες, που περιλαμβάνονται στο Ν. 4412/2016 «*Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)*»¹⁸.

Ειδικότερα το άρθρο 20 προβλέπει ότι:

Οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να παραχωρούν κατ' αποκλειστικότητα το **δικαίωμα συμμετοχής σε διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων** σε:

- Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια του άρθρου 17 του ν. 2646/1998 (Α' 236),
- Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης του άρθ. 12 του Ν2716/1999 (Α' 96),

¹⁸ Ο Νόμος θεσπίζει κανόνες: α) για τις διαδικασίες προγραμματισμού και σύναψης δημοσίων συμβάσεων και διαγωνισμών μελετών που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του Βιβλίου I (άρθρα 2 έως 221), β) για τις διαδικασίες προγραμματισμού και σύναψης συμβάσεων και διαγωνισμών μελετών που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του Βιβλίου II (άρθρα 2 και 222 έως 338), γ) για τη διακυβέρνηση, οι οποίοι εφαρμόζονται, σύμφωνα με το Βιβλίο III (άρθρα 339 έως 344), από τις αναθέτουσες αρχές και τους αναθέτοντες φορείς και δ) για την έννομη προστασία κατά τη σύναψη συμβάσεων που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του Βιβλίου IV (άρθρα 345 έως 374). Οι διατάξεις του Νόμου εφαρμόζονται, με την επιφύλαξη των παραγράφων 3 έως 7, σε όλες τις συμβάσεις των περιπτώσεων α' και β', ανεξαρτήτως είδους και εκτιμώμενης αξίας αυτών, εκτός εάν άλλως ορίζεται στις επιμέρους διατάξεις του.

- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης της περίπτωσης α' της παρ. 2 του άρθ. 2 του Ν4019/2011 (Α' 216) και
- Κάθε άλλο οικονομικό φορέα που έχει ως κύριο σκοπό, δυνάμει του καταστατικού του, την επαγγελματική και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρία ή μειονεκτούντων προσώπων, εφόσον περισσότεροι από 30% των εργαζομένων του φορέα είναι εργαζόμενοι με αναπηρία ή μειονεκτούντες εργαζόμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Το νομικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στη Βουλγαρία

Μέχρι την έγκριση της Πράξης αριθ. 240/2018 για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα επιχείρηση, που εγκρίθηκε από το Κοινοβούλιο στις 18 Οκτωβρίου 2018¹⁹, η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στη Βουλγαρία υποστηρίχθηκε από την **Εθνική Ιδέα για την Κοινωνική Οικονομία**²⁰. Αυτή ήταν μια βασική πολιτική πρωτοβουλία που εισήγαγε το 2012 για πρώτη φορά ορισμούς για την κοινωνική οικονομία, τις κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική επιχειρηματικότητα ως εξής:

- ✚ Η **κοινωνική οικονομία** αποτελεί μέρος τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα, όπου εθελοντικές ενώσεις ή άλλες οργανωμένες οντότητες (δηλαδή κοινωνικές επιχειρήσεις) εκτελούν οικονομικές δραστηριότητες προς όφελος της κοινωνίας και επανεπενδύουν τα κέρδη τους προς την επίτευξη κοινωνικών στόχων.
- ✚ Οι **κοινωνικές επιχειρήσεις** ορίζονται ως επιχειρήσεις που παράγουν αγαθά και υπηρεσίες στην αγορά και διαθέτουν μέρος των πόρων τους για την επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών στόχων²¹.
- ✚ Η **κοινωνική επιχειρηματικότητα** ορίζεται ως η οικονομική δραστηριότητα που στοχεύει αποκλειστικά στη δημιουργία, τη λειτουργία και την ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων, ενώ ένας **κοινωνικός επιχειρηματίας** είναι κάποιος που δημιουργεί κοινωνικό αγαθό μέσω δραστηριοτήτων που συνδυάζουν οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους, παρέχουν στήριξη σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, οδηγούν σε κοινωνικά θετικές αλλαγές και ικανοποιούν τις κοινωνικές ανάγκες. Ένας κοινωνικός επιχειρηματίας χρησιμοποιεί τους διαθέσιμους πόρους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και εφαρμόζει καινοτόμες προσεγγίσεις στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Η **Εθνική Ιδέα για την Κοινωνική Οικονομία** αποτελεί μια πολιτική πρωτοβουλία των δημόσιων οργανισμών για την εισαγωγή ενός ευνοϊκού πλαισίου για την ανάπτυξη μοντέλων και πρακτικών κοινωνικής οικονομίας, χωρίς να συγχέεται με τις **παραδοσιακές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας** για τα άτομα που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού²². Ο σκοπός εφαρμογής της Ιδέας είναι:

¹⁹ Social_and_Solidarity_based_Enterprises.pdf.

²⁰ Ministry of Labour and Social Policy, *National Social Economy Concept*, http://seconomy.mlsp.government.bg/upload/docs/2013-06//NATIONAL_SOCIAL_ECONOMY_CONCEPT.pdf.

²¹ Για τις κοινωνικές επιχειρήσεις ισχύει επίσης ότι:

- Αναπτύσσονται σε ένα συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο.
- Όλοι οι τύποι επιχειρήσεων, ανεξάρτητα από τη νομική τους μορφή, μπορούν να είναι κοινωνικές επιχειρήσεις εφόσον είναι εγκατεστημένες και λειτουργούν κυρίως με κοινωνικούς στόχους, π.χ. συνεταιρισμοί, τοπικές αυτοδύναμες επιχειρήσεις ή ομάδες, ενώσεις, εταιρείες αμοιβαίας υποστήριξης, ιδρύματα, συνδικάτα κλπ.
- Βρίσκονται ανάμεσα στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα
- Βασικά χαρακτηριστικά τους είναι οι επίτευξη κοινωνικών στόχων σε συνδυασμό με τη δυναμική του ιδιωτικού τομέα.

²² Αυτές οι πολιτικές ρυθμίζονται ιδιαίτερα από τον **Νόμο περί Κοινωνικής Βοήθειας**, ο οποίος παρέχει, μεταξύ άλλων, νομικές ευκαιρίες και μηχανισμούς για την ανάθεση κοινωνικών υπηρεσιών

- να ευαισθητοποιήσει σχετικά με τον κοινωνικό πολιτισμό και τις ανθρώπινες αξίες,
- να πραγματοποιήσει το όραμα και τον πρωταρχικό στόχο της Κυβέρνησης για την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας,
- να πραγματοποιήσει την επιθυμία ενός ευρύτερου πεδίου ενδιαφερομένων,
- να παρέχει μια πλατφόρμα για την ανάπτυξη σχετικών πολιτικών.
- να παρέχει κίνητρα για την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων κοινωνικής ένταξης,
- να στηρίξει την επίτευξη των στόχων της «Ευρώπης 2020».

Οι **στόχοι** της Ιδέας είναι:

- 1) Να καταστήσει δυνατή την εισαγωγή δεικτών για τον προσδιορισμό των οντοτήτων Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.
- 2) Να χρησιμεύσει ως πηγή κανόνων, να υποστηρίξει την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και να βοηθήσει τους ενδιαφερόμενους να διαδώσουν και να εφαρμόσουν το πνεύμα της κοινωνικής οικονομίας.
- 3) Να αποτελέσει προπομπό για τον εξορθολογισμό του νομικού και διοικητικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιχειρήσεων (πρόσβαση στη χρηματοδότηση, κοινωνικές διατάξεις στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων, φορολογική ελάφρυνση κ.λπ.).

Η υλοποίηση της Ιδέας που σχεδιάστηκε από το Εθνικό Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο, βάσει των ετήσιων Σχεδίων Δράσης, έχει ανατεθεί στη Διεύθυνση «Πρότυπα Ζωής, Δημογραφική Ανάπτυξη, Πολιτικές και Στρατηγικές» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής. Το όργανο αυτό είναι επιφορτισμένο με τον σχεδιασμό των γενικών πολιτικών σχετικά με την εφαρμογή της Ιδέας και διορίζεται από τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής. Οι καταχωρίσεις στον Εθνικό Κατάλογο των Κοινωνικών

Επιχειρήσεων παρακολουθούνται από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής, σύμφωνα με σχετική απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου.

από τους δήμους σε εργολάβους κοινωνικών υπηρεσιών. Οι τροποποιήσεις του Νόμου περί Κοινωνικής Βοήθειας από το 2003 διαφοροποιούν δύο είδη κοινωνικής βοήθειας: την παροχή επιδότησης και την παροχή υπηρεσιών. Οι κοινωνικές υπηρεσίες βασίζονται στην κοινωνική εργασία και περιλαμβάνουν βοήθεια σε άτομα που έχουν ανάγκη για καθημερινές δραστηριότητες και κοινωνική ένταξη.

Εθνικό Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ESC)

Το Συμβούλιο ιδρύθηκε ως «συμβουλευτικό όργανο που εκφράζει τη βούληση των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη» με την **Πράξη του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου** που ενέκρινε το Κοινοβούλιο το 2001. Ενεργοποιήθηκε κατά την πρώτη σύνοδο ολομέλειας της 10ης Δεκεμβρίου 2003 και ξεκίνησε την τρίτη τετραετή θητεία του τον Απρίλιο του 2012.

Αποτελεί στην πραγματικότητα τη «γέφυρα» μεταξύ των πολιτών και της κυβέρνησης. Η αποστολή του είναι να υποστηρίξει ένα «γεφύρωμα» ώστε να διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ της κοινωνίας και της κυβέρνησης.

Η ενεργή λειτουργία του **Εθνικού Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου** ενίσχυσε τη θέση του ως θεσμικό όργανο διαβουλεύσεων, διαλόγου και ενημέρωσης για την κοινωνία των πολιτών. Το Συμβούλιο εκφράζει και προστατεύει τα συμφέροντα της κοινωνίας των πολιτών ανακοινώνοντας τις προτάσεις που υπέβαλαν τα μέλη του στις εκτελεστικές και νομοθετικές αρχές. Σε αυτό το πλαίσιο, υιοθετεί γνωμοδοτήσεις, ψηφίσματα και αναλύσεις και διοργανώνει δημόσιες διαβουλεύσεις για βασικά οικονομικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά, δημογραφικά, υγειονομικά ή άλλα ζητήματα.

3.1 Παραδοσιακές νομικές μορφές οργανισμών κοινωνικής οικονομίας

Μέχρι την έγκριση της Πράξης 240/2018 για τις Κοινωνικές και Αλληλέγγυες Επιχειρήσεις, δεν υπήρχε σχετική νομοθεσία που να αναφέρεται στη νομική μορφή των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας στη Βουλγαρία. Κατά συνέπεια, οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας υιοθέτησαν διάφορες νομικές μορφές, εκ των οποίων οι τρεις πιο συνηθισμένες ήταν:

- Συνεταιρισμοί με κοινωνική αποστολή, συμπεριλαμβανομένων των συνεταιρισμών ατόμων με ειδικές ανάγκες, που νομοθετήθηκαν από την **Πράξη περί συνεταιρισμών του 1999**
- Νομικές οντότητες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όπως ενώσεις και ιδρύματα, που νομοθετήθηκαν από την **Πράξη για τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα του 2002**
- Ειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με αναπηρίες, που διέπονται από τον **Νόμο για την Ένταξη των Ατόμων με Αναπηρίες του 2004**.

3.1.1 Συνεταιρισμοί (Πράξη του 1999)

Η Πράξη περί συνεταιρισμών του 1999²³ διέπει τις δραστηριότητες των συνεταιρισμών στη χώρα²⁴. Σύμφωνα με τις διατάξεις της, οι συνεταιρισμοί, τα περιφερειακά συνεταιριστικά

²³ *Πράξη περί συνεταιρισμών*, <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=3688> (in Bulgarian).

²⁴ Το άρθρο 1 του νόμου περί συνεταιρισμών ορίζει τους συνεταιρισμούς ως "ενώσεις ιδιωτών που είναι νομικά πρόσωπα και έχουν μεταβλητό κεφάλαιο και αριθμό μελών που, με αμοιβαία συνδρομή

σωματεία και οι συνεταιριστικές εταιρείες οργανώνονται σε **τέσσερις Εθνικές Συνεταιριστικές Ενώσεις**:

- 1) Η **Κεντρική Συνεταιριστική Ένωση** αποτελείται από καταναλωτικούς συνεταιρισμούς και αντιπροσωπεύει 155.000 συνεταιριστικά μέλη και 10.300 υπάλληλους. Τα μέλη και οι υπάλληλοι αυτοί κατανέμονται σε 808 συνεταιρισμούς και 34 περιφερειακούς συνεταιρισμούς.
- 2) Η **Εθνική Ομοσπονδία Αγροτικών Συνεταιρισμών** αποτελείται από αγροτικούς συνεταιρισμούς παραγωγής και υπηρεσιών με 903 γεωργικούς συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν την περίοδο 1992-1994: 240.000 μέλη παρέχουν 16.000 μόνιμες θέσεις εργασίας.
- 3) Η **Εθνική Ομοσπονδία Ενώσεων Παραγωγικών Επιχειρήσεων** αποτελείται από ενώσεις μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων παραγωγής βιομηχανικών αγαθών και παροχή υπηρεσιών, με περισσότερα από 20.000 συνεταιριστικά μέλη, όπου απασχολούνται περίπου 15.000 άτομα, συμπεριλαμβανομένων 11.000 εργαζομένων με αναπηρίες.
- 4) Η **Εθνική Ένωση Συνεταιρισμών Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες** αποτελείται από συνεταιρισμούς ατόμων με αναπηρίες.

Ο **πρώτος συνεταιρισμός** στη Βουλγαρία εμφανίστηκε το 1890 όταν ο Todor Vlaykon και ο Todor Yonkon από το χωριό Mirkono ξεκίνησαν για πρώτη φορά έναν συνεταιρισμό εργατών γεωργίας. Από τότε άρχισαν να εμφανίζονται συνεταιρισμοί ποικίλων ειδών, από αγροτικούς συνεταιρισμούς έως συνεταιρισμούς ατόμων με ειδικές ανάγκες και ατόμων με προβλήματα ακοής και όρασης.

Οι συνεταιρισμοί εξυπηρετούν αρχικά τα αμοιβαία συμφέροντα των μελών τους²⁵. Δεν έχουν όλοι οι συνεταιρισμοί στη Βουλγαρία κοινωνική ή αλτρουιστική αποστολή. Η κύρια λειτουργία των συνεταιρισμών είναι η προώθηση των οικονομικών συμφερόντων και των εισοδημάτων των μελών. Σχεδόν οποιαδήποτε ομάδα επιχειρήσεων μπορεί να ιδρύσει συνεταιρισμό με σκοπό την προστασία ορισμένων κοινών συμφερόντων ή και την ανάπτυξη του πεδίου δραστηριότητάς τους ή συναφών δραστηριοτήτων.

Στο πλαίσιο αυτό, μόνο οι συνεταιρισμοί ατόμων με αναπηρία μπορούν να θεωρηθούν ότι επιδιώκουν κοινωνική αποστολή²⁶, δεδομένου ότι αποφέρουν κοινωνικό αντίκτυπο μέσω των ανθρώπων που απασχολούν, κυρίως στα άτομα με αναπηρίες.

και συνεργασία, ασκούν οικονομικές δραστηριότητες για την επιδίωξη των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών τους συμφερόντων".

²⁵ Ο σκοπός του συνεταιρισμού πρέπει να είναι η ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών συμφερόντων των μελών τους. Τα αντικείμενα που περιλαμβάνονται στο καταστατικό του συνεταιρισμού μπορούν να αναφέρονται σε κοινωνικούς στόχους. Αν το καταστατικό του συνεταιρισμού δεν δηλώνει ρητά αντικείμενο, οι σκοποί της εταιρείας είναι απεριόριστοι και μπορεί να αναλάβει οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα.

²⁶ Πρέπει να έχουν ένα σχετικό ποσοστό ατόμων με μόνιμη αναπηρία.

Παρ. 3, Άρθ.3 της Πράξης για τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα

«Τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, μπορούν να ασκούν πρόσθετες **επιχειρηματικές / εμπορικές δραστηριότητες** μόνον υπό τον όρο ότι σχετίζονται με το αντικείμενο του βασικού πεδίου των δραστηριοτήτων που προσδιορίζονται στην εγγραφή τους και εφόσον **τα έσοδα χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων που ορίζονται στο καταστατικό τους.**»

3.1.2 Νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Πράξη του 2002)

Η Πράξη για τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα του 2002²⁷ (γνωστή και ως νόμος περί ΜΚΟ) ορίζει δύο τύπους μη κερδοσκοπικών νομικών οντοτήτων - ενώσεις και ιδρύματα²⁸ - και τους επιτρέπει να ασκούν **οικονομική δραστηριότητα υπό ορισμένες προϋποθέσεις:**

- ✓ πρέπει να είναι συμπληρωματική της κύριας μη κερδοσκοπικής δραστηριότητας
- ✓ πρέπει να σχετίζεται με τους μη κερδοσκοπικούς στόχους της οντότητας
- ✓ το πεδίο εφαρμογής της πρέπει να δηλώνεται ρητώς στο Καταστατικό
- ✓ δεν πρέπει να περιορίζεται για αυτή τη νομική μορφή από άλλη νομική πράξη
- ✓ τα έσοδα από την οικονομική δραστηριότητα πρέπει να επανεπενδύονται για την επίτευξη των μη κερδοσκοπικών στόχων και δεν μπορούν να διανεμηθούν με κανέναν τρόπο.

1. Τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ιδρύονται για την υποστήριξη μη κερδοσκοπικών σκοπών και την άσκηση μη κερδοσκοπικής δραστηριότητας. Είναι ελεύθερα να καθορίζουν το πεδίο της μη κερδοσκοπικής δραστηριότητας καθώς και τους μη κερδοσκοπικούς τους σκοπούς, αλλά δεν επιτρέπεται η διανομή κερδών. Μπορούν να προσελκύσουν εξωτερικές επενδύσεις υπό διάφορες μορφές: δάνεια, επιχορηγήσεις, δημόσιες επιχορηγήσεις, δωρεές, εισοδήματα από δραστηριότητα.

Τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα μπορούν να συσταθούν με δύο από τις παρακάτω νομικές μορφές:

- **ένωση** που είναι μια οργάνωση που αποτελείται από μια ομάδα ατόμων (τα μέλη της), που αποφάσισαν να συνασπιστούν για ένα συγκεκριμένο σκοπό²⁹
- **ίδρυμα** που είναι ένας οργανισμός που έχει συσταθεί για τη διαχείριση και τη χρήση περιουσιακών στοιχείων που του έχει δωρίσει ο ιδρυτής ή οι ιδρυτές για την προώθηση συγκεκριμένου σκοπού³⁰.

²⁷ Πράξη για τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, <http://www.bcnl.org/en/articles/866-law-for-the-nonprofit-corporate-bodies-legal-entities.htm>.

²⁸ Ο νόμος αυτός διακρίνει επίσης οργανισμούς που ενεργούν προς το ιδιωτικό συμφέρον των μελών τους ή άλλων οργανισμών των οποίων οι λειτουργίες και οι στόχοι είναι για το δημόσιο συμφέρον. Όταν επιβλήθηκε η Πράξη, δεν ήταν αρχικά σαφές πώς θα λειτουργούσε το καθεστώς των οργανισμών που ενεργούν σε δημόσιο συμφέρον. Ως εκ τούτου, πολλοί οργανισμοί επέλεξαν την καταχώρισή τους ως ιδιωτικού συμφέροντος. Αργότερα, όμως, οι περισσότεροι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, εκτός από τα κοινοτικά κέντρα, άρχισαν να αλλάζουν την εγγραφή τους σε μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα που ενεργούν για το δημόσιο συμφέρον.

²⁹ Οι ενώσεις δεν υποχρεούνται να κατέχουν ελάχιστο επίπεδο κεφαλαίου ή περιουσιακών στοιχείων.

Κάθε μία από αυτές τις νομικές μορφές μπορεί να επιλέξει να είναι είτε ιδιωτικού συμφέροντος είτε δημοσίου συμφέροντος.

Η διαδικασία σύστασης **ένωσης** περιλαμβάνει:

- **Ιδρυτική Συνέλευση:** οι ιδρυτές της ένωσης συγκεντρώνουν και αποφασίζουν για τα απαιτούμενα θέματα:
 - να συστήσουν την ένωση
 - να συντάξουν καταστατικό
 - να εκλέξουν τα όργανα διοίκησης και τον εκπρόσωπο της ένωσης
- **Εγγραφή στο δικαστήριο:** οι ιδρυτές πρέπει να υποβάλουν τα βασικά έγγραφα ίδρυσης στο αρμόδιο δικαστήριο προκειμένου να εγγραφούν.

Η διαδικασία σύστασης **ιδρύματος** περιλαμβάνει:

- **Ιδρυτική δωρεά** - ο ιδρυτής/ές πρέπει να παρέχει χρήματα ή περιουσία ως δωρεά για την ίδρυση του ιδρύματος και να καθορίσει τους μη κερδοσκοπικούς στόχους του
- **Πράξη Ενσωμάτωσης** - ο ιδρυτής υιοθετεί πράξη σύστασης.
- **Εγγραφή στο δικαστήριο** - ο ιδρυτής πρέπει να υποβάλει τα βασικά έγγραφα στο αρμόδιο περιφερειακό δικαστήριο για να εγγραφεί.

2. Τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα **δικαιούνται να αυτοπροσδιορίζουν τους συγκεκριμένους μη κερδοσκοπικούς τους στόχους**. Για **οργανισμούς δημοσίου συμφέροντος**, οι μη κερδοσκοπικοί στόχοι θα πρέπει να αφορούν έναν ή περισσότερους από τους ακόλουθους τομείς: ανάπτυξη και ενίσχυση πνευματικών αξιών, κοινωνία των πολιτών, υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση, επιστήμη, πολιτισμός, τεχνολογίες, εξοπλισμό ή φυσική κουλτούρα, υποστήριξη κοινωνικά ασθενών ή αναπήρων ή ατόμων που χρειάζονται φροντίδα, υποστήριξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης και προσωπικής πραγμάτωσης, προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή του περιβάλλοντος.

3. Οι **ενώσεις - που ενεργούν για ιδιωτικό ή δημόσιο συμφέρον** πρέπει να διαθέτουν **δομή διοίκησης δύο επιπέδων** που αποτελείται από ένα ανώτατο συλλογικό όργανο (Γενική Συνέλευση) και ένα διαχειριστικό όργανο (σύμβουλο / διαχειριστή). Η Γενική Συνέλευση έχει το δικαίωμα να επιβλέπει τη δραστηριότητα του φορέα διαχείρισης και των υποθέσεων του οργανισμού.

Τα **ιδρύματα** που ενεργούν για ιδιωτικό όφελος θα πρέπει να διαθέτουν **τουλάχιστον ένα όργανο διοίκησης**.

Οι ιδρυτές ενός ιδρύματος μπορούν να διατηρήσουν ορισμένα δικαιώματα σχετικά με τη διαχείριση του ιδρύματος για τον εαυτό τους, ανεξάρτητα από το αν συμμετέχουν στο διαχειριστικό όργανο ή όχι.

³⁰ Τα ιδρύματα πρέπει να έχουν μια ιδρυτική δωρεά, αλλά δεν υπάρχει ελάχιστο όριο.

Τα **ιδρύματα δημοσίου συμφέροντος** πρέπει να διαθέτουν **δομή διοίκησης δύο επιπέδων**, αποτελούμενη από ένα ανώτατο συλλογικό όργανο (διοικητικό συμβούλιο) και ένα διαχειριστικό όργανο (συλλογικό ή μη).

Το Διοικητικό Συμβούλιο δικαιούται να εποπτεύει τη δραστηριότητα του διαχειριστικού οργάνου και των υποθέσεων του ιδρύματος.

Δεν υπάρχουν ειδικές νομικές απαιτήσεις όσον αφορά τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου τόσο σε ιδρύματα ιδιωτικού συμφέροντος όσο και σε ιδρύματα δημοσίου συμφέροντος. Εάν το ίδρυμα έχει συλλογικό συμβούλιο (ως ανώτατο όργανο ή ως διαχειριστικό όργανο), πρέπει να αποτελείται από τουλάχιστον τρία μέλη του διοικητικού συμβουλίου.

Τα πρώτα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου διορίζονται από τον ιδρυτή. Μετά την ίδρυσή του, το αρμόδιο όργανο διορισμού / απολύσεως μπορεί να είναι το ίδιο το Διοικητικό Συμβούλιο ή ο ιδρυτής, εφόσον υπάρχει τέτοιο δικαίωμα.

Σε ιδρύματα δημοσίου συμφέροντος, το ανώτατο όργανο διορίζει / απολύει το Διοικητικό Συμβούλιο, εφόσον οι ιδρυτές δεν έχουν το δικαίωμα αυτό.

Και για τις δύο μορφές νομικών προσώπων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα το Διοικητικό Συμβούλιο έχει το δικαίωμα, μεταξύ άλλων, να εκπροσωπεί την οντότητα, να εφαρμόσει τις αποφάσεις του ανώτατου οργάνου, να διαχειρίζεται την περιουσία της οντότητας, να φέρει την ευθύνη για τη δραστηριότητα της οντότητας, συμπεριλαμβανομένων των οντοτήτων δημοσίου συμφέροντος, και να προετοιμάσει και να υποβάλει στο ανώτατο όργανο σχέδιο ετήσιου προϋπολογισμού και έκθεση σχετικά με τη δραστηριότητα της οντότητας.

- 4. Μόνο οι ενώσεις έχουν μέλη.** Τα μέλη αποτελούν το Ανώτατο Σώμα (Γενική Συνέλευση) και μπορούν να ψηφίσουν για οποιαδήποτε απόφαση θα πρέπει να λάβει το όργανο αυτό.

Τα μέλη μιας ένωσης έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στη διοίκηση της ένωσης για να ψηφίζουν επί των αποφάσεων του ανώτατου οργάνου, να υποδεικνύουν μέλος του διοικητικού ή άλλου οργάνου), να ενημερώνονται για τη δραστηριότητα της ένωσης και να χρησιμοποιούν την ιδιοκτησία και τα αποτελέσματα από τη δραστηριότητα της ένωσης σύμφωνα με τους κανόνες του Καταστατικού της.

Τα μέλη της ένωσης αντιπροσωπεύονται στις συνεδριάσεις της Γενικής Συνέλευσης.

Οι συνεδριάσεις συγκαλούνται τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο από το Διοικητικό Συμβούλιο με πρωτοβουλία του ή κατόπιν αιτήματος του 1/3 των μελών της ένωσης.

Ένα πρόσωπο μπορεί να εξουσιοδοτηθεί να αντιπροσωπεύει περισσότερα από τρία μέλη στη συνεδρίαση, εκτός εάν προβλέπεται διαφορετικά από το Καταστατικό.

5. Τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα μπορούν να τεθούν υπό **εκκαθάριση** είτε:

- μετά τη λήξη της διάρκειας για την οποία ιδρύθηκε
- με απόφαση του εξουσιοδοτημένου οργάνου (το όργανο διοίκησης ενεργεί ως εκκαθαριστής εάν το ανώτατο όργανο δεν διορίσει άλλον)
- κατόπιν απόφασης του αρμόδιου περιφερειακού δικαστηρίου, εάν το νομικό πρόσωπο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα δεν έχει ιδρυθεί με νόμιμο τρόπο ή ασκεί δραστηριότητα αντίθετη με τις διατάξεις του Συντάγματος, των νόμιμων οδών ή έχει κηρυχθεί σε πτώχευση.

Η διαδικασία πτώχευσης ενεργοποιείται για μία οντότητα που κηρύσσει πτώχευση και σε περίπτωση υπερχρέωσης.

Κατά τη διάρκεια της εκκαθάρισης, ο εκκαθαριστής θα πρέπει να διαχειρίζεται την περιουσία έτσι ώστε να καταβάλλονται τα χρέη προς τρίτους (πιστωτές) και να εισπράττει τις πληρωμές που οφείλουν τρίτοι.

Τα **πλεονάζοντα περιουσιακά στοιχεία** (τα περιουσιακά στοιχεία που απομένουν μετά την αποζημίωση των πιστωτών) διανέμονται μεταξύ των μελών της ένωσης ή, στην περίπτωση των ιδρυμάτων, με απόφαση του εξουσιοδοτημένου φορέα σύμφωνα με το Καταστατικό.

Τα περιουσιακά στοιχεία που παραμένουν μετά την αποζημίωση των πιστωτών μεταβιβάζονται με απόφαση του δικαστηρίου σε άλλη νομική οντότητα δημοσίου συμφέροντος, με τους ίδιους ή παρόμοιους στόχους ωφέλειας εκτός εάν ορίζεται διαφορετικά από το Καταστατικό.

Τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα μπορούν να μετατραπούν σε άλλο νομικό πρόσωπο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Μια ένωση μπορεί να μετατραπεί σε ίδρυμα και αντίστροφα. Αλλά αν είναι δημοσίου συμφέροντος δεν μπορούν να μετατραπούν σε ιδιωτικού συμφέροντος.

3.1.3. Συνεταιρισμοί και Εξειδικευμένες Επιχειρήσεις για άτομα με αναπηρίες (Πράξη 81/2004)

Ο Νόμος για την ένταξη των ατόμων με αναπηρίες του 2004³¹ διέπει τις δημόσιες πολιτικές για την ένταξη των ατόμων με αναπηρίες, με σκοπό να παρέχουν προϋποθέσεις και εγγυήσεις για:

- ⇒ Ισότητα στα άτομα με αναπηρίες.
- ⇒ Κοινωνική ένταξη και άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες.
- ⇒ Στήριξη των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.
- ⇒ Ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρίες στο περιβάλλον εργασίας.

³¹ Αυτή είναι η Πράξη αριθ. 81/2004, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2005, http://adapt.it/adapt-indice-a-z/wp-content/uploads/2014/11/DISABILITIES_2005.pdf

Συνεταιρισμοί για άτομα με ειδικές ανάγκες

- 1. Για την ίδρυση ενός συνεταιρισμού ατόμων με ειδικές ανάγκες, πρέπει να συνεισφέρουν αρχικά στο μετοχικό κεφάλαιο του συνεταιρισμού τουλάχιστον επτά ιδρυτές.**

Η Ιδρυτική Συνέλευση υιοθετεί το Καταστατικό του Συνεταιρισμού και εκλέγει τον Πρόεδρό του, το Διοικητικό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Ελέγχου.

Ο εκπρόσωπος του συνεταιρισμού υποβάλλει αίτηση εγγραφής του στο Εμπορικό Μητρώο (Commercial Register) που λειτουργεί από την Υπηρεσία Μητρώων³² η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ο συνεταιρισμός πρέπει στη συνέχεια να εγγραφεί στο Μητρώο για τα άτομα με αναπηρία.

- 2. Η Πράξη περί Συνεταιρισμών δεν υποδεικνύει το ύψος των αρχικών εισφορών και των συμμετοχών που πρέπει να γίνουν από τους Ιδρυτές και τα μέλη του συνεταιρισμού. Το ποσό αυτό καθορίζεται από το καταστατικό.**

Τα μέλη κατέχουν μετοχές, αλλά κάθε μέλος έχει μόνο μία ψήφο.

- 3. Οι συνεταιρισμοί είναι υποχρεωμένοι να έχουν Διοικητικό Συμβούλιο & Συμβούλιο Ελέγχου**

Το Διοικητικό Συμβούλιο έχει καθήκον να τηρεί το καταστατικό του συνεταιρισμού, να συμμορφώνεται με τις αποφάσεις των μελών του, να καταβάλλει μερίδιο και άλλου είδους δόσεις, που καθορίζονται στο Καταστατικό, να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων του συνεταιρισμού, να συμμετέχει στη διαδικασία προετοιμασίας και παρουσίασης στη Γενική Συνέλευση ενός σχεδίου προϋπολογισμού, να συμμετέχει στη διαδικασία προετοιμασίας και παρουσίασης στη Γενική Συνέλευση μιας έκθεσης σχετικά με τη δραστηριότητα του συνεταιρισμού, να συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε όλα τα θέματα τα οποία, σύμφωνα με νόμο ή σύμφωνα με το καταστατικό, δεν ανήκουν στα δικαιώματα άλλου φορέα, να ασκεί τη δέουσα επιμέλεια ώστε να αποφευχθεί η σύγκρουση συμφερόντων, να προωθεί την επιτυχία του συνεταιρισμού και να σέβεται τα συμφέροντά του, να ασκεί καθήκον πίστης, και να εκπροσωπεί τον συνεταιρισμό κατά τη διάρκεια μιας διένεξης.

Υπάρχει επίσης απαίτηση για τη συγκρότηση Συμβουλίου Ελέγχου, το οποίο εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση. Όταν διαπιστώνει σοβαρές παραβιάσεις του νόμου ή του καταστατικού, οι οποίες έγιναν από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, τότε το Συμβούλιο μπορεί να συγκαλεί συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης.

Οι συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου συγκαλούνται από τον πρόεδρό του τουλάχιστον μία φορά το μήνα. Ο πρόεδρος πρέπει να συγκαλεί τη συνεδρίαση κατόπιν αιτήματος τουλάχιστον του 1/3 των μελών του ή του Συμβουλίου Ελέγχου μέσα σε 7 ημέρες. Εάν δεν το πράξει, το συμβούλιο συγκαλείται από το Συμβούλιο Ελέγχου.

Η Γενική Συνέλευση του συνεταιρισμού καθορίζει τον αριθμό των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και του Συμβουλίου Ελέγχου.

- 4. Ένα μέλος ενός συνεταιρισμού έχει τα ακόλουθα δικαιώματα:**

³² <http://www.brra.bg/Default.ra>

- να συμμετέχει και να επωφελείται από τη δραστηριότητα του συνεταιρισμού
- να παρευρίσκεται και να ψηφίζει στη Γενική Συνέλευση αυτοπροσώπως ή με εξουσιοδοτημένο πρόσωπο
- να εκλεγεί ως μέλος του διοικητικού συμβουλίου στο συνεταιρισμό ή σε συνεταιριστικές ενώσεις,
- να ζητάει πληροφορίες για την εφαρμογή των αποφάσεων αλλά και για θέματα που επηρεάζουν τα συμφέροντά του και τα συμφέροντα του συνεταιρισμού,
- να λαμβάνει μερίσματα,
- να ζητάει την κατάργηση των παράνομων, αβάσιμων και εσφαλμένων αποφάσεων και πράξεων των οργάνων του
- να αποκτά την αξία των μετοχών του μετά τη λήξη της ιδιότητάς του/της
- να έχει κοινωνική ασφάλιση και ασφάλιση υγείας
- να έχει πρόσβαση στο βιβλίο εγγραφής του συνεταιρισμού.

- 5. Η Γενική Συνέλευση συνεδριάζει τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο** και μπορούν να καλούνται έκτακτες συνεδριάσεις κατόπιν αιτήματος του Διοικητικού Συμβουλίου, του Συμβουλίου Ελέγχου, του 1/3 των μελών του Συνεταιρισμού ή των αντιπροσώπων τους ή του Προέδρου του συνεταιρισμού.

Τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης καλούνται από το Διοικητικό Συμβούλιο με γραπτή πρόσκληση, που δημοσιοποιείται με τον τρόπο που ορίζεται στο καταστατικό, τουλάχιστον 14 ημέρες πριν από τη συνεδρίαση.

- 6. Τα μερίσματα κατανέμονται με καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο.**

Το ποσό του κέρδους μειώνεται κατά το ποσό που χρειάζεται για τη χρηματοδότηση του συνεταιρισμού. Το υπόλοιπο του κέρδους κατανέμεται με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης για τα μερίσματα των μελών και για άλλους σκοπούς που σχετίζονται με τις δραστηριότητες του συνεταιρισμού.

- 7. Είναι υποχρεωτικό για κάθε συνεταιριστικό μέλος να καταβάλλει τέλη συνδρομής και τέλος συμμετοχής** οι όροι πληρωμής και το ύψος των οποίων καθορίζονται στο σχετικό Καταστατικό.

Η Γενική Συνέλευση μπορεί επίσης να αποφασίσει για τα μέλη, να πληρώσουν πρόσθετες εισφορές ή να καταβάλλουν συμπληρωματικές και άλλες δόσεις.

- 8. Ένας συνεταιρισμός μπορεί να λυθεί με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.** Θα μπορούσε επίσης να λυθεί με απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου ή κατόπιν αιτήματος της Συνεταιριστικής Ένωσης, όπου ο συνεταιρισμός είναι μέλος, όταν ο συνεταιρισμός επιδιώκει στόχους απαγορευμένους από το νόμο ή όταν κηρύσσεται σε πτώχευση.

Η διαδικασία πτώχευσης ενεργοποιείται για έναν συνεταιρισμό που είναι αφερέγγυος και σε περίπτωση υπερχρέωσης.

Κατά τη διάρκεια της εκκαθάρισης, ο εκκαθαριστής θα πρέπει να διαχειρίζεται με τέτοιο τρόπο την περιουσία, έτσι ώστε να καταβάλλονται τα χρέη προς τρίτους (πιστωτές) και να εισπράττει οφειλόμενες πληρωμές.

9. Τα εναπομένοντα περιουσιακά στοιχεία λόγω λύσης είναι, εκτός αν το καταστατικό προβλέπει διαφορετικά, κατανεμημένα μεταξύ των μελών των συνεταιρισμών ανάλογα με το σύνολο των μετοχών που κατέχουν.

Εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες (SEPDs)

Το Άρθρο 28 του Νόμου εισήγαγε τον **ειδικό νομικό τύπο εξειδικευμένων επιχειρήσεων και συνεταιρισμών για άτομα με ειδικές ανάγκες**, που ορίζονται ως νομικά πρόσωπα τα οποία:

- έχουν εγγραφεί στο μητρώο υπό την Εμπορική Πράξη ή την Πράξη περί συνεταιρισμών, καθώς και στο μητρώο του Οργανισμού για τα άτομα με αναπηρίες
- παράγουν αγαθά ή παρέχουν υπηρεσίες
- έχουν σχετικότητα όσον αφορά τα άτομα με ειδικές ανάγκες, συγκεκριμένα:

Εξειδικευμένες επιχειρήσεις & συνεταιρισμοί για άτομα που είναι:	Ποσοστό του προσωπικού:
• τυφλοί	Τουλάχιστον 20%
• κωφοί	Τουλάχιστον 30%
• Άτομα με άλλες αναπηρίες	Τουλάχιστον 50%

1. Οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες **μπορούν να συσταθούν ως μία από τις παρακάτω νομικές μορφές για εμπορικές επιχειρήσεις:**

- εταιρεία περιορισμένης ευθύνης / μονοπρόσωπη εταιρεία περιορισμένης ευθύνης
- χρηματιστηριακή εταιρεία / μονοπρόσωπη χρηματιστηριακή εταιρεία
- ομόρρυθμη εταιρεία
- ετερόρρυθμη μετοχική εταιρεία
- ετερόρρυθμη εταιρεία
- ατομική επιχείρηση.

2. **Δεν υπάρχει νομική ρύθμιση για τους σκοπούς που μπορεί να έχει μια επιχείρηση για άτομα με ειδικές ανάγκες.** Επομένως, οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες μπορούν να καθορίζουν τους στόχους τους στα έγγραφα σύστασης.

Για να χαρακτηριστεί ως επιχείρηση για άτομα με ειδικές ανάγκες, η επιχείρηση πρέπει να διαθέτει κοινωνικό αντίκτυπο προωθώντας την ένταξη των εργαζομένων με αναπηρίες.

3. Η διαδικασία ίδρυσης των επιχειρήσεων ατόμων με ειδικές ανάγκες περιλαμβάνει:

Ιδρυτική Συνέλευση³³: Οι ιδρυτές (μέτοχοι) συγκεντρώνονται και αποφασίζουν για τα ακόλουθα θέματα:

- να υπογράψουν το Μνημόνιο της λειτουργίας της επιχείρησης (το κύριο εσωτερικό διοικητικό έγγραφο)
- να διορίσουν τον διευθυντή/ές και να συνάψουν σύμβαση διαχείρισης

³³ Στην περίπτωση Μονοπρόσωπης Ε.Π.Ε., δεν υπάρχει ιδρυτική συνέλευση. Όλα αυτά τα θέματα αποφασίζονται από τον μοναδικό μέτοχο στην Πράξη Σύστασης της επιχείρησης.

- να πληρώνουν οι μέτοχοι³⁴ το μέγεθος των ατομικών τους μεριδίων, ώστε να καταβάλλεται ουσιαστικά τουλάχιστον το 35% του εγγεγραμμένου κεφαλαίου
 - να γίνει καταχώριση στο Εμπορικό Μητρώο της Υπηρεσίας Μητρώων στο Υπουργείο Δικαιοσύνης
 - να γίνει εγγραφή στο Μητρώο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.
4. Οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες είναι υποχρεωμένες να έχουν τουλάχιστον έναν **Διαχειριστή**. Μπορούν επίσης να διορίσουν έναν **επόπτη** για να επιβλέπει τη διεύθυνση της εταιρείας. Ο/οι διευθυντής/ές³⁵ και ο/η επόπτης διορίζονται από τη Γενική Συνέλευση.
5. **Ο τελικός έλεγχος της εταιρείας ανήκει στους μετόχους.** Οι μέτοχοι έχουν δικαίωμα ψήφου στη Γενική Συνέλευση και το δικαίωμα αυτό συνδέεται με τον αριθμό των μετοχών.

Κάθε μέτοχος έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διοίκηση της εταιρείας, στη διανομή κερδών, να ενημερώνεται για τις υποθέσεις της εταιρείας, να ελέγχει τα βιβλία της εταιρείας και να λαμβάνει μερίδιο από την περιουσία που παρέμεινε μετά την εκκαθάριση της εταιρείας που είναι αναλογική των μεριδίων του στο κεφάλαιο.

Η Γενική Συνέλευση είναι σε θέση να αλλάξει το Μνημόνιο λειτουργίας, να δεχτεί και να απορρίψει μετόχους, να αποδεχθεί την ετήσια οικονομική έκθεση, να λάβει απόφαση για τη διανομή μερισμάτων και να εκλέξει ή να απολύσει τον διευθυντή.

6. **Τα μέλη εκπροσωπούνται στις συνεδριάσεις της Γενικής Συνέλευσης.** Οι συνεδριάσεις συγκαλούνται τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο από τον διευθυντή με πρωτοβουλία του ή κατόπιν αιτήματος των μετόχων που κατέχουν τουλάχιστον το 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου.
7. **Τα μερίσματα κατανέμονται με καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο.** Δεν υπάρχουν όρια στο ποσό του κέρδους που μπορεί να διανεμηθεί στους μετόχους.
8. Οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες **μπορούν να προσελκύσουν εσωτερικές επενδύσεις** αυξάνοντας το εγγεγραμμένο κεφάλαιο, αυξάνοντας την αξία των διαθέσιμων μετοχών, εκδίδοντας νέες μετοχές ή/και εισάγοντας νέους εταίρους.

Η Γενική Συνέλευση μπορεί να απαιτήσει από τους μετόχους να προβούν σε πρόσθετη χρηματική συνεισφορά (δάνεια) για ορισμένο χρονικό διάστημα, σε περίπτωση που η εταιρεία έχει ζημιές ή η δραστηριότητα απαιτεί πρόσθετες επενδύσεις.

Μία εξειδικευμένη επιχείρηση για άτομα με ειδικές ανάγκες μπορεί να λυθεί στις εξής περιπτώσεις:

- μετά την εκπνοή του χρόνου λειτουργίας της που ορίζεται στα άρθρα του καταστατικού της,

³⁴ Τα μέλη έχουν μετοχές. Το βάρος της ψήφου των μελών σχετίζεται με τον αριθμό των μετοχών που κατέχουν.

³⁵ Το καθήκον του Διευθυντή είναι να οργανώνει και να διαχειρίζεται τις δραστηριότητες της εταιρείας σύμφωνα με τα ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης και να είναι εκπρόσωπος της εταιρείας. Οι διαχειριστές πρέπει επίσης να αποφεύγουν τη σύγκρουση συμφερόντων.

- με απόφαση των μετόχων,
- μέσω ενοποίησης ή συγχώνευσης με άλλη εταιρεία,
- όταν κηρυχθεί σε πτώχευση,
- με απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τον νόμο.

Η διαδικασία πτώχευσης ενεργοποιείται για **εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες** όταν είναι αφερέγγυες και σε περίπτωση υπερχρέωσης.

Κατά τη διάρκεια της εκκαθάρισης, ο εκκαθαριστής θα πρέπει να διαχειρίζεται την περιουσία έτσι ώστε να καταβάλλονται τα χρέη προς τρίτους (πιστωτές) και να εισπράττει οφειλόμενες πληρωμές.

9. Τα **πλεονάζοντα περιουσιακά στοιχεία και το κεφάλαιο διανέμονται μεταξύ των μετόχων** εκτός εάν τα εσωτερικά έγγραφα καθορίζουν πρόσθετες διατάξεις.
10. Οι **εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες, μπορούν να μετατραπούν σε διαφορετική νομική μορφή**. Η νεοσυσταθείσα εταιρεία καθίσταται ιδιοκτήτης των περιουσιακών στοιχείων χωρίς περιορισμούς.

3.2 Η διαφορετική νομοθεσία για τις εμπορικές επιχειρήσεις

Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιχειρήσεων) πρέπει να διακρίνονται από τις παραδοσιακές κατηγορίες εμπορικών εταιρειών, οι οποίες ρυθμίζονται από διατάξεις του εμπορικού δικαίου (που θεσπίζονται ως ξεχωριστός κλάδος ιδιωτικού δικαίου). Το εμπορικό δίκαιο της χώρας βασίζεται στον **Βουλγαρικό Εμπορικό Νόμο**, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1898 και χαρακτηρίζεται από τις ακόλουθες αρχές:

- αυξημένη υποχρέωση του επιχειρηματία – απεριόριστη, από κοινού και εις ολόκληρον ευθύνη
- η αρχή της έννομης προστασίας (καμία εμπορική συναλλαγή δεν είναι δωρεάν)³⁶
- απλουστευμένες διατυπώσεις που διέπουν τις συναλλαγές που συνάπτονται.

Ο Εμπορικός Νόμος ρυθμίζει λεπτομερώς τρεις τύπους εταιρειών:

1. Οι **ομόρρυθμες εταιρείες** απαρτίζονται από δύο ή περισσότερα πρόσωπα που δεσμεύονται από εμπορικό σκοπό στο πλαίσιο ενιαίας **εταιρικής σχέσης** και απεριόριστης ευθύνης εις ολόκληρον. Αυτή η ευθύνη σημαίνει συνήθως ένα μικρό αριθμό εταίρων, οι οποίοι είναι συνήθως συγγενείς ή άτομα που έχουν ο ένας τον άλλον πλήρη εμπιστοσύνη. Οι νομικές σχέσεις μεταξύ των μελών μιας ομόρρυθμης εταιρείας καθορίζονται με συμφωνία εταιρικής σχέσης και, ελλείψει συμφωνίας, σύμφωνα με τις διατάξεις του Εμπορικού Νόμου. Όταν κανένα συγκεκριμένο πρόσωπο δεν έχει οριστεί για τη διαχείριση και υπογραφή των εγγράφων της εταιρείας, θεωρείται ότι όλα τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

³⁶ Το εμπορικό κεφάλαιο φέρει πάντα τόκο, είναι το ίδιο μέγιστο ποσοστό, ακόμη και αν συμφωνηθεί διαφορετικά εκ των προτέρων) κυριαρχεί στο εμπορικό δίκαιο και ακολουθεί το γνωμικό «τα χρήματα του εμπόρου αξίζουν περισσότερο από αυτά του μη εμπόρου».

2. Η ετερόρρυθμη εταιρεία έχει συσταθεί για εμπορικούς σκοπούς, αλλά εδώ ένα ή περισσότερα από τα μέλη της έχουν απεριόριστη ευθύνη και εις ολόκληρον και ένας ή περισσότεροι εταίροι ευθύνονται μόνο μέχρι το προκαθορισμένο ποσό που έχουν επενδύσει. Εάν μόνο ένα μέλος έχει απεριόριστη ευθύνη, μετά τον θάνατό του η εταιρεία τερματίζεται από τον νόμο.
3. Η συμμετοχική εταιρεία είναι μια ομάδα προσώπων που προορίζονται για εμπορικό σκοπό και έχουν εισφέρει κεφάλαιο που έχει διανεμηθεί εκ των προτέρων σε ίσα μεγέθη (μετοχές). Εταίρος είναι κάθε πρόσωπο που έχει τουλάχιστον μία μετοχή. Οι μέτοχοι ευθύνονται μέχρι το ποσό των μετοχών που κατέχουν, όχι πλήρως ή εις ολόκληρον. Ο αριθμός των μελών της ανώνυμης εταιρείας δεν είναι καθορισμένος και μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με το αν οι μετοχές συγκεντρώνονται σε περισσότερα ή λιγότερα άτομα. Ο μέγιστος αριθμός μελών είναι ίσος με τον αριθμό των μετοχών (ένας μέτοχος κατέχει μία μετοχή). Οι μετοχικές εταιρείες επιτρέπουν τη συγκέντρωση σημαντικού κεφαλαίου που υπερβαίνει το κεφάλαιο των ομόρρυθμων και ετερόρρυθμων εταιρειών.

Κατά τον καθορισμό των διαφόρων εμπορικών συναλλαγών, η νομοθεσία θέσπισε μία εκτενή λίστα:

Ο Εμπορικός Νόμος ρυθμίζει τους τύπους εμπορικών συναλλαγών. Ως εμπορικές θεωρούνται όλες οι συναλλαγές που αναφέρονται στο Άρθρο 279 του Εμπορικού Νόμου:

- αγορά αγαθών ή άλλης κινητής περιουσίας με σκοπό την επαναπώλησή τους στην αρχική, μεταποιημένη ή τελική τους μορφή
- παραγωγή προϊόντων προς πώληση
- αγορά ή απόκτηση τίτλων και μετοχών
- ασφάλειες
- μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων δια θαλάσσης.
- γραμμάτια εισπρακτέα, πληρωτέα και άλλα.

Δεύτερον, οι ακόλουθες συναλλαγές θεωρούνται ως εμπορικές δραστηριότητες, υπό τον όρο ότι πραγματοποιούνται μέσω εμπορίου (Άρθρο 280 του Εμπορικού Νόμου):

- ανάπτυξη ή μεταποίηση κινητών αγαθών εις βάρος τρίτων
- τραπεζικές συναλλαγές
- προμήθειες, ναυτιλιακές και μεταφορικές συναλλαγές
- συναλλαγές που σχετίζονται με την αποθήκευση αγαθών
- εκδοτικές δραστηριότητες και άλλα.

Ο εμπορικός νόμος αποδίδει επίσης μεγάλη σημασία στην **πτώχευση** επηρεασμένος από το εμπορικό δίκαιο της Ρουμανίας.

Σύμφωνα με τον Εμπορικό Νόμο, υπό πτώχευση είναι οποιοσδήποτε επιχειρηματίας έχει σταματήσει τις πληρωμές. Η πτώχευση δηλώνεται με δικαστική απόφαση κατόπιν αιτήματος του αφερέγγυου επιχειρηματία, κατόπιν αιτήματος ενός ή περισσότερων από τους πιστωτές του ή αυτεπαγγέλτως. Με αυτή τη διαταγή που ορίζει ότι ο επιχειρηματίας είναι αφερέγγυος, το δικαστήριο ορίζει ένα από τα μέλη του για να ασχοληθεί με την υπόθεση, καθώς και έναν προσωρινό εκκαθαριστή. Ο οριστικός διορισμός του εκκαθαριστή ορίζεται από τους πιστωτές. Επιπλέον, τα περιουσιακά στοιχεία του επιχειρηματία «παγώνουν» και ορίζεται προθεσμία για τους πιστωτές να υποβάλουν τις απαιτήσεις τους. Οι ποινικές

διαδικασίες εναντίον του εμπόρου ξεκινούν παράλληλα με τη διαδικασία πτώχευσης για το αδίκημα σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα "Πτώχευση και ζημία των πιστωτών". Οι δύο διαδικασίες είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας, που προβλέπεται λεπτομερώς στον Εμπορικό Νόμο, η περιουσία του υπό πτώχευση επιχειρηματία δημοπρατείται και το ποσό που απομένει χρησιμοποιείται για την ικανοποίηση των απαιτήσεων των πιστωτών.

3.3 Ο Νόμος 240/2018 για τις Κοινωνικές και Αλληλέγγυες Επιχειρήσεις

Ο Νόμος 240/2018 για τις Κοινωνικές και Αλληλέγγυες Επιχειρήσεις που ψηφίστηκε από το Κοινοβούλιο στις 18 Οκτωβρίου 2018³⁷, εισήγαγε για πρώτη φορά μια νομική αναγνώριση των κοινωνικών επιχειρήσεων³⁸, η οποία θεωρήθηκε ως βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του τομέα από πολλούς ακαδημαϊκούς, εμπειρογνώμονες³⁹ και εκπροσώπους των ΜΚΟ⁴⁰, με βάση τα ακόλουθα επιχειρήματα:

- ❑ Οι νομικές μορφές αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα της κοινωνικής επιχείρησης και συμβάλλουν στην παροχή σαφούς, ακριβούς και εύκολα αναγνωρίσιμης ταυτότητας.
- ❑ Ο ορισμός της ταυτότητας της κοινωνικής επιχείρησης επιτρέπει στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να σχεδιάζουν και να εφαρμόζουν συγκεκριμένες δημόσιες πολιτικές για τις κοινωνικές επιχειρήσεις ή τους κοινωνικούς επενδυτές, περιλαμβανομένων των φορολογικών μέτρων και των νόμων περί δημοσίων συμβάσεων.
- ❑ Αποτρέπει την «κατάχρηση» του "brand" των κοινωνικών επιχειρήσεων.
- ❑ Βοηθά στον εντοπισμό επενδυτικών ευκαιριών για κοινωνικούς επενδυτές.
- ❑ Ορίζει σαφώς τα όρια μεταξύ της κοινωνικής επιχείρησης και άλλων εννοιών (π.χ. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη)⁴¹.

³⁷ Ο Νόμος αυτός εγκρίθηκε από τη Βουλγαρική κυβέρνηση τον Ιούνιο του 2018. «Σκοπός του είναι να αναπτύξει την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία ως οικονομικό τομέα που θα βελτιώσει την πρόσβαση στην απασχόληση και την κατάρτιση ατόμων από ευπαθείς ομάδες και θα μειώσει την κοινωνική ανισότητα », ανέφερε η κυβέρνηση σε δήλωση.

³⁸ Ο Νόμος τίθεται σε ισχύ 6 μήνες μετά τη δημοσίευση ειδικής μεθοδολογίας αποτίμησης της κοινωνικής προστιθέμενης αξίας.

³⁹ Βλ. Dulevski L., *Analysis of Social Enterprises and Social Entrepreneurship*, 2013 and Terziev V., Bencheva N., Arabska E., Stoeva T., Tepavicharova M. and Nichev N., "Implications on Social Entrepreneurship Development in Bulgaria", 2016.

⁴⁰ Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο νόμος για τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ο οποίος ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 2001 (<http://www.bcnl.org/en/articles/866-law-on-nonprofit-legal-entities.html>) παρέχει στις ΜΚΟ την ευκαιρία να εκτελούν οικονομικές δραστηριότητες.

⁴¹ Βλ. in particular Ilieva - Koleva D. and Dobрева J., *Social Entrepreneurship as a form of social responsibility in Bulgaria*, *Mega Trends*, 2015, Vol. 12 (2), p. 123-136.

3.3.1. Βασικές αρχές και ορισμοί

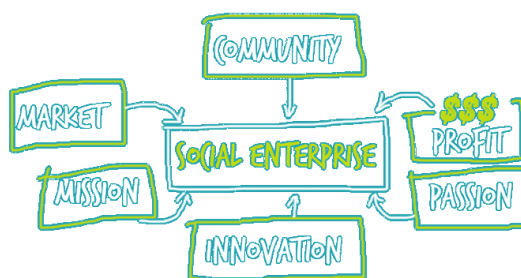
(1) Ο Νόμος 240/2018 για τις Κοινωνικές και Αλληλέγγυες Επιχειρήσεις προβλέπει δημόσιες πολιτικές που σχετίζονται με την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, τους τύπους των σχετικών οργανισμών⁴² και τα μέτρα για την προώθησή τους, καθώς και τους όρους και τις διαδικασίες της δραστηριότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων. Στόχος του είναι να προωθήσει την ανάπτυξη μιας οικονομίας κοινωνικής και αλληλέγγυας ως κλάδου της οικονομίας με ειδικούς κανόνες για:

- ❖ τη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και την κατάρτιση για την απόκτηση ή βελτίωση των επαγγελματικών προσόντων, με στόχο την αύξηση του βιοτικού επιπέδου των προσώπων που αναφέρονται στην παρ. 4 του Άρθρου 7
- ❖ τη δημιουργία συνθηκών για την υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης και του ανεξάρτητου τρόπου ζωής των προσώπων σύμφωνα με την παρ. 4 του Άρθρου 7
- ❖ τη μείωση της κοινωνικής ανισότητας και τη βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη.

Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία ορίζεται ως **"μια μορφή επιχειρηματικότητας που στοχεύει σε μία ή περισσότερες κοινωνικές δραστηριότητες ή / και κοινωνικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής διαφόρων αγαθών ή της παροχής υπηρεσιών σε συνεργασία με κρατικές ή τοπικές αρχές ή ανεξάρτητα"**.

Βασίζεται στις ακόλουθες αρχές:

- πραγματοποίηση πρώτα των κοινωνικών και μετά των οικονομικών στόχων
- δημιουργία ένωσης επιχειρήσεων με αποτέλεσμα δημόσια ή / και συλλογικά οφέλη
- δημοσιότητα και διαφάνεια
- ανεξαρτησία από τις κρατικές αρχές
- συμμετοχή των μελών, των εργαζομένων ή των υπαλλήλων στη λήψη αποφάσεων.

(2) Ο νόμος περιλαμβάνει δεσμευτικούς ορισμούς για τους ακόλουθους όρους:

1. Ως «άστεγος» νοείται το πρόσωπο που δεν έχει δικό του σπίτι, δεν είναι σε θέση να νοικιάσει σπίτι με δικά του μέσα και δεν έχει φιλοξενηθεί σε δημοτική κατοικία σύμφωνα με τη διαδικασία του Νόμου περί Δημοτικής Περιουσίας ή που λόγω τυχαίων περιστάσεων

⁴² Το Άρθρο 5 αναφέρει ότι:

«Τα θέματα της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας περιλαμβάνουν τους συνεταιρισμούς, τα νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που λειτουργούν για το δημόσιο συμφέρον και τις κοινωνικές επιχειρήσεις»

(πυρκαγιά, φυσική καταστροφή, κατάρρευση κτιρίων και άλλα) έχει παραμείνει χωρίς καταφύγιο.

2. Ως **«ηλεκτρονική πλατφόρμα»** νοείται ένα ενιαίο, κεντρικό, δημόσιο σύστημα πληροφοριών μέσω διαδικτύου το οποίο παρέχει δωρεάν επικοινωνία μέσω της αποστολής ψηφιακών δεδομένων μεταξύ κοινωνικών εταίρων και άλλων ενδιαφερομένων σχετικά με μελλοντική δραστηριότητα.

3. Ως **"μακροχρόνια άνεργοι"** νοούνται τα πρόσωπα κατά την έννοια του πεδίου 2 της παραγράφου 1 των Συμπληρωματικών Διατάξεων του Νόμου για την Προώθηση της Απασχόλησης⁴³.

4. Ως **"κοινωνική δραστηριότητα"** νοείται κάθε δραστηριότητα που παράγει κοινωνική προστιθέμενη αξία όπως καθορίζεται με τη μεθοδολογία της παραγράφου 1 του Άρθρου 7 και που στοχεύει στην επίτευξη του κοινωνικού στόχου για την υποστήριξη των ατόμων που αναφέρονται στο σημείο 4 του Άρθρου 7, στην κοινωνική ένταξη, στο υψηλότερο βιοτικό επίπεδο, στη βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση και στην προστασία των δικαιωμάτων, καθώς και στη βελτίωση του περιβάλλοντος διαβίωσης μέσω της προστασίας του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας και την υποστήριξη της οικολογικής ισορροπίας.

5. Ως **"κοινωνική επιχείρηση"** νοείται η επιχείρηση η οποία, ανεξαρτήτως της νομικής της μορφής, έχει ως κύριο αντικείμενο της δραστηριότητάς της την παραγωγή αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών και συνδυάζει οικονομικά αποτελέσματα και κοινωνικούς στόχους, επιτυγχάνει μετρήσιμη, θετική οικονομική προστιθέμενη αξία, με τη συμμετοχή των μελών, ή των εργαζομένων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και ασκεί την οικονομική της δραστηριότητα με μέρος του μισθού του προσωπικού που παρέχει, να είναι πρόσωπα που υπάγονται στην παρ. 4 του άρθρου 7 ή/και και με κέρδος που δαπανάται κυρίως για την υλοποίηση της κοινωνικής δραστηριότητας ή/και για έναν κοινωνικό στόχο σύμφωνα με το καταστατικό.

6. Ως **"κοινωνική προστιθέμενη αξία"** νοείται ο κοινωνικός αντίκτυπος που επιτυγχάνεται για την ομάδα-στόχο ως αποτέλεσμα της δραστηριότητας της κοινωνικής επιχείρησης, λαμβανομένων υπόψη τόσο των θετικών όσο και των αρνητικών αποτελεσμάτων που προκύπτουν από ενέργειες ή έλλειψη ενεργειών της κοινωνικής επιχείρησης.

7. Ο **"κοινωνικός στόχος"** είναι ένας στόχος για την υποστήριξη των ατόμων σύμφωνα με την παρ. 4 του Άρθρου 7 σχετικά με την απασχόληση, την κοινωνική ένταξη, την αύξηση του βιοτικού επιπέδου, τη βελτίωση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και τα επαγγελματικά προσόντα, την προστασία των δικαιωμάτων τους, καθώς και τη βελτίωση του περιβάλλοντος διαβίωσης μέσω της προστασίας του περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και της υποστήριξης της οικολογικής ισορροπίας.

8. Ως **"κατάλληλη εργασία"** νοείται η εργασία που αντιστοιχεί στην εκπαίδευση ή / και στην επαγγελματική κατάρτιση ή / και στην επαγγελματική πείρα του ατόμου, καθώς και στην κατάσταση υγείας του, βρίσκεται στον ίδιο τόπο ή μέχρι 50 km μακριά από αυτόν, ενώ παράλληλα υπάρχει κατάλληλη δημόσια συγκοινωνία, για περίοδο έως 12 μηνών από την

⁴³ <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/60386/92143/F1037414810/BGR60386.pdf>

ημερομηνία εγγραφής του ατόμου στη Διεύθυνση Εργασίας. Μετά την περίοδο αυτή, ως «κατάλληλη δουλειά» νοείται η κατάσταση που αντιστοιχεί στην κατάσταση υγείας του προσώπου, εφόσον βρίσκεται στον ίδιο τόπο ή σε απόσταση έως και 50 χιλιόμετρα από αυτόν, εφόσον υπάρχει κατάλληλη δημόσια συγκοινωνία.

3.3.2. Κατηγορίες Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις κατηγοριοποιούνται σε δύο κατηγορίες: Α και Α+.

1. Κοινωνικές Επιχειρήσεις Κατηγορίας Α

Μια κοινωνική επιχείρηση Κατηγορίας Α είναι οποιαδήποτε κοινωνική επιχείρηση, ανεξάρτητα από τη νομική της οργανωτική μορφή, που πληροί τις απαιτήσεις σύμφωνα με τους ακόλουθους όρους 1, 2 και 3 ή τους όρους 1, 2 και 4:

1. ασκεί κοινωνική δραστηριότητα που παράγει κοινωνική προστιθέμενη αξία που καθορίζεται σύμφωνα με μεθοδολογία που εκδίδεται από τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής⁴⁴

2. η διαχείρισή της γίνεται με διαφανή τρόπο με τη συμμετοχή των μελών ή των εργαζομένων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με διαδικασία που καθορίζεται στο καταστατικό ή σε άλλο καταστατικό έγγραφο

3. τουλάχιστον το 50% (και όχι λιγότερο από 7.500 Βουλγαρικές λίρες) των κερδών μετά από φόρους της επιχείρησης για την τελευταία περίοδο αναφοράς θα πρέπει να δαπανώνται για κοινωνική δραστηριότητα ή σκοπό⁴⁵

4. κατά την ημερομηνία έναρξης των νόμιμων εργασιακών σχέσεων, τουλάχιστον το 30% και τουλάχιστον τρία άτομα που απασχολούνται στην επιχείρηση, θα πρέπει να είναι:

- άτομα με μόνιμη αναπηρία
- μακροχρόνια άνεργοι που δικαιούνται μηνιαία κοινωνική ενίσχυση σύμφωνα με τον Νόμο περί Κοινωνικής Βοήθειας και τους Κανόνες Εφαρμογής του
- άτομα κάτω των 29 ετών χωρίς προηγούμενη επαγγελματική πείρα
- άτομα που στεγάζονται εκτός της οικογένειάς τους σύμφωνα με τη διαδικασία του Άρθρου 26 του Νόμου για την Προστασία του Παιδιού, συμπεριλαμβανομένης της λήξης της διαμονής τους
- άνεργοι άνω των 55 ετών που είναι εγγεγραμμένοι στη Διεύθυνση Εργασίας
- άτομα που ανατρέφουν παιδιά με μόνιμη αναπηρία και λαμβάνουν ενίσχυση σύμφωνα με το άρθρο 8ε του Νόμου περί Οικογενειακών Επιδομάτων για Παιδιά,

⁴⁴ Αυτή η μεθοδολογία είναι μια κοινή προσέγγιση για όλες τις κοινωνικές επιχειρήσεις που εφαρμόζεται για να προσδιορίσει τους κοινωνικούς στόχους, το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον, τους ενδιαφερόμενους, της αποτελεσματικής χρήσης των επενδυμένων πόρων, την άμεση και έμμεση επίδραση της δραστηριότητας στην υποστήριξη μιας ομάδας-στόχου ή / του κοινωνικού στόχου, όπως για παράδειγμα το συνολικό ποσό του κόστους για κοινωνικές δραστηριότητες / κοινωνικούς στόχους κατά τη διάρκεια του έτους, το ποσοστό των φορολογητέων οικονομικών αποτελεσμάτων μετά από φόρους που επανεπενδύονται σε κοινωνικές δραστηριότητες, τον αριθμό των απασχολούμενων και άλλα.

⁴⁵ Ο όρος αυτός θεωρείται ότι πληρούται όταν το θετικό ισοζύγιο των λογαριασμών της επιχείρησης μετά από φόρους έχει επανεπενδυθεί στην ίδια την επιχείρηση εάν η κύρια δραστηριότητά της είναι κοινωνική υπό την έννοια της εν λόγω Πράξης.

- άτομα στα οποία έχει επιβληθεί ποινή φυλάκισης για περίοδο όχι μικρότερη των 5 ετών
- άτομα εθισμένα στο αλκοόλ ή τοξικομανείς που έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία θεραπευτική αγωγή ή πρόγραμμα ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης τα τελευταία δύο χρόνια πριν από την πρόσληψη σε μια θέση εργασίας, η οποία αγωγή βεβαιώνεται με έγγραφο που εκδίδεται από τα άτομα από τα οποία εφαρμόστηκε η θεραπεία
- άστεγοι κατά την έννοια της παραγρ.1 του άρθ.1 των Συμπληρωματικών Διατάξεων
- αλλοδαποί στους οποίους χορηγήθηκε άσυλο στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας στο πλαίσιο της διαδικασίας του Νόμου περί Ασύλου και Προσφύγων τα τρία τελευταία έτη μετά την απασχόληση
- άτομα στα οποία έχει χορηγηθεί καθεστώς ειδικής προστασίας στο πλαίσιο της διαδικασίας που προβλέπεται από τον Νόμο για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων
- άτομα που έχουν πέσει θύματα ενδοοικογενειακής βίας υπό την έννοια που αναφέρεται στον Νόμο περί Προστασίας από την Ενδοοικογενειακή Βία.

2. Κοινωνικές Επιχειρήσεις Κατηγορίας A+

Μια **κοινωνική επιχείρηση κατηγορίας A+** είναι οποιαδήποτε κοινωνική επιχείρηση, ανεξάρτητα από τη νομική οργανωτική της μορφή, που πληροί τις απαιτήσεις σύμφωνα με το Άρθρο 7 ή τους όρους για μια κοινωνική επιχείρηση τύπου A, καθώς και μία από τις ακόλουθες πρόσθετες προϋποθέσεις:

- η κοινωνική προστιθέμενη αξία πραγματοποιείται εξ ολοκλήρου εντός των διοικητικών ορίων των δήμων που έχουν ποσοστό ανεργίας για το προηγούμενο έτος ίσο ή μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της χώρας σε σύγκριση με τα υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης
- άνω του 50% και τουλάχιστον 75.000 Βουλγαρικές λίρες των κερδών της επιχείρησης μετά από φόρους, δαπανώνται για κοινωνική δραστηριότητα⁴⁶
- τουλάχιστον 30 απασχολούμενοι είναι άτομα που αναφέρονται στο σημείο 4 του Άρθρου 7 και εργάστηκαν στην επιχείρηση τους τελευταίους έξι μήνες.

3.3.3. Διοικητικές ρυθμίσεις για τις κοινωνικές επιχειρήσεις

1. Εγγραφή στο μητρώο κοινωνικών επιχειρήσεων

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις εγγράφονται στο **Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων**⁴⁷ υπό τους

⁴⁶ Ο όρος αυτός θεωρείται ότι πληρούται όταν το θετικό ισοζύγιο των λογαριασμών της επιχείρησης μετά από φόρους έχει επανεπενδυθεί στην ίδια την επιχείρηση εάν η κύρια δραστηριότητά της είναι κοινωνική υπό την έννοια της παρούσας Πράξης.

⁴⁷ Το μητρώο κοινωνικών επιχειρήσεων είναι δημόσιο και περιλαμβάνει τις ακόλουθες πληροφορίες σχετικά με τις επιχειρήσεις που εγγράφονται σε αυτό:

- το όνομα της επιχείρησης, τη νομική μορφή και τον αριθμό αναγνώρισης (ID)
- την κλάση της κοινωνικής επιχείρησης.

όρους και τη διαδικασία που ορίζει ο νόμος και οι κανόνες εφαρμογής του. Η εγγραφή ή διαγραφή στο Μητρώο, γίνεται κατόπιν αιτήσεως της ενδιαφερόμενης επιχείρησης.

Η εγγραφή στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων, καθώς και η εθελούσια διαγραφή τους, πραγματοποιείται με αίτηση των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων που περιλαμβάνει:

Register

1. στοιχεία της επιχείρησης για την οποία ζητείται η εγγραφή ή η διαγραφή
2. διεύθυνση αλληλογραφίας και πρόσωπο επαφής
3. τους λόγους για τους οποίους ζητείται η εγγραφή ή η διαγραφή
4. την υπογραφή του προσώπου που εκπροσωπεί την επιχείρηση.

Σε περίπτωση που πληρούνται οι προϋποθέσεις εγγραφής, εντός 14 ημερών από την υποβολή της αίτησης εγγραφής, ο Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής εκδίδει για την επιχείρηση πιστοποιητικό που βεβαιώνει την εγγραφή της στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις που λαμβάνουν πιστοποιητικό βεβαίωσης εγγραφής στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων έχουν το δικαίωμα να προσθέσουν στην ονομασία και τη νομική τους μορφή τις λέξεις "κοινωνική επιχείρηση", καθώς και να ορίσουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που παρέχουν με τις λέξεις "προϊόν της κοινωνικής επιχείρησης".

2. Υποχρεωτικότητα ενημέρωσης

- Εντός 1 μηνός από την ημερομηνία εγγραφής και για τα επόμενα τρία χρόνια τον ίδιο μήνα, μία κοινωνική επιχείρηση Κατηγορίας Α που έχει εγγραφεί στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων υποβάλλει στον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων τα έγγραφα που βεβαιώνουν ότι η επιχείρηση εξακολουθεί να πληροί τις προϋποθέσεις εγγραφής.
- Παρομοίως, εντός 1 μηνός από την ημερομηνία εγγραφής και για τα επόμενα δύο χρόνια τον ίδιο μήνα, μια κοινωνική επιχείρηση Κατηγορίας Α+ που έχει εγγραφεί στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων υποβάλλει στον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων τα έγγραφα που βεβαιώνουν ότι η επιχείρηση εξακολουθεί να πληροί τις προϋποθέσεις εγγραφής.

3. Διαγραφή Κοινωνικής Επιχείρησης από το Μητρώο

Όταν μια κοινωνική επιχείρηση δεν εκπληρώνει εγκαίρως τις προαναφερόμενες υποχρεώσεις ή όταν από τα υποβληθέντα έγγραφα μπορεί να διαπιστωθεί ότι δεν πληρούνται κάποιες από τις προϋποθέσεις, ο Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής εκδίδει εντολή για διαγραφή από το Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων. Η εντολή γνωστοποιείται στο πρόσωπο που εκπροσωπεί την επιχείρηση σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 61 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας. Η εντολή μπορεί να προσβληθεί με τη διαδικασία που προβλέπεται από τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

-
- την ημερομηνία, τους λόγους για την εγγραφή ή διαγραφή στο μητρώο
 - την κύρια οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα ή / και τον κοινωνικό στόχο της επιχείρησης.

Όταν τα υποβληθέντα έγγραφα δείχνουν ότι η κοινωνική επιχείρηση της Κατηγορίας A+ δεν πληροί πλέον τις απαιτήσεις για αυτήν την κατηγορία κοινωνικών επιχειρήσεων αλλά εξακολουθεί να πληροί τις προϋποθέσεις για κοινωνική επιχείρηση Κατηγορίας A, ο Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής εκδίδει εντολή, για επανεγγραφή ως κοινωνική επιχείρηση κατηγορίας A στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων. Το πρόσωπο που εκπροσωπεί την επιχείρηση ενημερώνεται σχετικά με την εντολή σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 61 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας. Η εντολή μπορεί να προσβληθεί με τη διαδικασία που προβλέπεται από τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

Μια κοινωνική επιχείρηση της κατηγορίας A δεν υπόκειται σε διαγραφή από το Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων όταν, ανεξάρτητα από το αρνητικό ισοζύγιο των λογαριασμών της, ξοδεύει ένα ποσό για κοινωνική δραστηριότητα ή / και κοινωνικό στόχο όχι μικρότερο από το ποσό που δαπανήθηκε κατά την προηγούμενη περίοδο αναφοράς κατά την οποία το ισοζύγιο των λογαριασμών της ήταν θετικό.

Μια κοινωνική επιχείρηση της κατηγορίας A+ δεν θα χάσει την κλάση της όταν, ανεξάρτητα από το αρνητικό ισοζύγιο των λογαριασμών της, ξοδεύει ένα ποσό για κοινωνική δραστηριότητα ή / και έναν κοινωνικό στόχο όχι μικρότερο από το ποσό που δαπανήθηκε κατά την προηγούμενη περίοδο αναφοράς, κατά την οποία το ισοζύγιο των λογαριασμών της ήταν θετικό.

Μια κοινωνική επιχείρηση εγγεγραμμένη στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων μπορεί να ζητήσει τη διαγραφή της εντός τριών μηνών από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης στον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής.

3.4 Δημόσιες υποστηρικτικές πολιτικές για οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας

- Το Ταμείο «Αποκατάσταση και Κοινωνική Ένταξη»⁴⁸ μπορεί να παρέχει χρηματοδότηση για τις ακόλουθες δραστηριότητες:
 - Διατήρηση του Ταμείου
 - Υποστήριξη ατόμων με ειδικές ανάγκες για αγορά και επισκευή μέσων και εξοπλισμού τεχνικής υποστήριξης
 - Μηνιαίες επιδοτήσεις για νέους (έως 18 ετών) με μόνιμες αναπηρίες
 - Επιχορηγήσεις για εξειδικευμένες επιχειρήσεις ή συνεταιρισμούς ατόμων με ειδικές ανάγκες.
 - Δημιουργία υποδομής πρόσβασης ατόμων με αναπηρίες.
 - Χρηματοδότηση σχεδίων και προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματών για άτομα με ειδικές ανάγκες.
 - Πολιτισμός, αθλητισμός και τουρισμός για άτομα με ειδικές ανάγκες.
 - Χρηματοδότηση έργων αποκατάστασης και κοινωνικής ένταξης.

⁴⁸ Το Ταμείο ιδρύθηκε από τον **Νόμο για την Προστασία των Ατόμων με Αναπηρία, την αποκατάσταση και την κοινωνική ένταξη** και είναι νομικό σώμα δημοσίου δικαίου εποπτευόμενο από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής.

- **Ο Νόμος για την ένταξη των ατόμων με αναπηρίες του 2004** προβλέπει στο άρθρο 28 παρ. 2 ότι:

"Οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις και οι συνεταιρισμοί των ατόμων με αναπηρίες θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν από τον Οργανισμό για τα άτομα με αναπηρίες⁴⁹ μέσω προγραμμάτων και σχεδίων που έχουν εγκριθεί σύμφωνα με τις διατάξεις των Κανόνων για την εφαρμογή του εν λόγω Νόμου".

- **Φορολογικά κίνητρα:** Υπάρχουν λίγα διαθέσιμα φορολογικά κίνητρα σε οργανισμούς που χρησιμοποιούν νομικές μορφές άλλες από συνεταιρισμούς για άτομα με αναπηρίες⁵⁰ ή εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με αναπηρίες. Οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες, όπως οι ενώσεις και τα ιδρύματα, επωφελούνται από ορισμένα φορολογικά κίνητρα, αλλά δεν απαλλάσσονται από τον φόρο επί των μερισμάτων τα οποία λαμβάνουν ως μέτοχοι σε μια εμπορική εταιρεία. Αυτό ισχύει ανεξάρτητα από το γεγονός ότι υποχρεούνται να χρησιμοποιούν τα έσοδά τους για να προωθήσουν τον σκοπό τους, που συχνά είναι κοινωνικός.

Άρθρο 35 της Πράξης περί Συνεταιρισμών

«Στους συνεταιρισμούς και τις συνεταιριστικές ενώσεις δεν επιβάλλονται φόροι για την ίδρυση, αναδιοργάνωση, παύση λειτουργίας και την εκκαθάριση»

Εκτός από τα παραπάνω, ο **Νόμος περί Δημοσίων Συμβάσεων** περιέχει ευνοϊκές ρυθμίσεις για τα ΑμεΑ, καθώς στο άρθρο 12 προβλέπει ότι⁵¹:

Το Υπουργικό Συμβούλιο, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής καθορίζει με αποφάσεις:

1. κατάλογο προϊόντων και υπηρεσιών, τα οποία προορίζονται για την ανάθεση σε εξειδικευμένες επιχειρήσεις ή τη συνεργασία ατόμων με ειδικές ανάγκες, με βασικό σκοπό την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες ή των ατόμων που βρίσκονται σε δυσμενή κατάσταση

⁴⁹ Ο Οργανισμός ιδρύθηκε επίσης από το **Νόμο για την Ένταξη των ατόμων με Αναπηρία του 2004** ως εκτελεστική υπηρεσία προς τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής. Είναι επιφορτισμένος με την εφαρμογή της κρατικής πολιτικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία από:

1. έγκριση της παραγωγής, εισαγωγής, πώλησης και συντήρησης βοηθητικών συσκευών, συσκευών και εγκαταστάσεων και ελέγχου της τήρησης των εγκεκριμένων κριτηρίων και προτύπων για την παροχή βοηθητικών συσκευών ·
2. τήρηση Μητρώου ειδικευμένων επιχειρήσεων και συνεταιρισμών ατόμων με αναπηρίες.
3. συμμετοχή και υποχρεωτική σύνταξη νομοθεσίας σχετικά με τα άτομα με αναπηρίες.
4. Ανάπτυξη προγραμμάτων και χρηματοδότηση σχεδίων για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας των ατόμων με αναπηρία και επιχειρηματικής πρωτοβουλίας που θα ωφελήσει τα άτομα με αναπηρία.
5. να εκτελεί πρόσθετες δραστηριότητες που συνδέονται με νομοθετήματα του Υπουργικού Συμβουλίου.

⁵⁰ Σύμφωνα με τον Νόμο περί φόρου εισοδήματος των επιχειρήσεων, οι συνεταιρισμοί απαλλάσσονται εν μέρει από τη φορολογία των επιχειρήσεων - το 60% του φόρου / ο φόρος είναι 10% των ετήσιων εταιρικών εισοδημάτων των εταιρειών.

⁵¹ Σελ. 5, http://www.aop.bg/fckedit2/user/File/en/Normativna%20baza/ZOP_03_05_2016_EN.pdf

2. προγράμματα για τη δημιουργία προστατευόμενων θέσεων εργασίας στα πλαίσια των οποίων οι αναθέτουσες αρχές έχουν το δικαίωμα να τηρούν τις προμήθειες.

Άλλα στρατηγικά έγγραφα που προβλέπουν μέτρα **για τη στήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας** (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιχειρήσεων) στη Βουλγαρία αφορούν στα εξής:

- **Σχέδιο δράσης για την εφαρμογή της κοινωνικής οικονομίας κατά την περίοδο 2018-2019⁵²**. Το έγγραφο καθορίζει δραστηριότητες που θα συμβάλουν στην ανάπτυξη και εδραίωση της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη Βουλγαρία. Το Σχέδιο προβλέπει ότι ορισμένες από τις δραστηριότητες θα υλοποιηθούν ανεξάρτητα από τα κρατικά όργανα, ενώ άλλες σε συνεργασία με τους ενδιαφερόμενους φορείς του μη κυβερνητικού τομέα, τους κοινωνικούς εταίρους, τις ενώσεις εργοδοτών και άλλους. Σε κάθε περίπτωση κύριος στόχος των προβλεπόμενων μέτρων είναι να συμβάλουν στη δημιουργία του τομέα των κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα και να δώσουν προτεραιότητα στην ανάπτυξη όλων αυτών των συνθηκών που δημιουργούν θετική αλλαγή στο λειτουργικό περιβάλλον των κοινωνικών επιχειρήσεων.
- **Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2011-2015⁵³**. Προβλέπει μέτρα όπως η ανάπτυξη ενός Εγχειριδίου για τις νομικές μορφές που μπορούν να λάβουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις, η ανάπτυξη πλαισίου για την ενεργό ζωή των ηλικιωμένων, η στήριξη των ευάλωτων ομάδων με τη μορφή κοινωνικής στέγασης, καθώς και η υποστήριξη νέων και υφιστάμενων κοινωνικών επιχειρήσεων
- **Εθνική Στρατηγική για τη Νεολαία 2012-2020⁵⁴**. Αναφέρει ότι θα πρέπει να ενθαρρυνθούν οι εταιρικές σχέσεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα και η κοινωνική επιχειρηματικότητα στον τομέα των υπηρεσιών για τους νέους, προκειμένου να ενισχυθεί η επαγγελματική εξέλιξη των νέων.
- **Εθνική Στρατηγική για τη Μείωση της Φτώχειας και την Κοινωνική Ένταξη 2020⁵⁵**. Προβλέπει την ενθάρρυνση εταιρικών σχέσεων, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που δίνει η κοινωνική οικονομία για την αντιμετώπιση των προκλήσεων μείωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

⁵² <http://seconomy.mlsp.government.bg/upload/docs/2018-03//18RH151prEN.pdf>

⁵³ National Reform Programme 2011-2015, Ministry of Finance, <http://www.minfin.bg/en/page/573>

⁵⁴ http://mpes.government.bg/Documents/Documents/Strategii/strategy_youth_2012-2020.pdf [BG version]

⁵⁵ <http://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=9429>

1. Introduction

This text is the first Educational Guide of the Activity "Development of Educational Material - Institutional Framework. Producing and Printing a Guide", which is being implemented within the framework of the Work Package 4 "Guidance during the phase before the establishment of enterprises and the development of social enterprises" of the project "ACTions for the SuppOrt and enhancement of SociAl entrepreneurship at Local level" with the acronym ACT SOCIAL. The partnership of the project, which lasts 24 months, consists of Municipality of Thermi (the lead beneficiary), Association of South Western Municipalities and Sdruzhenie Yuni Partners and is funded by the European Territorial Cooperation Program "INTERREG VA Greece - Bulgaria 2014 -2020" (Priority Axis 4: A Socially Inclusive Cross-Border Area, Thematic Objective 9 - Promoting social inclusion, combating poverty and any discrimination, Investment Priority: 9c. Providing support for social enterprises).

The Activity "Development analytical courses – Legal Framework. Production and Printing of a Guidebook" concerns the development of educational material related to the institutional framework of social enterprises and the various type of social enterprises in Greece and Bulgaria.

CHAPTER 1. The Legal Definition of Social Economy and Social Entrepreneurship in Europe

1.1 Definition of Social Economy

The definition of Social Economy is a very complex challenge, as it is a term that is not used in a uniform way at national and supranational level but differentiates conceptually according to national tradition and culture. On the basis of the accepted criteria of interdisciplinary analysis, the Social Economy sector is generally approached as the **package of organized activities of bodies covering the space between the private and the public sector of the economy**, characterizing a very complex field of activity of private-law organizations.

Social Economy Bodies

- NGOs,
- Unions,
- Foundations,
- Mutual Insurance Companies,
- Cooperatives,
- Or Non-cooperative societies (business ventures that do not distribute profits or significantly reduce profitability and reinvest all or most of their earnings to achieve a social goal).

The fields of activity of these organizations cover all sectors of economic activity, such as financial services, private insurance, agriculture, construction, crafts, trade, health and social care services, housing, environment, sport, cultural services, etc. The social economy initiatives therefore concern action of organizations not belonging to the traditional private profit sector (but also in the public sector of the economy) and are governed by the same business spirit to promote social objectives and targets.

At transnational level, the European Commission has adopted within the European Strategy 2020 a broad definition of social economy, including "... *entities with a special legal status (cooperatives, Foundations, associations, mutual insurance companies) ... and social enterprises in the form of private companies or traditional public limited companies ...*"⁵⁶.

The main objective of these interventions is usually to strengthen local communities through economic activities, covering specific social needs.

⁵⁶ See the Communication from the European Commission with the title "Social Entrepreneurship Initiative - Building an ecosystem to promote social enterprises at the heart of social economy and social innovation", COM (2011) 682 / 25.10.2011.

Social Economy objective

Compared to the private economy (where the main objective is productivity and profitability) and the public sector (where the main objective is to serve public interest priorities), the main objective of social economy initiatives is to **develop the collective social capital** in order to serve **general interest objectives** through:

- Strengthening social networking
- Collective actions with rules based on trust and reciprocity

Until the early 1990s, the term "Social Economy" had not been at the center of the discussion on the social dimensions of entrepreneurship. The use of other terms such as '**Third Sector**' and '**Alternative Economy**' was more common. These terms were part of a systematic record of activities designed to provide social services to vulnerable population groups and to be placed between the private and public sector, based mainly on the theoretical models of "**Protective Pluralism**"⁵⁷ and "**Social and Solidary Economy**"⁵⁸.

Definition of Social Economy

The terms "**Third Sector**" and "**Nonprofit Sector**" are often used as synonyms of "Social Economy" without being fully identical to it, as they only cover voluntary organizations and mutual benefit associations. Therefore, Social Economy is *a broader concept, that apart from Third Sector organizations, also includes cooperatives and social enterprises.*

Although there is still no broad consensus on the operational definition of the social economy, scientifically a genuine **systemic approach** - to a greater or lesser extent – is adopted, which states that "*the Social Economy includes economic activities undertaken by enterprises and organizations, mainly cooperatives, mutual benefit societies and ASSOCIATIONS (unions)*"⁵⁹.

From this point of view, the **basic principles** of the social economy bodies operation have been defined:

⁵⁷ According to the individualized welfare pluralism theory, a new correlation regime is necessary to regulate the functioning of the public social sector with key features the pluralism of social care providers, the widening of the possibility of taking personalized care according to the needs of specific individuals or groups, the enforcement of users through information and the ability to choose services that best suit them and the gradual restriction of state participation of in the service production process.

⁵⁸ According to the collective theory of "social and solidary economy", public policies and private business initiatives are complemented by interventions of private organizations aimed at meeting the needs of their members or the community through the joint exploitation of knowledge, experience and action of their members. See, J. - L. Laville, What is the third sector? From the non-profit sector to the social and solidarity economy - Theoretical debate and European reality, 2011.

⁵⁹ See J. Defourny, "From third sector to social enterprise", pg. 1-28, σε C. Borzaga and J. Defourny (eds.), *The emergence of social enterprise*, 2001.

Social Economy principles

5. Providing services / products without the exclusive pursuit of profitability,
6. Independent administration
7. Democratic decision-making
8. Priority to people and labor, and not to the capital when distributing income.

1. **Provision of services of collective interest:** requires the orientation of activities aiming to provide services to the members of social economy bodies or the wider community, limiting the development of techniques to achieve economic return on investment capital. The possible creation of a surplus may be a means for the efficient production of services but under no circumstances may it be the main incentive of the body's activity.
2. **Independence in the administration of social economy bodies:** it is a criterion for distinguishing the social economy from the production of goods and services in the public sector. The economic activities of the public sector, in general, are not characterized by a wide independence, and that gives the necessary impetus to voluntary initiatives.
3. **Democratic decision-making:** refers to the collectivity that forms the basis of the Social Economy. More specific expressions of this principle are the application of the "one person - one vote" technique (and not "one corporate stock - one vote") or at least the application of a strict limitation of the number of votes per person in the decision-making bodies, as well as the participation in the Managing Board of specific employee representatives' bodies, of users, of volunteers, of sponsors etc. (multi stakeholder ownership).
4. **Priority to people and labor, and not to the capital:** it covers a wide range of practices applied by social economy bodies:
 - ⇒ limited profitability of capital,
 - ⇒ distribution of the surplus to workers or members / users in the form of a bonus ("bonus"),
 - ⇒ creating a valuation reserve for business development,
 - ⇒ direct use of the surplus for social purposes.

1.2. Definition of Social Entrepreneurship

Social Entrepreneurship is not a modern phenomenon, as the first socio-business forms in Europe are identified at the beginning of the industrial revolution.

The main **difference between social entrepreneurship and conventional entrepreneurship** is that the primary purpose of the first one is not the returning of capital gains to shareholders (partners, members, shareholders) but the achievement of a positive social impact (contribution to problems solution or meet the needs of the wider community).

In this framework, social enterprises have two crucial **competitive advantages**:

1. The ability to find *innovative* and *dynamic solutions* to complex problems or complex needs of society.
2. Contribution to the *promotion of the social dimensions* of economic development in a way that enhances social cohesion.

In practice, social entrepreneurship is a new business model, which can take **various legal forms** (cooperative, association, trade company of any kind, foundation, etc.). A social enterprise is a concept of **genre to gender** and an **independent part** of the more complex area of the social economy.

In view of the intense national differentiations, the precise definition of Social Entrepreneurship presents the same difficulties as the definition of Social Economy. Of the many academic definitions that have been formulated with regard to the concept of social enterprise, an increased dimension of "epistemic validity" presents the approach of the **European Social Enterprise Research Network (EMES)**⁶⁰, which argues that social enterprises are:

*"Private non-profit organizations providing products or services directly linked to their purpose to serve the **social benefit**", who "rely on collective dynamics, involving different groups of participants in their managing bodies, attach great importance to their **autonomy** and undertake **economic risks** linked to their activity"⁶¹.*

⁶⁰ It is a transnational network to promote comparative research in the field of social entrepreneurship. Its activities are supported by the services of the European Commission, public and academic bodies.

⁶¹ See J. Defourny and M. Nyssens, *Social Enterprise in Europe - Recent Trends and Developments*, 2008, pg. 5.

CHAPTER 2. The institutional framework and forms of social entrepreneurship in Greece

2.1 Historical review of the institutional framework of Social Entrepreneurship

Typical forms of bodies operating in the social economy sector in Greece are:

- **Cooperatives** (including social enterprises),
- **Associations** (including Mutual-support and Charities),
- **Foundations,**
- **NGOs.**

In 2016 an institutional framework that specifies the legal structures of social economy has been adopted⁶².

The sources of the Social Economy institutional framework

Article 12 of the **Constitution of 1975** provides for the institutional establishment of cooperatives and their differentiation from associations and enterprises.

Law 602/1915 encourages the creation of cooperatives and allows cooperative bodies operating in another legal form to acquire the legal form of the cooperative.

Law 921/1979 provides the creation of the first female cooperatives, which promote local development and culture.

Law 2076/1992 provides the establishment of cooperative banks in Greece.

Law 2716/1999 (Article 12) provides the de-institutionalization of psychiatric patients through Social Cooperatives of Limited Liability.

Article 741 of the Civil Code provides that NGO is a contract between two or more parties, which are mutually obliged to pursue a common purpose with joint financial contribution.

Law 4019/2011 provides the establishment of the Social Cooperative Enterprise as a new type of enterprise.

Law 4430/2016 provides a new framework for different types of non-profit organizations and enterprises of Social and Solidarity Economy that implement a democratic decision-making system and have a clear collective social impact while at the same time covering social needs offering in this way an alternative to the market.

Law 4542/2018 (Article 12) modifies the institutional and organizational framework of Social Cooperatives of Limited Liability.

Articles 78 to 106 of the Civil Code provide that associations are non-profit-making

Article 108 of the Civil Code defines foundations as entities using their own resources to serve a specific purpose.

⁶² It is Law 4430/2016 "Social and Solidarity Economy and Development of its Bodies and Other Provisions", which replaced Law 4019/2011 "Social Economy and Social Entrepreneurship and Other Provisions".

By making a brief historical review, for the first time in Greece, a legal form for social entrepreneurship was institutionally defined, under Law **2716/1999**. These are the **Social Cooperatives of Limited Liability**, which are a specific type of urban cooperative having the aim of care and employment of people with mental illness.

Two years later, Law **4019/2011** "*Social Economy and Social Entrepreneurship and Other Provisions*" introduced for the first time in Greece the concept of social economy, without, however, standardizing - by restrictive or even indicative criteria - the institutional forms of social economy. According to the Law 4019/2011 social economy bodies can be:

- (a) legal persons or associations (without distinct legal personality),
- (b) whose statutory purpose is the pursuit of collective benefits⁶³ and the general social interests' services,
- (c) when promoting a specific network of economic, business, productive and social activities.

**The first institutional definition of Social Economy in Greece
(Article 1, Law 4019/2011)**

'Social Economy' means all economic, business, productive and social activities undertaken by legal persons or associations, the statutory objective of which is the pursuit of collective benefits and the serving of general social interests.

In 2016, Law 4430/2016 "*Social and Solidary Economy and development of its bodies and other Provisions*" introduced a new regulatory framework for different types of bodies or enterprises with clear collective and social impact (Social and Solidarity Economy Bodies), which also respond to social needs. The objective was to succeed and improve the preceding legislation, **including Law 4019/2011, which is no longer in force.**

**The existing institutional definition of the Social and Solidary Economy in Greece
(Article 2, Law 4430/2016)**

"Social and Solidary Economy" means all economic activities based on an alternative way of organizing relations of production, distribution, consumption and reinvestment, based on the principles of democracy, equality, solidarity, cooperation, and respect for man and the environment.

The above laws are detailed below.

⁶³ Paragraph 2 of Article 1 of Law 4019/2011 provides that "Collective Purpose" is to promote collective actions and protect collective goods through development, economic and social initiatives in local, regional or wider level. Such actions refer to, cultural, environmental, ecological activities, the use and promotion of local products, the provision of social services.

2.2 The Law 2716/1999

Social Cooperatives of Limited Liability are an independent form of social enterprise established in Greece in 1999, with Article 12, Law 2716/1999 "*Development and modernization of mental health services*".

According to the specific institutional framework, *mental health services are structured, organized, developed and operated on the basis of the principles of sectoralisation and community psychiatry, priority of primary care, outpatient care, de-institutionalization, psychosocial rehabilitation and social reintegration, the continuity of psychiatric care, as well as the information and voluntary community support in the promotion of mental health.*

They therefore undoubtedly contribute to reducing institutionalization and strengthening the social rights of stakeholders.

Social Cooperatives of Limited Liability aim at "**socio-economic and professional integration of people with serious psychosocial problems and contribution to their treatment and their financial self-sufficiency**".

The main characteristics of Social Cooperatives of Limited Liability are the following:

- They are **legal entities under private law with limited liability** of their members,
- **They present commercial activity** and are **at the same time mental health units** belonging to the mental health sector (and not to the social welfare), because their theoretical concept meets the conditions of rehabilitation, as well as social and occupational integration.
- Social Cooperatives of Limited Liability are engaged in **any economic activity** and may at the same time be productive, supplying, consuming and provider of services and goods.

The law also provides for the possibility of establishing networks and associations of Social Cooperatives of Limited Liability, which may establish the Panhellenic *Federation of Social Cooperatives of Limited Liability*⁶⁴.

⁶⁴ The Federation was founded in 2012 and serves the following statutory purposes:

- *The common and equal representation of all Social Cooperatives of Limited Liability members towards the Greek State and in all kinds of collective, national, European and international institutions*
- *the fulfilment of a code of ethics that will inspire all Social Cooperatives of Limited Liability members, the support of these members but also the initiative groups for the creation of new Social Cooperatives from an institutional, economic and social point of view*
- *the assertion of the rights related to mental health services, and in particular of the A' category Social Cooperatives of Limited Liability members*
- *protecting the rights in terms of securing jobs and their remuneration and in terms of the work quality*

For the establishment of Social Cooperatives of Limited Liability, a statute and a registration in the Cooperative Register of the Local Court, as well as a prior authorization by the Minister of Health is required. The decision on authorization is issued after an opinion of the Mental Health Sector Committee. The issue of authorization takes into account the fulfillment of certain conditions. Law 2716/1999 adopts the *principle of the open door*, in which the registration and exit of new members are always free. Also, the Social Cooperative of Limited Liability must have its headquarters in the Municipality of which it belongs, and it is foreseen that only one Social Cooperative of Limited Liability can be established at every Mental Health sector.

This is a restrictive regulation that is justified by the social policy measures and also by the fact that the aforementioned Social Cooperative of Limited Liability is considered as a Mental Health Unit that belongs to a specific Mental Health sector. However, this is a restrictive regulation that places obstacles to the development of Social Cooperatives of Limited Liability and creates relations of affinity with the cooperatives that must be established, by Law.

Social Cooperatives of Limited Liability consist of *three categories of members with a quota of partners, of which at least 35% belong to mentally ill patients in need of rehabilitation* (Article 12, par. 1-19) and reintegration. Apart from the above, Social Cooperatives of Limited Liability can also provide financial benefits to its members⁶⁵.

An interesting aspect is the legal structure of Social Cooperatives of Limited Liability, which due to institutional specificity, it attempts to combine the therapeutic purpose with the characteristics of the social enterprise (social benefit, multi-partnership, heterogeneity of partners, remuneration of mentally ill patients' members etc.). Also, there is a classification of its members which constitute Social Cooperatives of Limited Liability: the first category: 35%, the second category: 45% and the third category: 20%.

Specifically, **members of Social Cooperatives of Limited Liability** can be:

- 1. Natural persons, adults or minors who have reached the age of 15 and are in need of rehabilitation** regardless of the diagnostic category, stage of disease and residence (within any psychiatric unit) and exceptionally without having the capacity for legal acts.

-
- *the voice of the A 'category members should be heard in every possible way through their representatives in the Federation. "*

⁶⁵ In particular, Law 2716/1999 (Article 9) defines Psychosocial Rehabilitation Units and Programs for mentally ill patients. The above services provide shelter, psychiatric monitoring and support to both children and adolescents as well as adults. Units and Rehabilitation Programs take the form of: a) Residential Institutions b) Hostels, c) Protected Apartments and d) Hospitality Families. It is also foreseen to set up a set of services to serve the reintegration: a) Special Social Reintegration Centers (Article 10 par. 1 of Law 2716/1999) and b) Special Units for Rehabilitation and Vocational Reintegration (article 10 paragraph 2 of Law 2716/1999) / 1999) and c) the legal status of a type of social enterprise for the social and professional reintegration of mental patients is defined, the Social Cooperative of Limited Liability (Article 12 of Law 2716/1999). In particular, the Special Rehabilitation Centers and the Special Rehabilitation and Vocational Training Units provide services aiming at the acquisition of functional, learning and professional skills in people with chronic mental disorders and serious psychosocial problems, from an extended medical and social team for the "cure" and reintegration into free labor market as well as their participation in Social Cooperatives of Limited Liability or other forms of social or municipal enterprises.

Regarding this exception, the legislator used a provision that existed in the institutional framework for urban cooperatives (eg Law 1667/1986) and the establishment of numerous special-purpose urban cooperatives, which constituted the precursor of Social Cooperatives of Limited Liability. Members of this category account for 35% of all members.

2. **Adult natural persons working in the mental health sector.** The legislator attempted to give the opportunity to employees of the mental health sector to become members of Social Cooperatives of Limited Liability in order to obtain some additional income. Members of this category account for 45% of all members.
3. **Municipalities, Communities and other legal entities governed by public or private law, as well as other natural persons.** Members of this category cannot exceed 20% of all members. For legal persons, the legislator, with the aim of ensuring their limited economic viability, gave them the possibility to express the principles of social solidarity and social corporate responsibility, especially for private legal entities. Indeed, the acquisition of shares, which can be reinvested in the Social Cooperatives of Limited Liability, for the sake of social benefit and respect of the democratic principle of "one person, one vote", realizes the principle of social solidarity. Concerning natural persons, they may come from the *local community*, be disadvantaged by *unemployment, immigration, substance use*, etc. However, it is not required for them to have serious psychiatric problems. Instead, it calls for participation persons in high-risk groups of social exclusion. In general, the members of Social Cooperatives of Limited Liability have a mandatory cooperative share, the amount of which is foreseen in the statute and is equal for all members. The statute allows for the acquisition by each member of up to five optional shares and may provide, without limitation, for the acquisition of optional shares by public-law and non-profit-making private law entities.

There is a special provision regarding the **remuneration of work in Social Cooperatives of Limited Liability**, even by members. This is proportional to their productivity and working time. Also, Social Cooperatives of Limited Liability may hire *non-members employees* who are not entitled to vote, but only to attend and give their opinion to the General Assembly, if that is provided in the statute.

Employed members of the first category (mentally ill with severe psychiatric problems), if they receive a retirement or invalidity pension, welfare or reintegration allowance and any other form of benefit continue to receive these benefits simultaneously and cumulatively with their remuneration. This regulation provides security to individuals whose health status is not stable, but is often subject to fluctuations and relapses. If the employed members are uninsured, they are insured by the Social Cooperatives of Limited Liability to the respective insurance organizations.

According to Law 2716/1999, members of the second category may provide full or part-time employment to Social Cooperatives of Limited Liability. However, they are not paid by them but by the Bodies they come from. Social Cooperatives of Limited Liability pay to these Bodies any costs incurred during employees' work to them.

The management and control bodies are elected by the General Assembly. The **Managing Board** consists of seven members, five members of the second and third category and two members of the first category, provided that they are not in complete deprivation of judicial support. The audit activity is exercised by a three-member supervisory board. Each member votes at the General Assembly and has the right to one vote, irrespective of the shares he/she holds. However, he/she may represent another member, if that is provided by the statute.

The **funds** of the Social Cooperatives of Limited Liability come from the cooperative shares, from state and European subsidies, from donations, inheritances and legacies, and from the revenues of the Social Cooperatives of Limited Liability. Various tax breaks and facilitations are provided for them, while they can also cooperate with public bodies, local authorities etc.

Their **capital** is composed of cooperative shares and all kinds of reserves. The distribution of profits among the members comes after the deduction of the reserves. Unless otherwise provided in the statute, half of the profits are distributed according to the cooperative shares and the rest, depending on the percentage participation in the cooperative's operations.

2.3 The Law 4019/2011

Law 4019/2011 "Social Economy and Social Entrepreneurship and Other Provisions" was adopted in September 2011 and introduced an autonomous regulation framework of the social economy sector, establishing a new institutional framework for **Social Cooperative Enterprises**. The form of the cooperative social enterprise was chosen, as it was considered that this particular form of enterprise could enforce the development of a National Strategy to tackle problems related to unemployment, poverty, discrimination, social exclusion and cohesion, motivating creatively people in innovative activities.

The specific institutional framework of Social Cooperative Enterprises

Articles 1-17, **Law 4019/2011** "Social Economy and Social Entrepreneurship and Other Provisions"

*Article 138, **Law 4052/2012** "Law of the Ministries of Health and Social Solidarity and Labor and Social Security to implement the Law "Approval of the Finance Facility contractual drafts between the European Financial Stability Fund (EFSF), the Hellenic Republic and the Bank of Greece, the Draft Memorandum of Understanding between the Hellenic Republic, the European Commission and the Bank of Greece and other urgent provisions on the reduction of the public debt and rescue of the national economy" and other provisions"*

*Article 10, **Law 4110/2013** "Regulations to income taxation, regulations of the Ministry of Finance and other provisions"*

The Social Cooperative Enterprise is based on the legal form of the limited liability partnership and is a legal trader⁶⁶.

The basic principles of Social Cooperative Enterprises are the following:

- The free participation of partners
- Democratical decision-making (one partner-one vote)
- Solidarity between partners
- Limited and fair surplus distribution
- Priority to people and not to capital
- Independence towards the state.

Social Cooperative Enterprises are divided into three categories according to their statute:

1. Social Cooperative Enterprises of integration aims to integrate vulnerable population groups into the economic and social life:

- ⇒ people with physical disabilities
- ⇒ people with sensory disability
- ⇒ people with mental disabilities
- ⇒ drug addicted people
- ⇒ seropositive people
- ⇒ prisoners, former prisoners
- ⇒ juvenile offenders.

At least 40% of the Social Cooperative Enterprises of integration employees, comes from the above groups. Also, Social Cooperatives of Limited Liability are automatically considered to be Social Cooperative Enterprises and are basically governed by Law 2716/1999 and supplementary by the Law 4019/2011.

2. Social Cooperative Enterprises of social care aim at producing health and welfare goods and services to specific population groups, which are mentioned in the law:

- ⇒ The elderly
- ⇒ infants
- ⇒ children
- ⇒ people with disabilities
- ⇒ people with chronic diseases.

3. Social Cooperative Enterprises of collective and productive purpose aim at producing goods and services in order to meet the needs of collectivity, by developing indicative actions in the following economic sectors:

- ⇒ culture
- ⇒ environment
- ⇒ ecology
- ⇒ education
- ⇒ general interest benefits
- ⇒ use of local product

⁶⁶ See Article 2 of Law 4019/2011.

⇒ maintenance of traditional activities and professions.

Social Cooperative Enterprises fulfill their collective purpose through development, economic and social entrepreneurship initiatives, mainly at local or regional level, without excluding actions at national level. At the same time, they promote employment, strengthen local communities and enforce social cohesion.

2.4 The Law 4430/2016

Law 4430/2016 specifies with definitions the most critical concepts in social economy and social entrepreneurship, ensuring the access of the interested persons to the respective institutional framework. In particular, Article 2 provides as follows:

*"For the implementation of this Law, the **following definitions** shall apply:*

1. "Social and Solidary Economy": *means all economic activities based on an alternative way of organizing relations of production, distribution, consumption and reinvestment, based on the principles of democracy, equality, solidarity, cooperation, and respect for man and the environment.*

2. "Collective benefit": *is defined as the joint service of the needs of the Social and Solidary Bodies members, through the establishment of equal relations of production, the creation of stable and decent jobs, the reconciliation of personal, family and professional life.*

3. "Social benefit": *is defined as serving social needs by exploiting social innovation through "sustainable development" or "social services of general interest" or "social inclusion" activities.*

4. "Social innovation": *is defined as the production of products and the provision of services aimed at meeting social needs, reconciling production and consumption, harmonizing supply and demand and shaping new types of social relations based on collectivity and equality and not on competition.*

5. "Sustainable development": *is defined as economic activities, whether commercial or exchange, which promote environmental sustainability, social and economic equality, and gender equality, protect and develop common goods and promote intergenerational and multicultural reconciliation, with emphasis on the specificities of local communities. Indicatively, sustainable development includes the following activities:*

- *Protecting and restoring the natural environment and biodiversity.*
- *Sustainable agriculture and livestock farming, which emphasizes on the preservation and spreading of threatened local traditional varieties and the prevention of genetically modified organisms' penetration.*
- *Locally and regionally supported farming or livestock farming, which contributes to the development of direct trade relations between producers and consumers, and enhances accessibility for basic necessities, particularly for the weaker economic population groups, through direct distribution.*

- ✚ *Fair and solidary trade. Fair and solidary trade is defined as trade which relies on dialogue, transparency and respect; seeking a greater parity in international and domestic trade. It contributes to sustainable development, offering better marketing conditions for products and safeguarding the rights of marginalized producers and employees.*
- ✚ *Small scale renewable energy generation and development of technology that reduces energy consumption.*
- ✚ *Reduce waste generation, involving citizens, through re-use, recycling of waste, or redesigning the way the products are produced and distributed.*
- ✚ *The construction and maintenance of infrastructure and energy in co-operation with local communities.*
- ✚ *Developing of skills and transferring of know-how.*
- ✚ *The alternative, thematic and mild tourism.*
- ✚ *Design and marketing of innovative and free digital products and services*
- ✚ *The production, processing, promotion or preservation of the productive or cultural heritage of each location.*
- ✚ *Promotion of independent cultural creation.*
- ✚ *The environmental upgrading of settlements and the building stocks.*
- ✚ *Real estate management with social and environmental criteria.*

6. "Social services of general interest": is defined as services accessible to all, that promote quality of life and provide social protection to groups such as the elderly, infants, children, people with disabilities and chronic diseases. These services include education, health, social housing, social care, childcare, long-term care and social welfare services, without, however, replacing the state's obligation to implement social policy.

7. "Social inclusion": is defined as the creation of the conditions for equal participation in the social and economic life of people belonging to vulnerable and special groups.

8a. "Vulnerable": refers to population groups whose integration into social and economic life is impeded by physical or mental causes or by delinquent behavior. These include:

- *persons with disabilities of any kind (physical, mental, sensory),*
- *people with substance abuse,*
- *juvenile offenders, prisoners*

8b. "Special": defines the disadvantaged population groups in terms of their smooth integration into the labor market due to economic, social and cultural causes. These include:

- *victims of domestic violence,*
- *Victims of trafficking*
- *the homeless,*
- *people living in poverty,*
- *economic migrants,*
- *refugees and asylum seekers,*
- *the heads of single parent families,*
- *people with cultural specificities,*
- *long-term unemployed up to the age of twenty-five and over fifty.*

9. "Social impact": refers to the collective and social benefits produced by the activity of the Social and Solidary Body as defined in Article 3 in economic, environmental and social terms in local communities.

10. The "Social Impact Measurement Tool": defines the social impact monitoring model that each body can fill in order to improve its operational procedures and to strengthen its activities. By decision of the Minister of Labor, Social Security and Social Solidarity, the technical issues and the procedures for its implementation shall be determined".

Social and Solidary Economy Bodies (Article 3, Law 4430/2016)

- 1)** The **Social Cooperative Enterprises** of Article 14
- 2)** The **Social Cooperatives of Limited Liability** of article 12, Law 2716/1999, in addition to the provisions of Law 1667/1986, of Article 12, Law 3842/2010 and of the present Law,
- 3)** the **Employees' Cooperatives**, set up by Article 24,
- 4) any other non-single legal person, having acquired legal personality, such as agricultural cooperatives of Law 4384/2016, Urban Cooperatives of Law 1667/1986, Enterprises of articles 741 of the Civil code, given that the following cumulative conditions are satisfied:**
 - ✓ It develops activities of collective and social benefit as defined in par. 2 and 3 of Art.2.
 - ✓ It implements a democratic decision-making system, according to the principle of one member-one vote, regardless of the contribution of each member.
 - ✓ Its statutes provide for restrictions on its profit distribution as follows:
 - i. a minimum of 5% is available to form a valuation reserve,
 - ii. up to 35% shall be attributed to the employees, unless two-thirds of the General Assembly members reasonably decide to allocate that proportion to the activities of the item iii,
 - iii. the rest is allocated to new jobs creating and expanding its productive activity.
 - ✓ It applies a convergence system to the payment, in which the maximum net wage may not exceed more than three times the minimum wage, unless two-thirds of of the General Assembly members decide differently. The obligation under the preceding paragraph also applies to any form of partnership between two or more Social and Solidary Economy Bodies.
 - ✓ It aims to strengthen its economic activities and maximize the social benefit through horizontal and equal networking with other actors.
 - ✓ It has not been established and is not directly or indirectly governed by Legal Entity of Public Law or Local authorities or another public-sector legal entity.

According to the provisions of Law 4430/2016, the Social and Solidary Economy bodies are no longer defined by their legal form, but by their legal status (e.g. any legal form may be accepted, if it fulfills the criteria set by the law). In short, these criteria concern:

- business activity in the private market (revenue from public bodies should not exceed 65% of total turnover / turnover into a three-year period),
- democratic decision-making (according to the principle one member-one vote),
- a well-defined social purpose, with profits distributed in favor of collective and social benefits (up to 95% of the annual profit).

Law 4430/2016 "Social and Solidary Economy and development of its Bodies and Other Provisions" introduced a new regulatory framework for Social Cooperative Enterprises (which **replaces the previous provisions of Law 4019/2011, which is no longer in force**)⁶⁷, providing in Article 14 that:

"Social Cooperative Enterprises are the urban cooperatives of Law 1667/1986, which have as constitutional purpose the collective and social benefit, as defined in paragraphs 3 and 4 of Article 2, and have legally commercial activity".

According to their specific purpose, **Social Cooperative Enterprises, are divided into the following categories:**

1) Social Cooperative Enterprises of integration, which are divided in two sub-categories:

1a. Social Cooperative Enterprises of Integration of Vulnerable Groups, seeking to integrate vulnerable people into the economic and social life. A minimum of 30% of the members and employees of these enterprises belong mandatory in these categories. The participation of persons belonging to Vulnerable Population Groups, which are counted in the above percentage, must be carried out for a certain period of time, which is specified in the Social Cooperative Enterprise Statute. If for any reason this percentage ceases, the Bodie must

⁶⁷ Article 35 of Law 4430/2016 provides:

1. From the entry into force of this Law, Articles 1 through 17 of Law 4019/2011 (A '16) are removed.

2. From the entry into force of this Law, the existing Social Cooperative Enterprises of Collective and Production Purposes or Care may be converted into Social Cooperative Enterprises of Collective and Social Benefit or to Employee Associations, following a decision of their General Assembly and an amendment to their statute, which shall be sent to the Registry within sixty (60) days of the entry into force of this Law. "Όμως, η σχετική διάταξη τροποποιήθηκε από το άρθρο 17 του Ν. 4447/2016, που ορίζει ότι:

Paragraph 2 of Article 35 of Law 4430/2016 is amended as follows:

«2.a) Existing Social Cooperative Enterprises of Integration at the time of the entry into force of this Law are transformed into Social Cooperative Enterprises of Integration of Vulnerable Groups or into Social Cooperative Enterprises of Special Groups, and Social Cooperative Enterprises of Collective and Productive Purpose and Social Care are converted into Collective and Social Benefit or into a Cooperative of Employees with an amendment of their statute and submission of an application filed in the "Registry Department" until 30.6.2017. Otherwise, they are automatically deleted from the General Registry of Social and Solidarity Economy.

b) The existing Social Cooperatives of Limited Liability of Law 2716/1999 (A 96) are automatically entered in the General Registry of Social and Solidary Economy, as Social Cooperatives of Integration, without a request.

c) Bodies registered in the Special Registry of other Social Economy Bodies under Article 14 of Law 4019/2011, if they wish to continue to be a Social and Solidary Economy Body, are obliged until 31.3.2017 to apply for registration in the General Registry of Social and Solidary Economy Bodies, otherwise they are automatically removed from them.

By decision of the Minister of Labor, Social Security and Social Solidarity, the type of the application, the necessary supporting documents and any other details for the application shall be regulated.

within three (3) months make the necessary subscriptions of members or recruitment of employees. Otherwise, it is transformed to Social Cooperative Enterprise of collective and productive purpose.

1b. Social Cooperative Enterprises of Special Groups, seeking to integrate people belonging to Special Population Groups into the economic and social life. A minimum of 50% of the members and employees of these enterprises belong mandatory in these categories. The participation to these enterprises of natural persons belonging to the Special Population Groups, which are counted in the above percentage, must be carried out for a certain period of time, which is specified in the articles of Social Cooperative Enterprise. If for any reason the above percentage ceases, the Bodie must within three (3) months make the necessary subscriptions of members or recruitment of employees.

1c. The Social Cooperatives of Limited Liability of article 12, Law 2716/1999 are automatically considered to be Social Cooperative enterprises of Integration.

2) Social Cooperative enterprises of collective and social benefit, which develop "sustainable development" activities, or provide "general interest social services".

Other regulations of Law 4430/2016

Members of a Social and Solidary Economy body are not entitled to the distribution of profits. The members of the Civil Cooperatives of Law 1667/1986 (A '196), which have acquired the status of a Social and Solidary body are excluded for the profits resulting from the transactions between the members and the cooperative, which are called surplus. A discrete account is kept for the surplus.

At the same time, the Social and Solidary Economy body is obliged, from the second year of its operation, to present an annual salary equal to at least 25% of its previous year's turnover. This obligation concerns the bodies with turnover and grant revenues of the previous year of more than 300% of the annual payroll cost of a full-time employee based on the lowest statutory salary.

2.5 Amendment of the Social Cooperatives of Limited Liability framework

The institutional and organizational framework of the Social Cooperatives of Limited Liability was amended by article 8, **Law 4542/2018**, which provides that:

(1) Social Cooperatives of Limited Liability aim at the socio-economic and professional integration of people with serious psychosocial problems and contribute to their treatment and their financial self-sufficiency. Social Cooperatives of Limited Liability are **legal entities under private law** with limited liability of their members, with **commercial status and are members of the Mental Health sector**. The care of their development and their supervision belongs to the Minister of Health and Welfare and they are exercised through the Department of Mental Health.

(2) Social Cooperatives of Limited Liability can be **productive, consuming, commercial, supplying, transport, touristic, credited, developmental, social, educational and cultural units** and develop any economic activity (agricultural, livestock, apiculture, fishing, forest, industrial, crafts, hotel, commercial, services providing, social development). Social Cooperatives of Limited Liability can:

- ⇒ Establish and maintain **sales outlets anywhere**.
- ⇒ **Participate in public utilities** where such participation is permitted by specific provisions. In particular, they may participate in European Economic Interest Groupings (EEIG), Joint Ventures, Limited Liability Companies (EPE), Societe Anonymes (SA) and Municipal Enterprises.
- ⇒ Participate in **development projects** or engage with other companies in their implementation and collaborate through joint ventures with other natural or legal persons of public or private law, companies or other associations of any type that have as their objective the development of activities provided by law.
- ⇒ Social Cooperatives of Limited Liability have their **headquarters in the Municipality in which their Managing Board is based**⁶⁸. The company name necessarily includes the term "Social Cooperatives of Limited Liability" and its head office. It may also include a distinctive title. In each Mental Health Sector of Attica and Thessaloniki, only one Social Cooperative of Limited Liability can be established and operate. In Mental Health Sectors which include more than one Regional Unit of article 3, Law 3852/2010, one Social Cooperative of Limited Liability may be established and operate, per Regional Unity.

2.6 Establishment of Social Enterprises in Greece

The establishment of Social Cooperative Enterprise and its affiliation to the provisions of Law 4430/2016 are performed by its registration in the Registry of Social Entrepreneurship, so it acquires legal personality and commercial status.

Establishment of a Social Cooperative Enterprise of Collective and Social Benefit requires the participation of at least five persons, natural or legal, and at least seven persons, in the case of a Social Cooperative Enterprise of Integration.

The Social Cooperative Enterprise statute must include:

- The legal name, headquarters and objective of the Social Cooperative Enterprise. The headquarters is defined by the Municipality in the region of which, the organization has its headquarters. The name of the Social Cooperative Enterprise is defined by its objective and the type of Social Cooperative Enterprise,

⁶⁸ The legal name may not include the names of natural persons or the names of other legal entities.

- for natural persons: names, addresses, VAT numbers of the founding members and, respectively, of the legal persons: the name, the head office, the VAT. and the Register number,
- the conditions of exit and entry of members and the reasons for the expulsion of a member,
- the extent of the members responsibility,
- the amount of the cooperative share,
- the appointment of the temporary Administrative Committee to ensure the approval of the statute and the first General Assembly for electing the Social Cooperative Enterprise administrative organs

The establishment procedure is described in detail in M.D. 61621/65/2643/30-12-2016 (Government Gazette 56 / B / 2017) and includes the following:

Stage 1st: Submission of registration request

The Social Cooperative Enterprise submits to the Registry of the Social Economy:

- The Social Cooperative Enterprise's statute, signed by the founding members.
- Registration application completed.
- Declaration of honor, signed separately by each founding member, related to whether or not is there participation in another Social cooperative Enterprise.
- A declaration of honor for the criterion of employment of at least 40% of people from vulnerable groups.
- Other relevant supporting documents (where applicable).

The Registry checks the submitted data and proceeds to:

- ✓ Registration of the Social Cooperative Enterprise in the Registry
- ✓ Certificate of Registration which is valid only for the business activity commencement at the tax authority
- ✓ Marking the statute and sending it to the Social Cooperative Enterprise

Stage 2nd: Work registration statement at the Tax Office

The necessary documents that must be submitted to the Tax Office are the following:

- Start /Change of Work of Non-physical Person M3
- Statement of taxable person information M7
- Statement of members of a non-natural person M8 (in the case of legal entities participating in the enterprise)
- Proceedings of the first Steering Committee
- Valid and Certified Statute
- Certificate of registration of the Social Economy Registry
- Lease of concession for the premises of the company

Stage 3rd: Submission of additional data

The Social Cooperative Enterprise submits:

- Application for the registration of additional data (exact address of the company's headquarters, the tax authority to which it is affiliated, VAT and Codes of Activity, the annual program of activities and the composition of the Managing Board)
- The three books for approval, described in the statute
- Certificate of Work registration statement at the Tax Office
- The minutes of the first General Assembly
- Minutes of the Managing Board election

The Registry checks the submitted data and proceeds to:

- ✓ Approval of the request for additional information,
- ✓ Certificate of Registration (valid until the submission of the first Annual Program of Activities, when it is replaced by the Certificate of Registry Member),
- ✓ Minute of the Managing Board election.

Upon completion of the second stage of the Social Cooperative Enterprise registration process in the General Registry of Social Economy (approval of the request for registration of additional data and certificate of Registration), the establishment of the company is completed.

If the supporting documents are incomplete or incorrect, the Department of Registry asks for additional information or corrections to be submitted by the Social Cooperative Enterprise within a specified time. Deletion of the Social Cooperative Enterprise from the Registry or rejection of the request for registration could be implemented by the Registry.

2.7 Constitutional support of Social entrepreneurship Bodies

The existing institutional framework provides for a complicated set of supportive measures for the development of social entrepreneurship.

i) Specific funding tools

Social Cooperative Enterprises have access to funding from the Social Economy Fund, the National Entrepreneurship and Development Fund, in accordance with case (c) of paragraph 1, Article 4 of Chapter A of Law 3912/2011 and may be subject to the provisions of Law 3908/2011 (article 5 par. 1 of Law 4430/2016). At the same time, they can be included in entrepreneurship support programs and in the Labor Force Employment Organization programs to support employment (Article 5 (2), Law 4430/2016).

ii) Sources of National Strategic Reference Framework of 2014-2020

According to **Greek National Strategic Reference Framework of 2014-2020**⁶⁹, the provision of

⁶⁹ It was approved by Commission Decision C (2014) 7801 of 29.10.2014 and its total budget is approximately 19.89 billion euros of EU Assistance 24.79 billion euros of estimated total public expenditure.

supportive services for the development of Social Cooperative Enterprises is an action that can be supported through three options:

- ❑ from the Operational Programme "Human Resources Development, Education and Lifelong Learning" (under Priority Axis 2 "Improving employment prospects and skills development of human resources" - Specific Objective 9.5 (i) "Creating New Jobs by Enhancing the Establishment and Operation of Social Enterprises")
- ❑ from the Operational Programme 'Competitiveness, Entrepreneurship and Innovation' (actions to boost entrepreneurship)
- ❑ from the Regional Operational Program of the Region in which enterprises are or will be established (implementation of actions of the **Regional Strategy for Social Integration**)⁷⁰, with the aim of combating poverty and social exclusion at regional level, implemented by all Regions on the basis of the principles of the National Strategy and international best practices, exploiting resources of the **Thematic Objective 9 "Promoting social inclusion and combating poverty and all discrimination"**.

iii) Exploitation of public movable and immovable property

The Local Authorities, the Public and Private Law Entities - General Government entities may grant, by decision of their managing body, the use of their movable and immovable property in Social Cooperatives Enterprises for the promotion of collective and social benefit activities (Article 5 paragraph 3 of Law 4430/2016)⁷¹, as well as to sign contracts with the Cooperatives for the implementation of projects and other programmes of social benefit.

iv) Public Works Contracts

The Social Cooperative Enterprises may conclude Public Work Contracts for the study and execution of projects and programmes of social benefit that refer to the constitutional purposes with public sector bodies.

v) Tax incentives

- (a) No favorable income tax system is provided for Social Cooperative Enterprises profits. In particular, par. 3 of article 10, Law 4019/2011, which provided a favorable income tax system for profits of Social Cooperative Enterprises, not only was not applied but was abolished by par. 2 of Article 10, Law 4110/2013.

⁷⁰ Regional Strategies are basically a new tool for social planning and programming of policies for combating poverty and social exclusion at regional level, implemented by all Regions on the basis of the principles of the National Strategy and international best practices, exploiting resources of the **Thematic Objective 9 "Promoting social inclusion and combating poverty and all discrimination"** in the framework of the 13 Regional Operational Programmes of 2014-2020. See Ministry of Labor, Social Security and Welfare, National Strategic Framework for Social Inclusion, December 2014, pg. 121.

⁷¹ The criteria and the transparent procedure for using the movable or immovable property of legal persons shall be regulated by joint decision of the Ministers for Labor, Social Security and Social Solidarity, Finance and the competent Minister occasionally. The aforementioned decision determines the duration of property use, the obligations of the body to which the property use is granted, as well as any other relevant matter. Formation, maintenance, operation, issuing of town planning or other licenses shall be borne by the body to whom the property use is granted.

- (b) Gross income from paid employment and pensions is considered to be up to 35% of earnings before taxes, paid by Social Cooperative Enterprises to their employees (Article 72, Law 4430/2016).
- (c) In determining the profit from business activity of Social Cooperative Enterprises, 35% of profits before taxes is not included, if paid to their employees (Article 72, Law 4430/2016).
- (d) Social Cooperative Enterprises are required to pay an annual business fee, which is set at five hundred euros (par.1 of Article 73, Law 4430/2016). Social Cooperative Enterprises are not subject to the payment of the fee, provided that have not elapsed five years, since their business activity commencement (par. 2 of Article 73, Law 4430/2016).

vi) Access to public procurement

The existing institutional framework provides for a complex regulation for access to public procurement by social entrepreneurship bodies, included in Law 4412/2016 " Public Works, Public Supply and Public Services Contracts (Adaptation to Directives 2014/24/EU and 2014/25/EU)"⁷².

More specifically, Article 20 provides that:

Contracting authorities may only grant the **right to participate in public procurement procedures to:**

- Protected Productive Laboratories of article 17, Law 2646/1998 (A' 236),
- Social Cooperatives of Limited Liability, of Article 12 of Law 2716/1999 (A' 96),
- Social Cooperative Enterprises of Integration of the case a' of par. 2, Law 4019/2011 (A' 216) and
- Any other economic operator whose main objective, is the vocational and social integration of persons with disabilities, provided that more than 30% of the body's employees are disabled or disadvantaged workers.

⁷² The Law refers to: (a) procurement procedures falling within the scope of Book I (Articles 2 to 221); (b) planning and contracting procedures falling within the scope of Book II (Articles 2 and 222 to 338); (c) Governance by contracting authorities and bodies, falling within the scope of Book III (Articles 339 to 344); and (d) conclusion of contracts falling within the scope of Book IV (Articles 345-374). The provisions of the Law shall apply, subject to paragraphs 3 to 7, to all contracts in cases a 'and b', irrespective of their type and estimated value, unless otherwise specified in their individual provisions.

CHAPTER 3. The Bulgarian legal framework on Social Economy and Social Enterprises

Till the adoption of the **Social and Solidarity-based Enterprises Act No. 240/2018**, passed by the National Assembly on 18 October 2018⁷³, the development of the social economy discourse in Bulgaria was supported by the **National Social Economy Concept**⁷⁴. This was a key policy initiative that introduced in 2012 for the very first-time public definitions on social economy, social enterprises and social entrepreneurship:

- ✚ **Social Economy** was defined as being part of both the private as well as the public sector, where volunteer associations or other organized entities (i.e. social enterprises) perform economic activities for the benefit of society and reinvest their profit towards the achievement of social goals.
- ✚ **Social Enterprises** were defined as businesses which produce goods and services for the market economy and allocate part of their resources to the accomplishment of social and economic goals⁷⁵.
- ✚ **Social entrepreneurship** was defined as the economic activity aimed entirely at the creation, operation and development of social enterprises, whilst a *social entrepreneur* is someone who creates social good through activities that combine economic and social goals, provide support to socially vulnerable groups of society, stimulate socially positive changes and satisfy social needs. A social entrepreneur utilizes available resources optimally and applies innovative approaches to the development of the social economy.

The **National Social Economy Concept** is an expression of a key policy initiative of the national public institutions to introduce a favorable framework for the development of social economy models and practices, not to be confused with **traditional social welfare policies** for persons at high risk of poverty and social exclusion⁷⁶. By applying the Concept, it is intended:

- to raise awareness, relevant aspects of social culture and human values;
- to advance the Government's vision and priority goal to promote social economy;

⁷³ Social_and_Solidarity_based_Enterprises.pdf.

⁷⁴ Ministry of Labor and Social Policy, *National Social Economy Concept*, http://seconomy.mlsp.government.bg/upload/docs/2013-06//NATIONAL_SOCIAL_ECONOMY_CONCEPT.pdf.

⁷⁵ Social enterprises are also:

- Developed within a specific local context;
- All types of enterprises regardless of their legal structure can be social enterprises so long as they are established and functioning mostly in view of social goals, e.g. cooperatives, local self-supporting enterprises or groups, associations, mutual-support companies, foundations, unions, etc.;
- Located between the traditional private and public sectors; and
- Their key characteristics are social goals combined with the entrepreneurial potential of the private sector.

⁷⁶ These policies are regulated particularly by the **Social Assistance Act**, which provides inter alia legal opportunity and mechanism for delegation of social services from the municipalities to social services contractors. The amendments in the Social Assistance Act from 2003 differentiate two types of social assistance: provision of subsidy and provision of services. Social services are based on social work and include assistance to people in need in doing everyday activities and social inclusion.

- to express the concentrated will of a wider scope of stake-holders;
- to provide a platform for development of related policies;
- to provide incentives for development of new social inclusion approaches;
- to support inputs into the achievement of "Europe 2020" goals.

The **objectives** of the Concept are:

- 1) To enable introduction of indicators for identification of SE-entities;
- 2) To serve as a source of norms, supporting SE-development and helping stake-holders to widespread and apply the spirit of social economy;
- 3) To be a ground for streamlining legal and administrative environment for development of SE-entities (access to financing, social provisions in public procurement, tax-alleviation, etc.).

The Directorate "*Living Standards, Demographic Development, Policies and Strategies*" under the Ministry of Labour and Social Policy has been mandated with the implementation of the Concept on the basis of annual Action Plans⁷⁷ designed by the **National Consultative Economic and Social Council**. This body is charged with the design of overall policies concerning the implementation of the Concept, is appointed by the Minister for Labour and Social Policy and functions according to its Rule of

Proceedings. Entries in the National Catalogue of SE-entities are monitored by the MLSP-Directorate pursuant to relevant decisions of the National Council.

The Economic and Social Council (ESC)

The Council was established as a "*consultative body expressing the will of civil society organizations regarding the economic and social development*" by the **Economic and Social Council Act** approved by the National Assembly in 2001. It was activated during its first plenary session on 10 December 2003 and started its third four-year mandate in April 2012.

It forms actually the "bridge" between citizens and the national government. Its mission is to support such "bridging" so as to facilitate the communication between the society and the national government.

The active operation of the **Economic and Social Council Act** has strengthened its position as a standing institutional form of consultations, dialogue and information to the civil society. The Council expresses and protects civil society interests by communicating agreed statements and proposals submitted by its members to the executive and legislative authorities. In this context, it adopts opinions, resolutions and analyses and organizes public consultations on key economic, social, education, demographic, health or other issues.

⁷⁷ The first *Action Plan for Social Economy 2014 – 2015* was adopted in 30.1.2014 by the Council of Ministers; the present *Action Plan for Social Economy 2018 – 2019* was adopted in 30.3.2018 by the Council of Ministers.

3.1. Traditional legal forms of social economy organizations

Till the adoption of the Social and Solidarity-based Enterprises Act No. 240/2018, there was no exclusive legal form for the regulation of social economy organizations in Bulgaria. Consequently, social economy organizations adopted a variety of legal forms, the three most common ones being:

- ❑ Cooperatives pursuing a social mission, including cooperatives of disabled people, regulated by the **Cooperatives Act of 1999**;
- ❑ Non-Profit Legal Entities (NPLEs,) such as associations and foundations, regulated by the **Not-profit Legal Entities Act of 2002**;
- ❑ Specialized enterprises for people with disabilities, regulated by the **Law for Integration of People with Disabilities of 2004**.

3.1.1 The Cooperatives (Act of 1999)

The **Cooperatives Act of 1999**⁷⁸ regulates the activities of cooperatives in the country⁷⁹. According to its provisions, cooperatives, regional cooperative unions and cooperative companies are organized in **four National Cooperative Unions**:

- 1) **The Central Cooperative Union** consists of consumer cooperatives and represents 155.000 members and 10.300 employees, which belong to 808 cooperatives and 34 regional cooperative unions.
- 2) **The National Union of Agricultural Cooperatives** consists of agricultural cooperatives for production and services with 903 agricultural cooperatives established in the period 1992-1994: 240.000 members provide 16.000 permanent jobs.
- 3) **The National Union of Workers Producers' Cooperatives** comprises small and medium-sized enterprises for cooperative production of industrial goods and provision of services with over 20,000 cooperative members; approximately 15,000 people are employed, including 11,000 workers with disabilities.
- 4) **The National Union of Cooperatives of Persons with Disabilities** unites cooperatives of people with disabilities.

The **first “cooperative”** in Bulgaria appeared in 1890 when Todor Vlaykov and Todor Yonkov from the village of Mirkovo first started a cooperative of savings of rural agriculture workers. Ever since then cooperatives of different kinds and diverse profile started emerging on the territory of Bulgaria – from rural and agricultural cooperatives, to cooperatives of disabled people, people with impaired hearing and sight.

Cooperatives in principle serve the mutual interests of their members⁸⁰; not all cooperatives in Bulgaria have a social or an altruistic mission. The main function of the cooperatives is the

⁷⁸ *Cooperatives Act*, <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=3688> (in Bulgarian).

⁷⁹ Article 1 of the *Cooperatives Act* defines cooperatives as “*associations of individuals which are legal entities and have variable capital and number of members who, through mutual help and cooperation, engage in economic activities to pursue their economic, social and cultural interests*”.

⁸⁰ The cooperative’s purpose must be for satisfying the economic, social and cultural interests of their members. Objects set out in the cooperative’s Statute may include a reference to a social enterprise’

promotion of the economic interest and the income of the members. Almost any kind of group is allowed to establish a cooperative with the purpose to protect certain common interest, to develop their field of activity or related activities.

In this context, only cooperatives of persons with disabilities can be regarded as pursuing a social mission⁸¹, given that deliver societal impact through the people they employ, mainly for people with disabilities.

Par. 3, Article 3 of Act on non-profit-making legal entities

*'Non-profit-making legal entities may engage in additional **business / commercial activities** only provided that they are related to the main field of activities specified in their registration and **their income is used to achieve the enterprises' objectives defined in their statute.***

3.1.2 The Not-profit Legal Entities (Act of 2002)

The **Not-profit Legal Entities Act of 2002** (known also as the NGO Law)⁸² defines two types of non-profit legal entities (NPLEs) - associations and foundations⁸³ - and allows them to engage in economic activity, **subject to certain conditions**:

- ✓ The economic activity must be supplementary to the main non-profit activity;
- ✓ The economic activity should be related to the non-profit objectives of the entity;
- ✓ The scope of the economic activity must be explicitly stated in the Bylaws/Act of Incorporation;
- ✓ The economic activity must not be restricted for this legal form by another legal act;
- ✓ The income from economic activity must be reinvested for achieving the non-profit objectives of the NPLE and cannot be distributed in any way.

1. NPLEs are established to support non-profit purposes and to perform non-profit activity.

They are free to determine their scope of non-profit activity as well as their non-profit purposes, but no distribution of profits is allowed. They can attract external investments under various forms: loans, grants, public subsidies, donations, activity incomes, fundraising.

The NPLEs can be established in one of the two non-profit legal forms:

- An **association** which is an organization made up of a group of individuals (its

social aim(s). If the cooperative's Statute do not expressly state objects, the company's purposes are unrestricted and it can undertake any economic activity.

⁸¹ They must have a relative proportion of people with permanent disabilities.

⁸² *Non-profit Legal Entities Act*, <http://www.bcnl.org/en/articles/866-law-for-the-nonprofit-corporate-bodies-legal-entities.htm>.

⁸³ This Act also distinguishes between organizations acting in the private interest of their members or other persons and organizations whose functions and goals are for the public good. When the Act was enforced, it was not initially clear how the status of organizations acting in public interest would work; as a result, many organizations opted for registering as acting in private interest. Later on, however, most non-profit organizations, except for the community centers (*chitalishte*), started changing their registration to non-profit legal entities acting in public interest.

- members), who have decided to come together for a particular purpose⁸⁴;
- A **foundation** which is an organization established to administer and use assets gifted it to by a founder or founders for the promotion of a particular purpose⁸⁵.

Each of these legal forms can choose to be either a NPLE with private benefit or with public-benefit status.

The procedure for establishing an **association** includes:

- **Constituent Assembly:** the founders of the association gather and decide on the required issues:
 - to establish the association;
 - to adopt the statute
 - to elect the first management bodies and representative of the association
- **Court Registration:** the founders must submit the founding documents to the competent District Court in order to be registered.

The procedure for establishment of a **foundation** is as follows:

- **Founding donation** – the founder/s have to provide money or property as a donation for the establishment of the foundation and determine its non-profit purposes;
- **Act of Incorporation** – the founder/s adopt(s) an act of incorporation;
- **Court Registration** – the founder/s must submit the founding documents to the competent District Court in order to be registered.

2. The NPLEs are entitled to self-determine their specific non-profit objectives. For **public benefit organizations**, the non-profit objectives should address one or more of the following spheres: development and strengthening of spiritual values, civil society, health care, education, science, culture, technologies, equipment or physical culture; supporting socially weak or disabled or persons needing care; supporting social integration and personal realization; protection of human rights or environment.

3. Associations – either acting in private or in public benefit - must have a **two-level governance** structure consisting of one supreme collective body (General Assembly) and one management body (Management Council/Manager). The General Assembly is entitled to oversee the activity of the managing body and the affairs of the association.

Foundations acting in private benefit should **at least have one managing body**.

The founders of a foundation may reserve certain rights related to the management of the foundation for themselves no matter if they participate in the managing body or not.

Foundations in public benefit are required to have a **two-level governance structure** consisting of one supreme collective body (Board of Trustees) and one managing body

⁸⁴ Associations are not required to hold a minimum level of capital or assets.

⁸⁵ Foundations are required to have a founding donation but there is no prescribed minimum.

(collective or not).

In principal, the Board of Trustees is entitled to oversee the activity of the managing body and the affairs of the foundation.

There are no special legal requirements concerning board members in both private benefit foundations and public benefit foundations. If the foundation has a collective board (as supreme body or as managing body), it should consist of at least three board members.

The first board members are appointed by the founder. After establishment, the competent body to appoint/dismiss may be the board itself or the founder if there is such reserved right.

In foundations in public benefit, it is the supreme body which appoints/dismisses the managing board, if the founders do not have such reserved right.

For both NPLEs, the Managing Body has the right among others: to represent the entity; to implement the decisions of the supreme body; to administrate the property of the entity; to bear the responsibility for the activity of the entity including those in public benefit; and to prepare and submit to the supreme body a draft annual budget and a report on the activity of the entity.

- 4. Only associations have members.** The members form the Supreme body (General Assembly) and they can vote for any decision that should be taken by that body.

The members of an association have the right to participate in the management of the association to vote on decisions of the supreme body, to candidate for a member of the managing or other bodies), to be informed about association's activity, and to use the property and the results from the activity of the association according to the rules of the Bylaws.

The association members are represented at the meetings of the supreme body (the General Assembly).

Meetings are convened at least once per year by the management body at its initiative or upon request of one third of the members of the association.

One person can be authorized to represent no more than three members at the meeting, unless otherwise provided for by the Bylaws.

- 5. The NPLEs can be in liquidation** either:
- on the expiration of their term;

- upon a decision of its authorized body (the managing body shall act as a liquidator if the supreme body does not appoint other);
- upon a decision of the competent district court if the NPLE has not been founded by the lawful way or carries out activity against the provisions of the Constitution, the laws or the good morals or has been declared bankrupt.

Bankruptcy proceedings shall be initiated for a NPLE which is insolvent and in cases of over-indebtedness.

During liquidation, the liquidator should manage the property so that the debts to third parties (creditors) are paid and to collect payments that third parties owe to the NPLEs.

The surplus assets (the property left after the indemnification of the creditors) are distributed among the members of the association or in the case of the foundations - upon the decision of the authorized body according to the statute.

The assets remaining after the indemnification of the creditors, shall be transferred by a decision of the court to another NPLE in public benefit with the same or similar public benefit objectives, unless otherwise determined by the Bylaws/Act of Incorporation.

The NPLEs can only convert into another type of NPLES. An association can be transformed into foundation and vice versa. But a NPLE in public benefit cannot transform into NPLE in private benefit.

3.1.3 Cooperatives and specialized enterprises for people with disabilities (Act 81/2004)

The **Law for Integration of People with Disabilities of 2004**⁸⁶ regulates public policies regarding the integration of people with disabilities, with the aim to provide conditions and guarantees for:

- ⇒ equality for people with disabilities;
- ⇒ social integration and exercising the rights of people with disabilities;
- ⇒ support to people with disabilities and their families;
- ⇒ integration of people with disabilities in the working environment.

The cooperatives of disabled people

1. To establish a cooperative of people with disabilities, **at least seven founders must make initial contributions to the share capital of the cooperative.**

The Constituent Assembly adopts the Statute of the cooperative and elects its Chairman, Managing Board and Control Council.

The representative of the cooperation makes application for entering it in the Commercial Register at the Registry Agency. The cooperative must then register at the Agency for People with Disabilities.

⁸⁶ This is Act no. 81/2004, which entered into force on 1 January 2005 http://adapt.it/adapt-index-a-z/wp-content/uploads/2014/11/DISABILITIES_2005.pdf

- 2. The Cooperatives Act does not indicate the level of the initial and equity contributions,** made by the founders and members of the cooperative. This amount is determined by the statute.

Members have shares, but every member only has one vote.

- 3. Cooperatives are required to have a Managing Board.**

The Managing Board has a duty to adhere to the Statute of the Cooperative; to comply the decisions of the bodies of the Cooperative; to pay share and another kind of instalments, specified in the Statute; to contribute to the achievement of the objectives of the Cooperative; to take part in the process of preparing and presenting to the General Assembly a draft budget; to take part in the process of preparing and presenting to the General Assembly a report on the activity of the cooperative; to participate in the process of taking decisions on all issues which, according to a law or the statute do not belong to the rights of another body; to exercise due care and diligence; to avoid conflict of interests; to promote the success of the Cooperative and to have regard to the its interests; to exercise a duty of loyalty; and to represent the Cooperative during a litigation.

There is also a requirement to have a Control Council, which is elected by the general Assembly. When it finds serious breaches of the law or the Statutes, made by the members of the Managing Board, then the Council can call a meeting of the General Assembly.

The Managing Board meetings shall be called by its Chairperson at least once a month. The Chairperson must call the meeting at the request of at least one-third of its members or the Control Council in 7 days. If he/she does not do so, the Board shall be convened by the Control Council.

The General Assembly of the cooperative determines the number of members of the Managing Board and Control Council.

- 4. A member of a cooperative has the following rights:**

- to participate in and benefit from the activity of the cooperative;
- to attend and vote at the General meeting in person or by an authorized person;
- to be elected as a Board member in the cooperative or in cooperative unions;
- to request information for the implementation of the decisions and to request information on matters which affect his/her interests and the interests of the cooperative;
- to receive dividends;
- to claim for abolition of the illegal, unstatutable and wrong decisions and acts of its bodies;
- to obtain the value of his/her shares upon termination of his/her membership;
- to social security and health insurance;
- to access to the registration book of the cooperative.

- 5. The General Assembly shall meet at least once a year** and extraordinary meetings can be called at the request of the Managing Board, Control Council, one-third of the members of the cooperative or their proxies, or the Chairperson of the cooperative.

The members of the General assembly have to be invited by the Managing Board with a written invitation, publicized in the manner, specified in the Statute, at least 14 days before the meeting.

- 6. Dividends are distributed on paid-up share capital.**

The amount of the profit shall be reduced by the amount of the deductions for the Funds of the cooperative. The remainder of the profit is distributed on a decision, made by the General Meeting, for the dividends of the members and other purposes, related to the activities of the cooperative.

- 7. It is obligatory for each cooperative member to pay an affiliation fee and a share instalment**, the terms of payment, form and the amount of which are defined in the relevant Statute.

General Assembly can also decide that members pay additional contributions or pay supplementary and other instalments.

- 8. A Cooperative can be dissolved by a decision of its General Assembly.** It could also wind up by a decision of the District Court or at the request of the Cooperative Union, where the Cooperative is a member, when the Cooperative pursues objectives, prohibited by law, or when it is declared bankrupt.

Bankruptcy proceedings shall be initiated for a cooperative which is insolvent and in cases of over-indebtedness.

During liquidation, the liquidator should manage the property so that the debts to third parties (creditors) are paid and to collect payments owed.

- 9. The remaining assets on dissolution are**, unless the Statute provides otherwise, **distributed among the cooperative members in proportion to their share installments.**

The specialized enterprises for people with disabilities

Article 28 of the Law introduced the specific legal type of **specialized enterprises and cooperatives for people with disabilities**, which are defined as legal bodies which:

- are registered under the Commercial Act or the Cooperatives Act, as well as the registry of the Agency for People with Disabilities;
- produce goods or provide services;
- have a relative share of persons with disabilities, in particular:

Specialized enterprises and Cooperatives for	Percentage of the workforce
Blind people	At least 20%
Deaf people	At least 30%
Other disabilities	At least 50%

1. SEPDs can be established under one of the legal forms available for commercial entities:

- limited liability company/single member limited liability company;
- joint-stock company/stock company with one owner;
- general partnership company;
- limited partnership by shares;
- limited partnership;
- sole traders.

2. There is no legal regulation on the purposes that a SEPD may have. So SEPDs are free to determine any objectives in their founding documents.

To qualify as a SEPD, the enterprise meets its social aspects by promoting the integration of workers with disabilities.

3. The procedure for establishment of a SEPD includes:

*Constituent Assembly*⁸⁷: the founders (shareholders) gather and decide on the following issues:

- to sign a Memorandum of Association (the main internal governing document);
- to appoint the manager/s and to conclude a managing contract.
- If the shareholder/s⁸⁸ should pay the size of his/hers individual shares so that at least 35 per cent of the registered capital must be effectively paid;
- the registration at the Commercial Registry at the Registry Agency in the Ministry of Justice;
- Registration in the Registry with the Agency for People with Disabilities.

4. SEPDs are required to have at least one **manager.** They are also able to appoint a supervisor to oversee the management of the company. The manager/s⁸⁹ and the supervisor/s of the company are appointed/removed by the General Assembly.

5. Ultimate control of the company rests with the shareholders. The shareholders have the right to vote in the General Assembly and this right is bound with the number of shares.

⁸⁷ In the case of a single member LLC, there is no Constituent Assembly. All these issues are decided by the single shareholder in the Act of Incorporation.

⁸⁸ Members have shares. The weight of the members' voting is related to the number of shares they hold.

⁸⁹ The Manager's duty is to organise and manage the activities of the company in accordance with the law and the general meeting resolutions and to be the representative of the company. Managers must also avoid conflict of interests.

Each shareholder has the right to participate in the management of the company, in the distribution of profits, to be informed of the company's affairs, to review the company's books and to receive a share from the property left after liquidation of the company that is proportional to the shares in the capital.

The General Assembly is able to change the Memorandum of Association/Act of Incorporation; to admit and exclude shareholders; to admit the annual report, to take decision on distribution of dividends; and to elect/dismiss the manager.

6. **The members are represented at the meetings of the General Assembly.** Meetings are convened at least once per year by the manager at its initiative or upon request of the shareholders owning dissolution at least 1/10 of the share capital.
7. **Dividends are distributed on paid-up share capital.** There are no limits on the amount of profit that can be distributed to the shareholders.
8. **SEPDs can attract internal investment** by increasing the registered capital either by increasing the value of the available shares or through issuing new shares and/or admitting new partners.

The General Assembly may take a decision to require the shareholders to make additional monetary instalments (loans) for certain period of time in case the company has losses or the activity requires additional investment.

The SEPD can be dissolved:

- on the expiration of the term set in the articles;
- upon decision of the shareholders;
- through a consolidation or merging with another company;
- upon being declared bankrupt;
- upon a decision of the District Court in cases provided for by law.

Bankruptcy proceedings shall be initiated for **SEPD which is insolvent** and in cases of **over-indebtedness** of SEPD.

During liquidation, the liquidator should manage the property so that the debts to third parties (creditors) are paid and to collect payments owed.

9. **The surplus assets and capital are distributed among the shareholders** unless the internal governing documents prescribe additional provisions.
10. **The SEPD can convert to a different type of legal form.** In principal, the newly formed company becomes the owner of the assets with no restrictions.

3.2 The different regulation of commercial companies

Social economy organizations (including social enterprises) should be distinguished from the traditional categories of commercial companies, which are regulated by commercial law provisions (established as a separate branch of private law). Bulgarian commercial law is based on the [Bulgarian Commercial Act \(CA\)](#), which entered into force on 1 January 1898 and is founded on the following principles:

- enhanced responsibility of the trader — unlimited joint and several liability;
- the principle of redress (no commercial transaction is gratuitous)⁹⁰;
- simplified formalities governing the conclusion transactions.

The General Section of the Commercial Act regulates in detail three types of companies (general partnerships, limited partnerships and joint stock companies).

(a) [The general partnership](#) is formed by two or more persons bound by a commercial purpose under a single [partnership](#) and unlimited joint and several liability. This responsibility usually means a small number of partners, who are normally relatives or persons who have each other's full confidence. Legal relationship between the members of a general partnership are determined by a partnership agreement, and in absence of such agreement - the provisions of the CA. When no particular person has been specified to manage and sign the papers of the partnership it is assumed that all members have equal rights and obligations.

(b) [The limited partnership](#) is formed for a commercial purpose, but here one or several of its members have unlimited joint and several responsibility, and one or more of the partners are liable only up to the pre-determined amount that they invested. If only one member has unlimited liability, after his death the company is terminated by law.

(c) [The joint stock company](#) is a group of persons bound for a commercial purpose to be fulfilled with capital that has been distributed in advance in [equal-sized parts](#) (shares). Partner is any person who has at least one share. The shareholders are liable up to the number of shares owned, not fully or severally. The number of members of the joint stock company is undefined and can therefore vary, depending on whether the shares are concentrated in more or fewer persons. The maximum number of members is equal to the number of shares (one shareholder holds one share). Joint stock companies enable collection of significant capital exceeding the usual means of general and limited partnerships.

In determining the various commercial transactions, the legislation adopted an exhaustive list:

The Commercial Act regulates the types of commercial transactions. As commercial are treated all transactions referred to in Art. 279 of the CA:

- purchasing goods or other movable property for the purpose of reselling them in their original, processed or finished form;
- manufacturing goods for sale;
- purchasing or otherwise acquiring securities and shares;
- insurances;
- transport of passengers or freight by sea;
- bills of exchange, promissory notes and others.

Secondly, the following transactions are regarded as commercial activities, provided that they are carried out by trade (Art. 280 CA):

⁹⁰ The commercial capital always bears interest, it is at the same maximum rate even if otherwise agreed upon beforehand) is dominant in commercial law and follows the Roman maxim the money of the merchant is worth more than that of the non-merchant.

- development or processing of movable property at the expense of third parties;
- banking and foreign-exchange transactions;
- commissions, shipping and transport transactions;
- public warehouse transactions;
- publishing activities and others.

The Commercial Act also attaches great importance to **insolvency** (universally enforced on the entire property of the debtor), borrowed from Romanian commercial law.

Under the CA, insolvent is any trader who has stopped their payments. Insolvency is declared by court order at the request of the insolvent trader, at the request of one or more of their creditors, or ex officio. With the order that declares the trader insolvent the court appoints one of its members as a clerk, as well as a temporary liquidator. The definitive appointment of a liquidator is performed by creditors. In addition, the property of the trader is sealed and a deadline is set for the creditors to file their claims. Criminal proceedings against the trader are initiated alongside the insolvency proceedings for a crime committed under Criminal Code, Chapter "Bankruptcy and damage to creditors." The two proceedings are independent from one another. After completion of the procedure, provided for in detail in the CA, the property of the insolvent trader is auctioned and the resulting amount is used to satisfy the claims of the creditors.

3.3 The Law 240/2018 on Social Enterprises

The **Social and Solidarity-based Enterprises Act No. 240/2018**, passed by the National Assembly on 18 October 2018⁹¹, introduced for the very first time a sound legal recognition of social enterprises⁹², which has been suggested as an essential condition for developing the 'sector' by many academics, experts⁹³ and NGOs representatives⁹⁴, on the basis of the following arguments:

- ❑ Legal forms/ statuses recognize the specificity of social enterprise and contributes to giving them a clear, precise and easy-to-convey identity;

⁹¹ This Act was approved by the Bulgarian government on June 2018. "It aims to develop the social and solidarity economy as an economic sector that will improve access to employment and training of people from vulnerable groups, create conditions for raising their standard of living, and reduce social inequality," the government said in a statement.

⁹² The Act shall enter into force 6 months after the publication of a specific methodology for valuation of social added value, which shall be issued by the competent Minister of Labour and Social Policy after 6 months from its promulgation.

⁹³ See in particular Dulevski L., *Analysis of Social Enterprises and Social Entrepreneurship*, 2013 and Terziev V., Bencheva N., Arabska E., Stoeva T., Tepavicharova M. and Nichev N., "Implications on Social Entrepreneurship Development in Bulgaria", 2016.

⁹⁴ It should be noted here that the Non-Profit Legal Entities Act which has been in force since 1st of January 2001 (<http://www.bcnl.org/en/articles/866-law-on-nonprofit-legal-entities.html>) gives to NGOs the opportunity to perform economic activities.

- ❑ The definition of the identity of social enterprise allows policy makers to design and implement specific public policies for social enterprises or social investors, including measures under tax and public procurement law;
- ❑ It prevents ‘abuses’ of the social enterprise brand;
- ❑ It helps to identify potential investees for social investors;
- ❑ It sets clearly the boundaries between social enterprise and other concepts (e.g. Corporate Social Responsibility)⁹⁵.

3.3.1 Key principles and definitions

(1) The **Social and Solidarity-based Enterprises Act No. 240/2018** provides for public policies related to social and solidarity economy, the types of relevant organizations⁹⁶ and the measures for the promotion thereof, as well as the conditions and procedures of the activity of social enterprises. Its **aim** is to promote the development of a social and solidarity economy as a branch of the economy with special rules for:

- ❖ improvement of access to employment and training to acquire or improve professional qualification aimed to raise the living standard of the persons referred to in par. 4 of Article 7;
- ❖ the creation of conditions for support of the social inclusion and independent lifestyle of the persons pursuant to par. 4 of Article 7;
- ❖ reduction of social inequality and sustainable territorial development.

Social and solidarity economy is defined as *“a form of entrepreneurship aimed at one or several social activities and/or social goals, including by the production of various goods or the provision of services in cooperation with state or local authorities, or independently”*.

It is based on the following **principles**:

- advantage of social before economic goals;
- association for public and/or collective benefit;
- publicity and transparency;
- independence from state authorities;
- participation of the members, workers or employees in managerial decision-making.

⁹⁵ See in particular Ilieva - Koleva D. and Dobreva J., Social Entrepreneurship as a form of social responsibility in Bulgaria, *Mega Trends*, 2015, Vol. 12 (2), p. 123-136.

⁹⁶ Art. 5 states that:

“The subjects of social and solidarity economy shall include cooperatives, not-for-profit legal persons operating for public benefit and social enterprises”.

(2) The Act includes binding definitions for the following terms:

1. **“Homeless person”** means a person who does not own an own home, is incapable of renting a home with own means and has not been accommodated in a municipal domicile under the procedure of the Municipal Property Act and or who, because of accidental force majeure circumstances (fire, natural disaster, collapse of building and others) has remained without shelter.
2. **“Electronic platform”** means a single, central, public web-based information system that provides free communication by sending digital notifications between social partners and other stakeholders regarding future activity.
3. **“Long-term unemployed”** means the persons in the sense referred to by par. 2 of § 1 of the Supplementary Provisions of the Employment Promotion Act.
4. **“Social activity”** means any activity producing social added value as established under the methodology under par. 1 of Article 7 and one that is aimed to achieve a social goal in support of the persons under Item 4 of Article 7 and their social inclusion, higher living standard, improved access to the labour market and to education, and protection of their rights, as well as to improve the living environment by environmental protection and biodiversity, and in support of ecological balance.
5. **“Social enterprise”** means an undertaking that, regardless of its legal organizational form, has the main object of its activity the production of goods or the provision of services and combines economic results and social goals, achieves measurable, positive financial added value, is managed transparently with the participation of the members, workers or employees in decision-making, and engages in its economic activity with part of the average payroll of staff being persons under par. 4 of Article 7 and/or with profit predominantly spent on the implementation of social activity and/or towards a social goal according to the articles of association or the statutes.
7. **“Social added value”** means the social effect achieved for the target group as a result of the activity of the social enterprise, taking into consideration both the positive and the negative changes and accompanying effects as a result of other actions or lack of actions on the part of the social enterprise.
8. **“Social goal”** is a goal in support of persons pursuant to par. 4 of Article 7 in respect to their employment, social inclusion, raising of their living standard, improvement of their access to education and professional qualification, and protection of their rights, as well as improvement of the living environment by protection of the environment and biodiversity, and in support of ecological balance.
9. **“Appropriate job”** means a job that corresponds to the education and/or qualification, and/or the professional experience of the person, as well as to his/her medical condition, where that is located in the same settlement or up to 50 km away from that, providing there is appropriate public transport, for a period of up to 12 months from the date of registration of the person at the Labor Exchange Directorate. After that period “appropriate job” means that which corresponds to the medical condition of the person, if that is located in the same settlement or up to 50 km away from that, providing there is appropriate public transport.”

3.3.2 Types of Social Enterprises

Social enterprises are categorized in two types: Class A and Class A+.

1. Class A Social Enterprises

A **Class A social enterprise** is any social enterprise, regardless of its legal organizational form, that meets the requirements pursuant to the following conditions 1, 2 and 3 or conditions 1, 2 and 4:

1. engages in social activity that produces social added value determined according to a methodology issued by the Minister of Labor and Social Policy⁹⁷;
2. is managed in a transparent manner with the participation of the members, workers or employees in decision-making under a procedure established in the articles of association, the statutes or another statutory document;
3. the positive financial balance of the enterprise after taxes for the last reported period shall be spent over 50% and no less than BGN 7,500 for social activity or purpose⁹⁸;
4. no less than 30% and no less than three of the persons employed at the enterprise at the starting date of legal labor relations shall be:

- people with permanent disabilities;
- long-term unemployed eligible to receive monthly social aid according to the Social Assistance Act and the Rules of Implementation thereof;
- persons under 29 years of age without previous professional experience;
- persons accommodated outside their families under the procedure of Article 26 of the Child Protection Act, including after their accommodation has ended;
- unemployed persons over 55 registered at the Labor Exchange Directorate;
- persons raising children with permanent disabilities and receiving aid pursuant to Article 8e of the Family Allowances for Children Act;
- persons who have served a prison sentence for a period of no less than 5 years where their penalty has expired in the last three years after employment;
- persons with alcohol or drug addiction who have successfully completed treatment or a psycho-social rehabilitation programme in the last two years prior to appointment to a job, which is attested by a document issued by the persons where the treatment of psych-social rehabilitation occurred;
- homeless persons in the sense referred to by section 1 of § 1 of the Supplementary Provisions;
- aliens who have been granted asylum in the Republic of Bulgaria under the procedure

⁹⁷ This methodology is an approach common to all social enterprises applied to identify the model specifics, social goals, economic and social environment, stakeholders, effective use of invested resources, direct and indirect effect of the activity in support of a target group and/or achievement of a social goal, as for example total amount of costs for social activities/social goals over the year, per cent of taxable financial result after taxes reinvested in social activities, number of employed persons, and others.

⁹⁸ This condition shall be considered met where the positive financial account balance of the enterprise after taxes has been reinvested in the enterprise itself if its main activity is social in the sense referred to by this Act.

- of the Asylum and Refugees Act in the last three years after employment;
- persons who have been granted special protection status under the procedure provided by the Fight against Human Trafficking Act;
- persons victims of domestic violence in the sense referred to by the Protection from Domestic Violence Act.

2. Class A+ Social Enterprises

A **Class A+ social enterprise** is any social enterprise, regardless of its legal organizational form, that meets the requirements pursuant to Article 7 or the conditions for a Class A social enterprise, as well as one of the following additional conditions:

- the social added value occurs entirely within the administrative boundaries of municipalities that have a level of unemployment for the previous year equal to or higher than the average for the country as compared to the existing statistical data at the date of submission of the application;
- over 50% and no less than BGN 75,000 of the positive accounting financial balance of the enterprise after taxes is spent on social activity⁹⁹;
- no less than 30 employees are persons as referred to by Item 4 of Article 7 and have worked at the enterprise non-stop in the last six months.

3.3.3. Administrative arrangements for Social Enterprises

1. Entry in the Registry of Social Enterprises

Social enterprises shall be entered in the **Registry of Social Enterprises**¹⁰⁰ under the conditions and by the procedure set down by the Act and the Rules of Application thereof.

Register

Entry into this Registry shall be effected upon the request of the interested enterprise and its expungement – at the request of the social enterprise or ex officio.

Entry into the Registry of Social Enterprises, as well as the voluntary expungement, shall be effected by an application of the interested enterprises that contains:

- 1)** data of the enterprise whose entry or expungement is requested;
- 2)** correspondence address and contact person;
- 3)** the grounds on which the entry or expungement is requested;
- 4)** the signature of the person representing the enterprise.

⁹⁹ This condition shall be considered met where the positive financial account balance of the enterprise after taxes has been reinvested in the enterprise itself if its main activity is social in the sense referred to by this Act.

¹⁰⁰ The Registry of Social Enterprises shall be public and shall contain the following information relevant to the enterprises entered therein:

- the enterprise name, legal organizational form and identification number;
 - the class of the social enterprise;
 - the date, the grounds for entry into the Registry and the expungement therefrom;
 - the main economic and social activity and/or social goal of the enterprise.

If the requirements for entry have been met, within 14 days following the submission of the application for entry, the Minister of Labour and Social Policy shall issue the enterprise a certificate attesting to its entry into the Registry of Social Enterprises. The enterprises that have received a certificate of entrance into the Registry of Social Enterprises shall have the right to add the words “social enterprise” to their name and legal form, as well as to designate the goods or services they provide with the words “product of social enterprise”.

2. The duty to information

- Every three years within one month from the date of entry, a Class A social enterprise entered in the Registry of Social Enterprises shall submit to the Minister of Labour and Social Affairs the documents attesting that the enterprise continues to meet the conditions for entry.
- Every two years within one month from the date of entry, a Class A+ social enterprise entered in the Registry of Social Enterprises shall submit to the Minister of Labour and Social Affairs the documents attesting that the enterprise continues to meet the conditions for entry.

3. Deletion of Social Enterprises from the Registry

Where a social enterprise fails to meet the above-mentioned obligations on time, or where it can be seen from the submitted documents that any of the conditions has not been met, the Minister of Labor and Social Policy shall issue an order, thereby deleting it from the Registry of Social Enterprises. The order shall be brought to the notice of the person representing the enterprise under the procedure set down by Article 61 of the Code of Administrative Procedure. The order may be appealed under the procedure provided by the Code of Administrative Procedure.

Where the submitted documents show that the Class A social enterprise no longer meets the requirements for this class of social enterprise but still meets the requirements for a Class A social enterprise, the Minister of Labor and Social Policy shall issue an order, thereby re-registering it as a Class A social enterprise in the Registry of Social Enterprises. The person representing the enterprise shall be notified about the order under the procedure set down in Article 61 of the Code of Administrative Procedure. The order may be appealed under the procedure provided by the Code of Administrative Procedure.

A Class A social enterprise shall not be liable to deletion from the Registry of Social Enterprises where, regardless of its negative financial account balance, it spends a sum for social activity and/or a social goal no less than the sum spent over the preceding report period when the financial account balance was positive.

A Class A+ social enterprise shall not lose the acquired where, regardless of its negative financial account balance, it spends a sum for social activity and/or a social goal no less than the sum spent over the preceding report period when the financial account balance was positive.

A social enterprise entered in the Registry of Social Enterprises may request to be expunged

within three months after the date of submitting an application thereto to the Minister of Labor and Social Policy.

3.4 Public supportive policies for social economy organizations

- The **Fund “Rehabilitation and Social Integration”**¹⁰¹ may provide funding for the following activities:
 - Maintenance of the Fund – not more than 5% of the raised fund;
 - Support to disabled people for purchase and repair of technical support instruments and equipment;
 - Month subsidies for young people (to 18 years age) with permanent disabilities;
 - **Subsidies for specialized enterprises or cooperatives of disabled people;**
 - Building of infrastructure for access of people with disabilities;
 - Financing of projects and programmes for professional training and vocation for disabled people;
 - Culture, sport and tourism for disabled;
 - Financing of project for rehabilitation and social integration.
- The **Law for Integration of People with Disabilities of 2004** provides in art. 28 par. 2 that:

“The specialized enterprises and co-operatives of people with disabilities might be funded by the Agency for people with disabilities¹⁰² through earmarked projects and programmes under the provisions of the Rules for implementing this Law”.
- **Tax incentives:** There are few tax incentives available to organizations that use legal forms other than cooperatives for people with disabilities¹⁰³ or specialised enterprises for people with disabilities. NPLEs such as associations and foundations benefit from some tax incentives but are not exempt from tax on dividends that NPLEs receive as a shareholder in a commercial company. This is notwithstanding the fact that NPLEs are required to use such income to further their, often social, purpose.

¹⁰¹ The Fund was established by the **Disabled People Protection, Rehabilitation and Social Integration Law** and is a legal body of public law supervised by the Ministry of Labour and Social Policy.

¹⁰² The Agency was also established by the **Law for Integration of People with Disabilities of 2004** as an executive agency to the Minister of labour and Social Policy. It is charged with the implementation of the state policy for integration of people with disabilities by:

1. approving production, import, sales and maintenance of supportive devices, appliances and facilities, and controlling adherence to the approved criteria and standards for provision of supportive devices;
2. keeping a Register of the specialised enterprises and co-operatives of people with disabilities;
3. participating and mandatory issuing an opinion in drafting legislation related to people with disabilities;
4. developing programmes and funding projects for encouraging the business initiative of people with disabilities and business initiative which shall benefit people with disabilities;
5. perform additional activities provided by act of Council of Ministers.

¹⁰³ According to the Corporate Income Tax Act, cooperatives are partly exempted from corporate taxation – 60% of the tax /the tax is 10% of the annual corporate incomes of the companies.

Art. 35 of the Cooperatives Act

“Cooperatives and cooperative unions are not charged with any taxes regarding their establishment, reorganization, shutdown and liquidation”

In addition, the **Public Procurement Law** contains favorable arrangements for people with disabilities, as Article 12 provides that¹⁰⁴:

The Council of Ministers, upon proposal of the Minister of Labour and Social Policy shall determine by decisions:

1. a list of the goods and services according, which are intended for awarding to specialized undertakings or cooperation of disabled people, which basic purpose is social and professional integration of disabled people or people in unfavorable situation;

2. programmes for creating protected jobs within the frames of which the contracting authorities have the right to keep procurements.

Other strategic documents providing measures to **support the development of the social economy** (including social enterprises) in Bulgaria concern the following:

- **Action Plan for the Implementation of the Social Economy during the Period 2018-2019**¹⁰⁵. The document defines activities that will contribute to the development of the social economy and social entrepreneurship in Bulgaria. The Plan foresees that some of the activities will be implemented independently of government bodies, while others will be implemented in cooperation with stakeholders in the non-governmental sector, the social partners, employers' associations and others. In any case, the main objective of the foreseen measures is to contribute to the creation of the social enterprises sector in the country and to give priority to the development of all these conditions that create a positive change in the operational environment of social enterprises.
- **National Reform Program 2011-2015**¹⁰⁶. It provides for measures such as the development of a Manual on the legal forms that social enterprises can take, the development of a framework for the active life of elderly, the support of vulnerable groups and of new and existing social enterprises.
- **National Youth Strategy 2012-2020**¹⁰⁷. It states that public-private sector partnerships and social entrepreneurship in the youth services sector should be encouraged so as the professional development of young people to be enhanced.
- **National Strategy for Poverty Reduction and Social Inclusion 2020**¹⁰⁸. It provides for the encouragement of partnerships, taking advantage of the opportunities offered by the social economy to meet the challenges of poverty reduction and social exclusion.

¹⁰⁴ Pp. 5, http://www.aop.bg/fckedit2/user/File/en/Normativna%20baza/ZOP_03_05_2016_EN.pdf

¹⁰⁵ <http://seconomy.mlsp.government.bg/upload/docs/2018-03//18RH151prEN.pdf>

¹⁰⁶ National Reform Programme 2011-2015, Ministry of Finance, <http://www.minfin.bg/en/page/573>

¹⁰⁷ http://mpes.government.bg/Documents/Documents/Strategii/strategy_youth_2012-2020.pdf [BG version]

¹⁰⁸ <http://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=9429>

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / BIBLIOGRAPHY

Ελληνική /Greek

Αδάμ Σ., *Κοινωνική Οικονομία και ενεργητικές πολιτικές ένταξης: Αποτελέσματα έρευνας πεδίου σε κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης στην Ελλάδα*, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, Αθήνα, 2012

Αμίτσης Γ., *Η εφαρμογή του άρθρου 18 Π.Δ. 60/2007 που ενσωματώνει την Οδηγία ΕΚ 18/2004 στην περίπτωση των ΚοιΣΠΕ*, Εμπειρογνωμοσύνη για λογαριασμό της Π.Ε.Ψ.Α.Ε.Ε. στο πλαίσιο του Έργου «Προπαρασκευαστικές δράσεις και ενέργειες δημοσιότητας για τη σύσταση του δευτεροβάθμιου οργάνου των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης» (Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού 2007-2013»), Αθήνα, 2011

Αμίτσης Γ., *Μοντέλα κατ' οίκον φροντίδας στο Ελληνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλειας - Η μεταρρύθμιση των κοινωνικών πολιτικών σε περιόδους οικονομικής ύφεσης*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2013

Αμίτσης Γ., *Το συλλογικό διακύβευμα της ενεργητικής ένταξης των ευπαθών ομάδων – Αναπτυξιακά Διδάγματα από την Κοινωνική Ευρώπη*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2014

Αμίτσης Γ. και Μαρίνη Φ., *Θεσμοί και Πολιτικές Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα*, ΤΕΙ Αθήνας, Αθήνα, 2015

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη 4, Λουξεμβούργο, 2013

Ζάννης, Π., *Ο Τρίτος Τομέας – Μία Γενική Θεωρία*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2013

Κλήμη-Καμινάρη Ο. και Παπαγεωργίου Κ., *Κοινωνική Οικονομία – Μία πρώτη προσέγγιση*, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, 2010

Κυριακίδου Ο. και Σαλαβού Ε., *Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Rosili, Αθήνα, 2014

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, *«Η Κοινωνική Οικονομία και η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα»*, Γνώμη Πρωτοβουλίας, Αθήνα, 2013

Τσομπάνογλου Γ. (επ.), *Η ανάδυση της Κοινωνικής Οικονομίας – Ο δρόμος της βιώσιμης απασχόλησης σε μία Ευρώπη ενεργών πολιτών*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2008

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Πρόνοιας, *Στρατηγικό Σχέδιο για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας*, ΟΔΕ για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Αθήνα, 2013

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Πρόνοιας, *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*, Αθήνα, 2014

Φεφές Μ., *Ευρωπαϊκοί Θεσμοί Κοινωνικής Οικονομίας – Ι. Ο Ευρωπαϊκός Συνεταιρισμός*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2007

Ξενογλώσση / International

Bornstein D. (2010): *Social Entrepreneurship - What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, New York

Borzaga C. and Santuari A. (2000): *Social Enterprises in Italy - The experience of social co-operatives*, Institute for Development Studies of Non Profit Enterprises, Working Paper No. 15

Borzaga C. and Spear R. (eds.) (2004): *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*, Edizioni31, Trento

Borzaga C. and Defourny J. (eds.) (2004): *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London

Borzaga C., Galera G. and Nogales R. (eds.) (2008): *Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation*, United Nations Development Programme, Bratislava

Defourny J. (2001): "From Third Sector to Social Enterprise", σελ. 1-28, σε C. Borzaga and J. Defourny (eds.), *The emergence of social enterprise*, Routledge, London

Defourny J. (2005): *Social Enterprise in an enlarged Europe - Concept and realities*, EMES European Research Network, Liege

Defourny J., Develtere P. and Fonteneau B. (1999): *L'Economie sociale au Nord et au Sud*, De Boeck, Bruxelles

Defourny J. and Nyssens M. (2010): "Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences", *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(1), σελ. 32-53

Defourny J. and Nyssens M. (2012): *The EMES Approach of Social Enterprise in a Comparative Perspective*, EMES European Research Network, Liege

Defourny J., Hulgård L. and Pestoff V. (2014): *Social Enterprise and the Third Sector: Changing European landscapes in a comparative perspective*, Routledge, London

EMES (1999): *The emergence of Social Enterprises in Europe - A Short Overview*, EMES European Research Network, Brussels

European Communities (2014): *A map of social enterprises and their ecosystems in Europe*, Brussels, <http://ec.europa.eu/social/key>

European University Institute (2008): *New frontiers in the legal structure and legislation of social enterprises in Europe: A comparative analysis*, Working Paper LAW No. 2008/16, Florence

Evers A. and Laville J. - L. (eds.) (2004): *The Third Sector in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham

Evers A., Brandsen T. and Ewert B. (eds.) (2014): *Social Innovations for social cohesion - Transnational patterns and approaches from 20 European cities*, EMES European Research Network, Liege

Fayolle A. and Matlay H. (eds.) (2010): *Handbook of research on Social entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham

- Gunn R. and Durkin C. (2010): *Social Entrepreneurship - A Skills Approach*, Policy Press, Bristol
- Hunter P. (ed.) (2009): *Social Enterprise for public service - How does the third sector deliver?*, The Smith Institute, London
- Martin R. and S. Osberg (2007): “Social Entrepreneurship: The Case for Definition”, *Stanford Social Innovation Review*, σελ. 28-39
- Moulaert, F. and J. Nussbaumer (2005): “Defining the Social Economy and its Governance at the Neighbourhood Level - A Methodological Reflection”, *Urban Studies*, 42 (11), σελ. 2071-2088
- Murray R., Caulier-Grice J. and Mulgan G. (2010): *The Open Book of Social Innovation*, Social Innovator Series, NESTA, London
- Nicholls A. (ed.) (2006): *Social entrepreneurship - New models of sustainable social change*, Oxford University Press, Oxford
- Noya A. (ed.) (2009): *The Changing Boundaries of Social Enterprises*, OECD, Paris
- Nyssens M. (ed.) (2006): *Social Enterprise - At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society*, Routledge, London
- REVES (2012): [An assessment of EU policy initiatives 2011/2012 and their impact on social economy, European Network of Cities and Regions for Social Economy, Brussels](#)
- Spear R., Defourny J., Favreau L. and Laville J. - L. (eds.) (2001): *Tackling Social Exclusion in Europe - The Contribution of the Social Economy*, Ashgate, Aldershot
- Svendsen G. T. and Svendsen G. H. (eds.), *Handbook of Social Capital - The Troika of Sociology, Political Science and Economics*, Edward Elgar, Cheltenham
- Westall A. (2007): *How can Innovation in Social Enterprise be understood, encouraged and enabled?*, Office of the Third Sector (Cabinet Office), London
- Wintrebert A., Couarraze G. and Mareschal D. (dir.) (2012): *L'innovation sociale – un levier pour le développement des territoires*, AVISE – ARF, Paris
- WISE (2009): *Work Integration Social Enterprises and their role in European Politics*, The WISE Project, Brussels, www.wiseproject.eu